

NOVOSTI HUBOČIA

#1232

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 28/07/2023
1,33€ / 10 kn / 100 din

Sloboda stiska

Radni nacrt Zakona
o medijima udar je na novinarstvo,
a medijsku politiku svodi
na pitanje distribucije javnog
novca i drugih pogodnosti
između različitih tržišnih igrača
po ukusu trenutne vlasti

str. 4-5.

Rasplinuta afera

Premijeru punih mjesec dana nije bilo dovoljno da shvati tko je kriv za enormnu štetu u HEP-u, mada se ne radi o tako kompleksnoj problematici kako nas uvjeravaju HDZ-ovci. Iz njegove perspektive, politički je riskantno ne učiniti ništa, ali lakše mu je podnijeti taj rizik nego se zamjeriti Frani Barbariću i posredno Pavlu Vujnovcu

USUBOTU, drugog dana izvanrednog zasjedanja Sabora, u raspravi o prodaji skupo plaćenih i jeftino prodanih viškova HEP-ova plina najjasnije dosad moglo se vidjeti što je ANDREJ PLENKOVIĆ u proteklih sedam godina napravio od HDZ-a, jer je parlamentarni klub zastupnika svojevrсна reprezentacija svake stranke. Napravio je interesno okupljalište persona koje nema problema s izgovaranjem bilo čega što im

je rečeno da izgovaraju, a riječ je o neumornom ponavljanju neistina, besramnih relativizacija, kvaziargumenata, lažnih optužbi, besmislica, spinova, neduhovitih doskočica, budalaština. Plenković je, također, stvorio platformu za ljude koji nemaju problema da šute o onome o čemu im je naređeno da šute ili su im vlastiti instinkti za političko preživljavanje signalizirali da zaobiđu ono o čemu vođa još uvijek nije zauzeo stav: u slučaju drugog HDZ-ove plinske afere u desetak mjeseci, to

znači da HDZ-ovi saborski zastupnici uopće nisu spominjali dvojicu najodgovornijih ljudi u toj aferi – ministra gospodarstva i održivog razvoja DAVORA FILIPOVIĆA te predsjednika Uprave Hrvatske elektroprivrede FRANU BARBARIĆA. HDZ-ovi zastupnici nisu spominjali ni PAVLA VUJNOVCA, čije se Prvo plinarsko društvo najviše okoristilo HEP-ovim plinom koji se morao prodavati na aukcijama, osim kad su iznosili konstrukcije prema kojima je Most ljut na Vujnovca zbog toga što spon-

zorira Domovinski pokret a ne Most. Pritom je MATO FRANKOVIĆ, HDZ-ov gradonačelnik Dubrovnika, Vujnovca uporno nazivao Vujan-
cem: htio je valjda da se povjeruje da u HDZ-u ne znaju ni kako se Vujnovac preziva, a kamoli da je vladajuća stranka, ili barem jedna od frakcija u toj stranci, interesno povezana s gazdom PPD-a, Fortenove i Enna Grupe.

Zadovoljna lica HDZ-ovih
zastupnika (Foto: Josip
Regović/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxiv / Zagreb | petak, 28/07/2023

NOVOSTI
NOVOŠTA #1232

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće
ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac
GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE
UREDNIČE
Boris Postnikov

IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Tihomir Ponoš

REDAKTORICE Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević

KOLUMNISTI
Boris Dežulović, Viktor
Ivančić, Sinan Gudžević,
Boris Rašeta

REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik
Internacionale), Dragana
Bošnjak, Milan Cimeša,
Zoran Daskalović, Ivica
Đikić, Tena Erceg, Dragan

Grozđanić, Mirna Jasić
Gašić, Nenad Jovanović,
Vladimir Jurišić, Anja Kožul,
Igor Lasić, Branimira
Lazarin, Bojan Munjin,
Tamara Opačić, Lujo
Parežanin, Ivana Perić,
Srećko Pulig, Hrvoje
Šimičević i Nataša Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić

FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević
DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišljević & Damir
Bralić, Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIČE
Luka Duplančić

ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 6000
Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za
nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i sredstvima
Ureda za ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.
REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Da se podsjetimo o čemu se radi u najnovijoj plinskoj muljaži koju HDZ nastoji skloniti iz fokusa javnosti. Vlada je u rujnu prošle godine donijela Uredbu o otklanjanju poremećaja na domaćem tržištu energije. Tom uredbom HEP-u je naloženo da po cijeni od 41 eura za megavatsat kupuje sav prirodni plin koji INA crpi iz bušotina na području Hrvatske. Smisao je bio da kućanstva, javne i državne ustanove i institucije, lokalna i regionalna samouprava, nevladine udruge i poduzetništvo plaćaju plin bitno manje no što bi ga plaćali po tadašnjim tržišnim cijenama. U ožujku ove godine Vlada je produžila rečenu uredbu, s tim da je cijena dignuta na 47 eura po megavatsatu i da je INA-i naloženo da poveća proizvodnju, bez obzira na to što je svakom prisebnom bilo jasno da dolaze oni mjeseci u godini kad drastično opada potražnja za plinom, pa mu samim tim pada i vrijednost. Nije bilo teško pretpostaviti da će HEP-ovo skladište ubrzo biti napunjeno i da će se pojaviti viškovi. Frane Barbarić obavijestio je Davora Filipovića 5. travnja da će HEP, ako ministar ne naredi drukčije, upotrijebiti plin kupljen od INA-e za pokretanje vlastitih elektroenergetskih postrojenja i za prodaju na domaćem i međunarodnom tržištu. Ministar nije naredio drukčije, jer nije vidio ništa sporno u HEP-ovoj namjeri. Barbarić je zatim ustanovio da ipak ne može tako raspolagati plinom, jer bi prekršio ono što piše u Vladinoj uredbi. O tome, međutim, nije obavijestio ni ministra Filipovića, ni ikog drugog. Nastavljena je kupovina plina od INA-e po 47 eura, što je išlo u prilog INA-i, i stvarani su viškovi koji su po automatizmu prodavani na aukcijama. HEP je na tome u lipnju izgubio između 10 i 12 milijuna eura i tko zna koliko bi još izgubio da 29. lipnja nije službeno reagirao Hrvatski operator tržišta energije (HROTE).

Davor Filipović kaže da je tek tada saznao što se zbiva s viškom plina, a kad je saznao, odmah je inicirao ukidanje Uredbe o otklanjanju poremećaja na domaćem tržištu energije. Unatoč medijskim naporima članova Uprave HEP-a, još uvijek nije predložen nedvojben dokaz da su jasno i precizno obavijestili Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja o gubicima koje trpi državna elektroenergetska tvrtka. Filipovića, dakako, neznanje ne oslobađa političke odgovornosti. Njegov posao i kao ministra i kao jedinog člana Skupštine HEP-a bio je da zna što se događa. Je li znao, ali mu je netko moćniji od njega savjetovao da okrene glavu na drugu stranu? Ako ga je Uprava HEP-a smišljeno držala u zabludi, onda je tu upravu morao smijeniti još prije mjesec dana. Ministar ima ovlasti da ih samostalno degažira, ali on to nije učinio. Morao je pokrenuti i inicijativu da se smijeni državni tajnik za energetiku IVU MILATIĆA, koji je – za razliku od Filipovića – u veoma dobrim odnosima s Barbarićem i Vujnovcem. Ni to nije učinio. Milatić je, naravno, morao biti smijenjen još u svibnju kad je N1 otkrio da se u Konzumu, kojim gospodari Vujnovac, prodaje vino koje državni tajnik proizvodi na Hvaru.

PPD je kupio dvije trećine od oko 300 hiljada megavatsati plina po prosječnoj cijeni od 11 eura. Da bi to mogao, nije bilo dovoljno da raspolaže novcem. Ključno je bilo da ima manjak plina, a PPD je u lipnju imao četiri puta manju količinu nego ikad u ljetnim mjesecima. Je li se to dogodilo slučajno ili je PPD imao povlaštene informacije iz HEP-a pa se, za razliku od ostalih tvrtki iz te branše, pripremio za preuzimanje viškova plina? Bilo bi naivno vjerovati u slučajnost, pogotovo kad se imaju u vidu skladni odnosi čelnih ljudi PPD-a i HEP-a, no još uvijek nedostaju konkretni dokazi. USKOK provodi izvide već tri tjedna, a rezultata još uvijek nema na vidiku. Čeka li USKOK politički pravorijek

Andrej Plenković i Davor Filipović (Foto: Slavko Midžor/PIXSELL)

iz Banskih dvora prije nego što odluči imati elementa za pokretanje istrage? Inače, na čelu tog specijalnog tužiteljstva već je tri i pol mjeseca vršiteljica dužnosti, a bivša ravnateljica VANJA MARUŠIĆ morala je otići zbog prometne nesreće koju je na poslu – nenamjerno i potpuno trijezan – skrivio njezin službeni vozač. Šteta je iznosila oko 13 tisuća eura. Kad su u pitanju Barbarić i Filipović, ni šteta od 10 do 12 milijuna eura nije dovoljna za smjenu, to jest za iznudivanje ostavki.

Tokom petnaestak sati subotnje saborske rasprave HDZ-ovi zastupnici nisu smogli moralne snage i ljudskog integriteta da kažu išta suvislo i pošteno na ovu temu. Nisu čak ni branili Filipovića i Barbarića, jer

PPD je u lipnju imao četiri puta manju količinu plina nego ikad u ljetnim mjesecima. Je li se to dogodilo slučajno ili je PPD imao povlaštene informacije iz HEP-a? Bilo bi naivno vjerovati u slučajnost, no još uvijek nedostaju konkretni dokazi

Zajednička izjava opozicije nakon saborskog glasanja (Foto: Josip Regović/PIXSELL)

nije moguće istovremeno braniti obojicu, a svrstavanje na stranu jednog od njih još uvijek nije uputno: Plenković se, naime, još nije svrstao i neće se ni opredijeliti ako ne bude morao, odnosno ako mediji, opozicija i javnost ne budu inzistirali na utvrđivanju političke i krivične odgovornosti u ovoj aferi. Dok ih je nekolicina dobro pripremljenih opozicijskih zastupnica i zastupnika zaspala podacima, brojevima, argumentima i zdravorazumskim zaključcima, HDZ-ovci su se, raspoređeni u smjene, robotizirano obračunavali s predsjednikom ZORANOM MILANOVIĆEM, koji je iskoristio ustavnu ovlast i prihvatio opozicijski zahtjev da se parlament sazove na izvanredno zasjedanje, dovijali su se proceduralnim smicalicama i smišljali kako da skrenu s teme, papagajski su ponavljali teze o pozitivnim efektima Vladine energetske uredbe i općenitog genijalnosti premijera i njegovog tima, posezali za performansima, odavali se logičkim i etičkim vratolomijama ne mareći za lomove na otvorenoj sceni... Na kraju je saborska većina izglasala stav prema kojem je izvanredna sjednica bila nepotrebna, jer Vlada radi na rješavanju problema i kad je riječ o plinu i kad je riječ o štrajku pravosudnih službenika i službenika, te da se predsjednik Republike definitivno stavio na stranu opozicije. Malokad je većina u Saboru manifestirala takvu autarkičnost i takvu razinu podcjenjivanja pameti građana. Malokad smo imali priliku vidjeti onako bezobzirno i nonšalantno HDZ-ovsko pretpostavljanje partijskih interesa elementarnom moralu i općem dobru.

Ako je suditi prema najnovijem Crobarometru, HDZ to sebi može priuštiti bez straha da će mu pasti podrška među biračima. Usprkos plinskoj aferi i štrajku koji u sve većoj mjeri paralizira pravosudne institucije, HDZ-u je potpora blago porasla u odnosu na prošli mjesec, dok su i SDP i Most blago pali. Takvi rezultati mogli bi biti dodatno ohrabrenje

Plenković je od HDZ-a napravio interesno okupljalište persona koje nemaju problema s izgovaranjem bilo čega što im je rečeno da izgovaraju, a riječ je o neumornom ponavljanju neistina, lažnih optužbi, besmislica, spinova i budalaština

Andreju Plenkoviću da odabere rješenje kojemu je sklon otpočetka, naime, da ništa ne poduzme, kao što i nije poduzeo ništa do zaključnja ovog teksta u srijedu prijepodne. Premijeru punih mjesec dana nije bilo dovoljno da shvati tko je kriv za enormnu štetu u Hrvatskoj elektroprivredi, štetu na kojoj je zaradio Vujnovčev PPD, mada se ne radi o tako kompleksnoj problematici kako nas uvjeravaju HDZ-ovci. Iz Plenkovićeve perspektive, politički je riskantno ne učiniti ništa, ali njemu je lakše podnijeti taj rizik nego se zamjeriti Frani Barbariću i posredno Pavlu Vujnovcu: ta dvojica em raspolažu ozbiljnim utjecajem u HDZ-u, em premijer ima razloga strahovati od njihove osvete. Da nije tako, Barbarićeva ilegalna gradnja vile na Hvaru bila bi dovoljna za smjenu. Logički je neodrživo smijeniti Davora Filipovića a ostaviti netaknutim Barbarića i članove Uprave HEP-a, no čak kad bi se to i moglo, ministar gospodarstva i održivog razvoja bio bi dvadeset i neki član Vlade koji je morao otići u proteklih sedam Plenkovićevih godina, što nije nimalo laskav skor. Takvo kalkuliranje razumljivo je kad se stvari gledaju iz pozicije uskih premijerovih i HDZ-ovih interesa, ali to je praksa koja dokusuruje koncept političke odgovornosti, uništava društvo te ismijava osnovne postulate demokracije. Dovoljni razlozi da predsjednik Republike za dva ili tri tjedna, ako se ništa ne dogodi, opet sazove izvanrednu sjednicu Sabora? ■

Medijski injektor

Jedan problematičan aspekt radnog nacrtu Zakona o medijima – udar na samo novinarstvo, susreće se u bitnome s drugim koji se tiče povlaštenog sufinanciranja komercijalnih medijskih subjekata. Nije kvalificirano ništa od obaveza vlasnika prema svojim radnicima i publici, nego je na stvari faktično subvencioniranje biznisa i poslodavca samog

Ministrica Nina Obuljen
Koržinek (Foto: Željko
Hladika/PIXSELL)

MEDIJSKO zakonodavstvo u Hrvatskoj dospjelo je ovih dana otprilike u središnju fazu tzv. reforme pripadajućeg sektora i nove regulative po mjeri vladajuće koalicije na čelu s HDZ-om. Prvi konkretan potez u tom procesu odigran je prije dvije godine usvajanjem redizajniranog Zakona o elektroničkim medijima, a drugi se tiče Zakona o medijima čiji je radni nacrt prošlog tjedna iscurio u javnost. Navodno će ih jednog dana slijediti ključna medijska strategija, ako nam je vjerovati nadležnoj ministrici NINI OBULJEN KORŽINEK koja taj dokument najavljuje otkako je prije nepunih sedam godina preuzela dužnost. No tome svemu još su prethodila određena inovativna mikrorješenja za upravljanje javnim financijama u medijskom sektoru, premda će i te konkretne solucije biti odbačene ovim novim dokumentom.

Generalnu orijentaciju svejedno lako možemo ustanoviti: vlast je odlučila medije regulirati putem obrnutim od najavljenog i valjda logičnog, takoreći kontrainuitivno. Umjesto da startno postavi nekakve medijsko-političke osnovne strategijom iz koje bi proistekao Zakon o medijima i nakon njega specifičniji Zakon o elektroničkim medijima, pa na koncu razni uži akti, krenula je ustvari iz nasuprotnog smjera. Jednu od posljedica takvog pristupa možemo uočiti u pojedinim detaljima skiciranog Zakona o medijima koji se mjestimično pobija s već postojećim Zakonom o elektroničkim medijima. Da se poslužimo danas veoma popularnom građevinskom metaforikom: podizanje zgrade od krova može donekle poslužiti svrsi, uz kakav potporanj, ali nije zgodno ako stane prokišnjavati i prijetiti skorim urušavanjem.

Tako nekako gradi aktualna ministrica kulture i medija, e da bi u ovoj fazi postigla opću konsternaciju struke i popratnih aktera koji su navodno pozvani da surađuju na izradi Zakona o medijima. Posljednjih dana svjedočimo burnoj izmjeni vatre među nositeljima i pripadnicima dijela komercijalnih portala i, s druge strane, onih iz dnevnih novina. Uzrok je predviđena raspodjela javnog novca tj. subvencija i potpora kojom Vlada namjerava potonjima usmjeriti znatno više negoli su dosad primali, dok su prvi uvjereni da će im se oduzeti značajna svota od prihoda iz oglašavanja. Sama ta pretpostavka izazvala je bijes najvećih komercijalnih portala, ali ukupnu medijsku politiku i njezine prioritete nikako se ne smije svoditi na pitanje distribucije javnog novca i drugih pogodnosti između različitih tržišnih igrača po ukusu trenutne političke vlasti. Govoreći primarno na taj način o dotičnoj temi, zanemarujemo najveće probleme medijskog sektora i najšire zainteresirane javnosti, one koje ovdje zadaje upravo tržište. Njih pak jednako perpetuiraju i komercijalni mediji koji odano služe HDZ-u, i oni koji mu se zamjeraju raskrinkavanjem korupcije u redovima njegove vlasti.

Pritom nije sporno uvjerenje da bi država trebala plasirati i direktne i neizravne potpore medijima koji navodno žive samo od prodaje sadržaja i reklamnog prostora, te čiji vlasnici ubiru profit iz ostvarenog viška vrijednosti. Naravno, riječ je o onim subjektima javnog informiranja koji zadovoljavaju bar minimum ustavnih kriterija i javno-medijskog poslanja. No mada oni to neće priznati, njima je pomoć nužna baš zbog iste one tržišne presije s čijim rezonom izvlače vlasničku zaradu i osiguravaju druge unosne poslovne interese, dok im novinari u većini slučajeva podnose glavninu popratnog rizika i tjeskobe.

Hrvatsko tržište, ne tek medijsko, inače je kardinalno maleno i nestabilno, pa svi nje-

govi protagonisti dobro znaju kako i zašto se moraju utjecati javnim potporama čak i onda kad redovito napadaju državu zbog tobože neumjerenih regulatorskih stremjenja. Čak i dok zagovaraju totalnu slobodu tržišta i apsolutno smanjenje javnih rashoda, oni se bore za državne ustupke, jer bez njih naprosto ne mogu opstati, kamoli rasti, bilo da se radi o krupnijim medijskim gazdama ili najsitnijim građevinskim mešetarima. Negdje usput, kroz dugi mandat Nine Obuljen Koržinek, međutim, ispustili smo iz vida jednu drugu mogućnost zadovoljavanja javnoinformativnih potreba, temeljito zgaženu i poreknutu, a da nije uspješno nadomještena valjanom alternativom. Naime, prije točno deset godina u Ministarstvu kulture započet je bio program sistematičnog ispomaganja razvoja neprofitnih medija, što neovisnijih o tržištu, uslijed spoznaje da su komercijalni došli do zida otkako im prihod isisava neprincipijelna, ali superiorna Big Tech konkurencija.

Danas više nitko ne priča o neprofitnima; zauzvrat smo silno fokusirani na to koliko treba dati kome od profitnih s obzirom na pojedinačne uloge spram vlasti. Vizura je dodatno zamučena političkom uzurpacijom javne radiotelevizije, najvećeg medija u Hrvatskoj, u okviru šireg podvrgavanja institucija kontroli vladajuće stranke, te se zaista čini kako medijskog ni općeg spasa više nema bez individualnih, poduzetničkih napora. Ni u ovo vrijeme, za koalicije lijevog centra, neprofitni mediji nisu dobivali više od komercijalnih, kao što su profiteri od njihovih vlasnika pokušavali stvoriti dojam. Primjerice, do ukidanja njihova sufinanciranja popeo se iznos potpora na zavidnih oko pet milijuna kuna od kojih je regularno živjelo par desetaka medija, odjednom nudeći sadržaj kakav tržišni mediji nisu zastupali nikad, a sve vrijeme dobivajući više.

Preciznije kazano, samo u vidu smanjenog PDV-a za one koji su svojim novinarima omogućili izradu redakcijskih statuta zadržavali su približno 140 milijuna kuna. Fond za pluralizam uplaćivao im je 95 posto svojih sredstava, što se do 2015. godine bilo popelo na gotovo 40 milijuna, a onda je ostalo samo to, kad se HDZ vratio na vlast, jer su sasvim ukinute potpore neprofitnima. Tadašnji novi ministar kulture ZLATKO HANBEGOVIĆ izjavio je prije nekoliko dana, vidjevši radnu verziju Zakona o medijima, da takvo nešto sektoru nije kanio učiniti ni on. U pravu je, on je samo bio ukinuo financiranje neprofitnima, ali ih nije i teorijski poništio izmještanjem sukoba na relaciju između samih komercijalnih, što doduše ne znači kako to ne bi poduzeo kasnije, da je imao vremena. No imao ga je makar za pokušaj nametanja političkih ograničenja struci, pa to nije izveo, a Nina Obuljen Koržinek očito hoće. Ili, drukčije formulirano, htjela bi, ako ne bude previše otpora zbog kojeg će morati odbaciti jedan dio svojih ideja, da bi proturila barem one HDZ-u najvažnije. Ministrica je stoga na prve kritike ove skice Zakona o medijima reagirala naglašeno defenzivno, ističući kako lažu oni koji tvrde da je posrijedi išta više od radno postavljene, neobavezne verzije oko koje će se svi dionici sektora demokratski izraspravljati.

Najviše laže valjda Hrvatsko novinarsko društvo, realno jedina relevantna generalno-strukovna medijska organizacija u ovoj zemlji, tvrdeći da su njegovi predstavnici u radnoj skupini za pripremu zakona mučki zaobidjeni. Nije baš sasvim nebitno kakva verzija nacrtata zatim dolazi na zajednički stol kao početna točka za raspravu, pa izdvajamo temeljitu marginalizaciju HND-a kroz razne odredbe o (ne)sudjelovanju struke u odlukama o nizu pitanja ključnih po sektor i nje-

Novinarima se dodatno umanjuje prostor slobode
(Foto: Sanjin Strukić/
PIXSELL)

govo radništvo, te javnost. Centralni primjer jest uspostava novog regulatornog ekstratijela, Vijeća stručnjaka za medije, privjeska također novopredviđene Agencije za medije, a koji ima tvoriti privid demokratizacije sektora. No jednog od petero njegovih članova birali bi novinari, odnosno zajednički 'sve reprezentativne strukovne udruge', napisano je, kao da ih imamo više od jedne, dok bi dvoje birali medijski gazde tj. nakladnici, i dvoje svi domaći pravni fakulteti i fakulteti sa studijem novinarstva. Tom javnoinstitucionalnom organu s aurom stručnosti i ništa manje neutralnosti povjerenje je u skici ministarstva sijaset krupnih nadležnosti, sve jedna od druge spornija. Dvije su tu naročito štetne, ponajprije ona kojom rečeni stručnjaci imaju odlučivati o dijelu indirektnih potpora medijima, pri čemu valja napomenuti da bi se novčana sredstva kanalizirala preko četiri različita ulaza, indirektno ili neposredno. Ista bi objektivna i nepotkupljiva stručnost odlučivala o tome koji bi novinari imali pravo baviti se ovim poslom, jer bi ih vijeće licenciralo i upisivalo u registar ili stavljalo van zakona.

Novinarima se prostor slobode umanjuje i prebacivanjem ovlasti za neobjavlivanje članka ili priloga s urednika na vlasnika medija koji povrh svega neće morati ni obrazložiti takvu svoju odluku. Konačno, taj problematični aspekt radnog nacrtata Zakona o medijima, udar na samo novinarstvo, susreće se u bitnome s onim koji se tiče povlaštenog sufinanciranja komercijalnih medijskih subjekata. Nije kvalificirano ništa od obaveza koje moraju ispuniti njihovi vlasnici prema svojim radnicima i publici, nego je na stvari faktično subvencioniranje biznisa i poslodavca samog. Izostala je i bilo kakva projekcija ukupnog iznosa podijeljenih sred-

stava, možda zato što bi po zamislima kreatora radne skice trebala biti što rastezljivija, prema dnevnim potrebama. No bezuvjetno javno podupiranje nakladnika priziva uspomenu na jedan drugi neslavni eksperiment, obavezu supotpisivanja redakcijskog statuta s novinarima za one medijske vlasnike koji žele koristiti povlaštenu stopu PDV-a.

Nitko potom nije kontrolirao provedbu statuta, niti su za kršenje bile određene sankcije, pa su medijski gazde uživali tu beneficiju neometano, a sad im je omogućeno još i više. Štoviše, djelokrug im je u ovom zakonskom nacrtu proširen, s tim da su birani među njima aktivno sudjelovali u njegovu sastavljanju, koliko nam je poznato iz širih međuredakcijskih kuloara, dok su sami njihovi novinari bili skrajnuti već i zanemarivanjem pozicija krovne im strukovne udruge. Na nju je pritom nasrtnuto i posredno, kursom uperenim mimo njezinih pokušaja da se bolje prakse javnog potpomaganja medija čim prije implementiraju bar ponegdje na lokalnoj razini, a to su redovno primjeri mjesnih uprava koje nisu u rukama HDZ-a. U svakom slučaju, nedefiniranjem obavezujućih ciljeva i učinaka medijske politike u ovom zakonu je zadržan pogubni odnos prema rastućem problemu oglašavanja i s tim vezanih relacija.

Nije tako poznato ni zbog čega bi točno javna poduzeća i ustanove trebali bjeseomućnu oglašivačku djelatnost kojom će se u 20-postotnom udjelu napajati povlaštene medijske kuće. Taj detalj, uzgred rečeno, ide u prilog onima koji u novom zakonskom slovu prepoznaju mehanizme za utemeljenje budućeg sustava nalik Fimi Mediji, legendarnom čudovištu za gutanje javnoga reklamnog novca u korist HDZ-a. Nadalje, jednako je nejasno stajalište ove vlasti o spo-

Ministrica je na prve kritike ove skice Zakona o medijima reagirala naglašeno defenzivno, ističući kako lažu oni koji tvrde da je posrijedi išta više od radno postavljene, neobavezne verzije oko koje će se svi dionici sektora demokratski izraspravljati

menutim Big Tech adresama, uz dilemu donosi li se onih deset postotaka novog poreza na te kompanije čija je nemjerljiva tržišna gravitacija usisala praktično kompletan globalni oglašivački prihod, a parazitirajući uvelike na klasičnome medijskom sadržaju. Pojedine države EU-a poduzimale su korake zaštite svojih medija od te pošasti, a progresivno je stajalište o tome imala nakratko i RH, do 2016. godine.

HDZ i partneri zatim su pustili Bruxelles da formira europsko-unijski zajednički stav o nužnosti serioznog oporezivanja giganata poput Googlea i Facebooka i sličnih, ali dočekali smo zasad jedino uzmak i pasivnost. Ni u Zagrebu više nema ni tragova sektorske analize te istraživanja razmjera internet-skog oglašavanja, najvećeg stjecišta novca kad se radi o medijskom sektoru. Stotine milijuna eura slijevaju se pod tom stavkom godišnje, uz stalni trend rasta, a o tome nema u radnom tekstu Zakona o medijima ni diskretne naznake; nema čak ni usporedbe ovih i onih izvora tih prihoda po obimu. S takvim manjkovima, i s onim neprihvatljivim viškovima, a generalno s glavinjanjem strukturno-političkim, dakle, ovakav nacrt zakona jednostavno ne smije proći. U protivnome, mi s ove strane možemo slobodno rasformirati strukovno udruženje i zatražiti gotove smjernice o budućem sadržaju našeg proizvoda, važno samo da je uz oglas. ■

'Medijski proizvodi' na kioscima (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

Труизми о медијима и младима

‘Млади су критични према традиционалним медијима, дигиталним алатима и улози медија у друштву, али критичко промишљање не мотивира их на активније судјеловање у друштву’, резиме је истраживања у склопу пројекта ‘Медијско образовање је важно’

У документу Вијећа Еуропске уније ‘Закључци о медијској писмености у свијету који се непрестано мијења’ из 2020. године стоји да се ‘медијска писменост не би требала ограничити само на учење о алатима и технологијама, него би требала бити усмјерена и на то да грађани стекну вјештине критичког размишљања потребне за просудбу, анализу сложених ситуација и препознавање разлике између мишљења и чињеница’.

Другим ријечима, кишобрански појам медијске писмености којим се у домаћем јавном простору служимо петнаестак година па добро разумијемо његове дискурзивне нијансе, не подразумијева борбу старог и новог режима медија него њихову конвергенцију односно сурадњу и поступно спајање, али и дубљи утјецај на друштвену тектонику који би требао довести до ‘активне партиципације грађана у демократским процесима’. Медијска писменост је абецеда 21. стољећа, као што су стратешке смјернице документа Вијећа ЕУ-а о медијској писмености абецеда у ‘помагању мишљења’ према капацитетима активне демократије. И ту све штима, јер грађани углавном не налазе ишта конфликтно, али ни интересантно или комуникативно у тим труизмима ЕУ политика.

‘Помагање мишљења’ као интересантна синтагма појављује се, међутим, на мање очекиваном мјесту: у комуникативној, анкетној истраживачкој пракси пројекта медијског описмењавања грађана, проведеног на темељу споменутих стратешких ЕУ смјерница. Конкретније, интерпретације резултата истраживања медијских компетенција, навика и опћенитог лајфстајла грађана као доказа њихове медијске писмености представљају нам се у тоналету забринутих, готово морализаторских закључака, а заправо су безвезни балони труизама што лебде у етеру глобализираног ‘свијета који се непрестано мијења’. Детаљи резултата истраживања су јавно доступни па сватко може проверити у којој мјери ти ‘балони’ имају аргументацијско уземљење и је ли оно уопће на тлу домаће збиље.

Ријеч је, дакле, о истраживању проведеном у склопу пројекта ‘Медијско образовање је важно’ (МОВ) чији су резултати недавно представљени на конференцији за новинаре под очекиваним називом

‘Медијско образовање остаје важно’. Истраживање је предводила организација цивилног друштва Гонг уз једанаест партнерских организација (Прагма, Телецентар, Курзив, Друштво за комуникацијску и медијску културу, Удруга Бацачи сјенки, Дјецји креативни центар доккица, Инфо зона, Центар за културу Златна врата, Институт за развој и међународне односе и Факултет електротехнике и рачунарства), укупна вриједност пројекта је нешто мање од три милијуна куна, од чега је 85 посто финансирано средствима Еуропске уније из Еуропског социјалног фонда (ЕСФ), а петнаест посто средствима државног прорачуна Републике Хрватске. Истраживања су проведена на три циљане скупине: прво на национално репрезентативном узорку грађана Хрватске, друго на наставницима Хрватског језика и разредне наставе, а треће на студентима ФЕР-а, Медицинског факултета у Ријеци и Медицинског факултета у Осиеку. Сва три истраживања мов-а анализирана су кроз три саставна елемента медијске писмености: техничке способности, производњу медијског садржаја и критичко мишљење испитаника.

Реченицу која резимејски обухваћа истраживања, а истакнута је на медијској конференцији представљања резултата, преписујемо са страница Гонга: ‘Млади су критични према традиционалним медијима, дигиталним алатима и улози медија у друштву, али критичко промишљање не мотивира млађе генерације на активније судјеловање у друштву.’ То је све. Односно, како је рекао (сажео?) један од водитеља пројекта, Дражен Хофман из Гонга: ‘Медији су на удару, новинарке и новинари под притиском, а дезинформације, на којима нетко профитира, шире

се муњевитом брзином. Медијско образовање мора бити у фокусу у будућности.’

Нетко циничан би можда питао треба ли ради оваквих плаузибилности потрошити три милијуна куна на истраживање, али било би то исхитрено. Ваља потражити аргументацијске коријене за, примјериче, тезу о младима који су ‘критични према традиционалним медијима’. Претпостављамо да ћемо на то наићи у резултатима истраживања о стању медијске писмености међу студентима трију хрватских факултета и доиста, показује се да отприлике половица студената конзумира традиционалне медије (а у овом истраживању их, без сувишног теоретског пренемагања, заступају равноправно: телевизија, радио, књиге, кино и тискане новине) мање од једном тједно или уопће не, док велика већина користи мобилни телефон сваки дан или скоро сваки дан, а готови сви се свакодневно користе интернетом на мобилном телефону. ‘Нитко од испитаних студената није пријавио да се интернетом користи мање од једном тједно’, стоји у извјештају истраживања као један од одговора на храбро постављено питање ‘Јесте ли се користили интернетом у сједеће сврхе посљедња три мјесеца?’.

Покриће за тезу о критичком односу младих према медијима у друштву налазимо у сету (сугестивних, одважних) кратких питања с понуђеним ‘да, не, не знам’ одговорима. Сажетак резултата показује да се ‘најмање 80 посто студената са свих испитаних факултета слаже углавном или у потпуности с тврдњама да власници медија утјечу на садржај који се произведе у њиховим медијима, да медијске компаније одабирају извјештаје којима ће привући публику, да публика тражи

вијести које одговарају њезиним политичким увјерењима, да двоје људи може исту вијест протумачити на различите начине, да вијести утјечу на људе били они тога свјесни или не, да су вијести направљене да привуку позорност, да због расвјете у студију неки људи могу изгледати боље или лошије, да технике производње вијести могу утјечати на перцепцију грађана, да вијести с привлачним сликама прије доспију у јавност и да вијести о сукобима добијају више позорности. Студенте опћенито забрињава истинитост информација које могу наћи на Фејсбуку или Јутјубу те их мање од половице тврди да им је лако или врло лако процијенити истинитост вијести које читају’. Коначно, трећа анализирана категорија медијске писмености у овом истраживању, односно ‘производња медијског садржаја’ којом се намјеравала доказати разина интерактивности као ‘двосмјерности нових медија’, овдје је посве статистички подбацила. Минорни постотак испитаних студената се ‘осјећа компетентнима’ да самостално обликује медијски садржај. ‘Мали постотак студената пријавио је израду медијских садржаја (до 26 посто за ФЕР, 10,5 посто за МЕДРИ и 13,5 посто за МЕФОС), што указује на то да студенти интернету приступају првенствено у улози потрошача, а не произвођача садржаја’, наводи се у закључку истраживања.

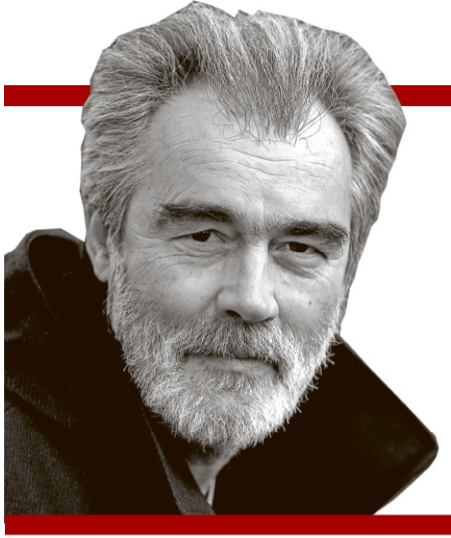
Врло слични резултати, гледајући анже-нерал и узимајући у обзир иста или врло слична питања, добивени су у истраживању медијских навика грађана Хрватске, с изузетком веће склоности према традиционалном медију телевизије. Накрају, истраживање медијских компетенција наставника разредне наставе и Хрватског језика у основним школама показало је пак да ‘већина наставника Хрватскога језика сматра да нити они (58,2 посто) нити учитељи разредне наставе (62,3 посто) нису довољно едуцирани и медијски писмени да би ученике могли едуцирати о садржајима из подручја медијског образовања’. Али тко уопће зна тко је како, колико и гдје медијски писмен? У радном приједлогу новог Закона о медијима постоји, рецимо, мјесто које би се могло (неизравно, али ипак) тицати медијских компетенција вишег ранга: у смислу професионализације израубаних труизама под фирмом медијске писмености. ■

Каква је медијска писменост међу студентима трију хрватских факултета? (Фото: Патрик Мацек/PIXSELL)

UVREDE
& PODMETANJA

Trojni trakt

PIŠE Viktor Ivančić

Ako nacija, po Renanu, predstavlja grupu ljudi koji su se dogovorili da pamte i zaboravljaju iste stvari, Prijedor je centralni punkt srpske amnezije. Tako će se, po zamisli Vučića, Dodika i Porfirija, 4. kolovoza Srbi odati organiziranom sjećanju na mjestu organiziranog zaborava. Golemim srpskim žrtvama napunit će se goleme rupe u memoriji

ZAŠTO baš u Prijedoru? – upitah sebe, nemajući u blizini nikoga glupljeg.

Eh, znaš ti dobro zašto... – odgovorih sebi, jer sam zaista bio upoznat s vlastitim mišljenjem o tome zbog čega su ALEKSANDAR VUČIĆ, MILORAD DODIK i patrijarh PORFIRIJE, na sastanku u objektu ironična naziva, u 'Vili Mir', donijeli odluku da se obilježavanje 'Dana sjećanja na sve stradale i prognane Srbe u oružanoj akciji Oluja' ove godine upriliči baš u Prijedoru, 4. augusta.

Naravno da znam – rekoh – ali dvojim oko izbora termina koji bi pasao uz opis takve odluku: opscenost, provokacija, pornografija, cinizam... sve se čini i točnim i nedostatnim.

Da probamo s moralnim idiotizmom?

To već zvuči malo bolje, ali samo malo. S tim da se kvalifikacija nipošto ne odnosi isključivo na sudionike sastanka u 'Vili Mir'.

Naprotiv. Najbolje bi bilo reći da su se Porfirije, Vučić i Dodik, stupovi crkvene, državne i paradržavne vlasti, dakle članovi Trojnog trakta, usuglasili oko daljnjih napora na tome da moralni idiotizam učine kolektivnom svojinom i općeprihvaćenim standardom.

Što bi onda bio Trojni trakt? – upitah se.

Trojni trakt je vrhovni koordinator težnji i bauljanja svekolikog srpstva – isporučih si *ad hoc* definiciju. – Neformalni organ koji je sebi pripisao zadaću trasiranja nacionalne sudbine. Nadpolitičko tijelo koje zadržava društveni i javni život u pretpolitičkom stanju.

I sada je Trojni trakt osmislio *prodor u Prijedor*, kao eksperimentalnu ideju: što ne bismo na jednome od markantnijih poprišta srpskih zločina naricali nad srpskim žrtvama?

Točno. Prilike nikada nisu toliko loše da se ne bi mogle učiniti mnogo gorima. Zakon svetog Marfirija.

Tja – tupo slegnuh ramenima – svi ovdašnji narodi imaju snažno izraženu sklonost da uvećavaju svoje žrtve i umanjuju svoja zlodjela, Hrvati naročito. Ali Srbi, blagoda-reći mudrom podstvu, nekako uvijek diktiraju tempo. Postavljaju standarde koje ostali poslije s velikim naporom moraju dostizati.

Mogu se složiti, kolega. Odluka da se baš na mjestu koje je znamenito zbog zločina što su ih Srbi počinili nad pripadnicima drugih naroda odaje počast Srbima koji su bili žrtve zločina pripadnika drugih naroda, svakako predstavlja ozbiljno podizanje ranga vulgarnosti.

Bar u tom pogledu oko Prijedora ne bi smjelo biti prijepora: tokom 1992. ubijeno je preko tri tisuće civila, od toga stotinu i dvoje djece, prognano je oko 38.000 stanovnika bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, lokalne vlasti bosanskih Srba su u svibnju '92. naredile nesrpskim žiteljima da označe svoje kuće bijelim plahtama, potom su ih prisilili i da nose bijele trake na rukavima, u okolici grada bili su raspoređeni najzloglasniji logori, Omarska, Keraterm, Trnopolje...

I sada će se Srbima stradalim u etničkom čišćenju epskih dimenzija – jer Oluja je bila upravo to – iskazati pijetet na lokaciji gdje su Srbi proveli etničko čišćenje epskih dimenzija.

Tome se mora dodati – dodah si – da lokalne srpske vlasti na sve načine godinama opstruiraju komemoracije žrtvama zločina u Prijedoru. Lani su, na primjer, zabranili mirnu šetnju na Dan bijelih traka, s izlikom

Vučić, Porfirije i Dodik u 'Vili Mir' (Foto: M. A./ATAimages/PIXSELL)

da se istoga dana održavaju javne proslave rođendana mađarskog autokrata VIKTORA ORBANA i medijskog mogula ŽELJKA MITROVIĆA. Zahtjev da se podigne spomenik za stotinu i dvoje ubijene djece također se godinama glatko odbija.

Uzmemo li načas ozbiljno misao ERNESTA RENANA da nacija predstavlja grupu ljudi koji su se dogovorili da pamte i zaboravljaju iste stvari, Prijedor je bez sumnje centralni punkt srpske amnezije. Što onda predstojeća fešta znači?

Znači da će se, prema ingenioznoj zamisli Trojnog trakta, 4. kolovoza Srbi odati organiziranom pamćenju na mjestu organiziranog zaborava. Golemim srpskim žrtvama napunit će se goleme rupe u memoriji.

Istini za volju, tu nailazimo na semantički problem sa *srpskim* žrtvama, jer nije uvijek najjasnije jesu li *srpske* žrtve Srbi koji su žrtve nasilja pripadnika drugih naroda, ili su *srpske* žrtve pripadnici drugih naroda koji su žrtve nasilja Srba.

Što se dostojanstvenika iz Trojnog trakta tiče, problem ne postoji, jer je druga kategorija uvijek i nužno izmišljena. Izgleda da oni polaze od toga da Srbi nikada nikome nisu nanijeli nesreću, nego su nesreće isključivo primali na svoja patnička pleća.

Tko zna, možda će se na inicijativu Trojnog trakta, tijela koje brine o urednoj nacionalnoj probavi, uskoro pojaviti kakav patriotski rječnik, gdje će svi dvojbeni pojmovi biti izloženi finoj regulaciji. Na primjer: 'zlo – široko rasprostranjeni fenomen koji Srbi uvijek samo podnose, a nikad ne uzrokuju'.

Ipak – rekoh si – najvulgarniji element ove priče tiče se odnosa prema samim stradalnicima Oluje. Ima nekog orijaškog prostaštva u činjenici da im se, uz paradne izraze kolektivne ljubavi, otvoreno daje do znanja kako nisu ništa drugo do repromaterijal za tekuća krvljenja.

A bogami i za ona buduća – dometnuh si. – Žrtve Oluje, nad kojima je počinjen zločin, bit će uložene u poricanje zločina, jer su gospoda izračunala da je to unosna investicija. Na taj će način pretrpjeti isto poniženje kakvo im već decenijama nanose hrvatski politički autoriteti. Ako ne i veće.

Da, veliko je pitanje jesu li prema Srbima unesrećenim u Oluji okrutniji njihovi negatori ili njihovi glorifikatori. Hrvatska i srpska politička propaganda su u nepomirljivome sukobu, ali ih sudbinski povezuje ista bezobzirnost prema potrošnome ratnom mesu, bez obzira na nacionalni pečat koji je toj krvavoj smjesi utisnut. Dotle da bi i eventualni poraz što bi ga srpska ratna mitomanija doživjela od hrvatske, ili pak hrvatska od srpske, imao aromu samoubojstva.

Stoga ne prestaju odurna manipuliranja prisilnom memorijom i prisilnom amnezijom. Sada čak u sklopu istoga obreda. Sada će stvarni i postojeći stradalnici iz Knina ili Gračaca biti upotrijebljeni za to da ubijeni Prijedorčani ostanu nestvarni i nepostojeći. Oni koje 'zauvijek pamtimo' bit će nahuškani na one kojih se uopće ne sjećamo.

Je li onda pretjerano ako manifestaciju u Prijedoru unaprijed proglasimo komemorativnom farsom? – upitah se. – Ili bolje zvuči lakrdija? Žalobni cirkus?

Svejedno – rekoh. – Sigurno je da sami članovi Trojnog trakta, koji će se po dogovorenom rasporedu izmjenjivati na zastavama okićenoj bini – Porfirije, Vučić i Dodik: dvoličnjak, megaloman i piroman – jamče dobru zabavu.

Uz napomenu da Janus u mantiji, kao agent za vezu između Boga i nacije, osigurava i nešto poput duhovnog odmorišta. Znači – megaloman, piroman i otoman.

Kako god. Znamo već da će jedan nastupiti sa standardnim repertoarom patvorenog ekumenizma, drugi će naglasiti svoje mukotrpnost mesijanstvo i zahvaliti svojoj skromnoj osobi što bez ičije pomoći spašava narod i državu od tragedija i rasula, dok će treći pobrojati kome sve treba zdrobiti kosti stane li na put neizbježnom srpskom ujedinjenju. Piroman umije potpaliti masu. Obećao je da će privesti između 15 i 20 tisuća duša.

To je realna procjena. U okviru projekta nazvanog 'Srpski svet', Dodik je zadužen za sektor srpskog polusveta. Hiljade, dakle, nisu u pitanju.

Ipak, zamislimo iznenadni dramaturški preokret, koliki god to bilo teško. Zamislimo da makar jedan iz Trojnog trakta ispadne iz takta. Da stane pred mnoštvo i progovori otprilike ovako: 'Braćo i sestre! Okupili smo se na ovom mjestu zato što su tu počinjeni strašni zločini u ime srpske nacije i srpske države. Ljudi su bez milosti ubijani, odvođeni u logore, protjerivani iz svojih domova. Priznajemo te zločine i kajemo se zbog njih. Dat ćemo sve od sebe da se slični užasi više nikada ne ponove. I upravo tako, priznavanjem zločina i iskazivanjem pijeteta prema žrtvama, na najbolji način odajemo počast našim sunarodnjacima koji su stradali od istih bestijalnih zločina u Hrvatskoj.'

Je li moguće da se takvo što desi? – upitah se. Samo u najluđim snovima – rekoh.

Onda time završimo ovaj tekst. Da ostane barem mrtvo slovo na papiru. ■

Ni ljudi, ni volontera, ni majstora

Kod nas u selu ima ulica u kojima nedostaje više od pola krovova. Nema dovoljno ljudi, volontera ni majstora. Ljudi sami popravljaju krovove, a to je jako rizično. Vatrogasna društva poderanih donova idu na intervencije. Sklanjaju ogromna stabla s ceste, a da prethodno HEP nije sklonio sa njih strujne kablove, kaže Mirko Savković iz Šidskih Banovaca

ČAK dvadeset općina i tri grada u istočnoj Slavoniji pogođeni su katastrofalnim prošlotjednim olujama. Siloviti vjetar u dva navrata odnosio je krovove kuća u potpunosti ili djelomično, tamanio je stabla i uništavao dalekovode. Po pet i više dana bez struje je ostalo 1.600 domaćinstava. S poplavama u kući, probušenim stropovima, bez hrane, zarobljeni u zakrčenim dvorištima i s neprohodnim cestama, Slavonci i Srijemci od Vinkovaca do Županje vape za velikim brojem volontera, prijevoznika, krovopokrivača ili makar ljudi koji se ne boje radova na visini.

Tjedan dana nakon elementarne nepogode male slavonske općine s još manjim seoskim zajednicama još uvijek čekaju na snažniju solidarnost i prisustvo svih raspoloživih snaga na njihovom području. Pretežno je riječ o stanovnicima Cerne, Babine Grede, Bošnjaka, Retkovaca, Komletinaca, Starih Mikanovaca, Otoka, Berka, Slakovaca, Srijemskih Laza, Orolika, Sotina, Banovaca, Spačve, Kladavca, Šurakovca i Kunjevaca.

Kako je 25. jula izvijestio Stožer civilne zaštite, na području Vukovarsko-srijemske županije bilo je angažirano oko 880 ljudi: vatrogasaca, pripadnika Hrvatske vojske, HGSS-a, Državnih intervencijskih postrojbi civilne zaštite, Hrvatskog Crvenog križa, pripadnika postrojbi civilne zaštite opće namjene, povjerenika civilne zaštite, djelatnika komunalnih poduzeća, Hrvatskih šuma, HEP-a i volontera. Prema aktualnim procjenama na području županije zabilježene su štete na više od 10.000 stambenih objekata. Još uvijek je bez opskrbe električnom energijom oko 430 kućanstava te se i dalje radi na popravcima sustava opskrbe, navodi se u priopćenju.

Vatrogasci i vojska zadušeni su za teže fizičke poslove, ali ljudima u selima treba puno ruku za razne radove. Mještani Srijemskih Laza koje smo kontaktirali govore nam da distribucija crijepa ide sporo jer ima malo dostupnih prijevoznika. U ovom selu najviše nedostaje kapa za krovove, traži se crijep broj 104 i biber. Na naše pitanje gdje

se sada nalaze oni kojima su kuće ugrožene, kažu nam da su na istom mjestu – u svojim oštećenim kućama.

— Tri ili četiri kuće su najveći prioritet, sve im je potrebno. U jednoj kući je stariji bračni par sa zdravstvenim poteškoćama. Imaju kćer koju sada šefovi pritiskaju da se vrati na posao. Ona je došla iz udaljenog grada da im pomogne ali ne može da dobije slobodne

dane. Poslodavci nemaju razumevanja za situaciju. Potrebna je i donacija starijim ljudima. Pedesetak kuća je inače ugroženo jer ljudi žive na socijalnoj pomoći. Njima treba hrane. Bilo kakva radna snaga da se nađe u Sremskim Lazama u četvrtak 28. jula ujutro, prenesite tu informaciju. Ljudima će se morati razvesti crep. Mi bismo već nešto i napravili, ali kao da smo odsečeni. Kada bi ovde

bilo preusmereno desetak radno sposobnih momaka sa jednim kamionom, puno bismo napravili samo u jednom danu – govori mještatin Srijemskih Laza. Dodaje da bi mnogi majstori došli isti čas, ali na redovnom poslu im ne daju slobodno pa svi moraju čekati vikend, a ugroženima vrijeme curi.

Kuće u kojima je mjestimično falilo crijepa nekako su zakrpane. Najveći problem imaju stariji i oni koji sami ne mogu ništa napraviti. Takvi su, nažalost, u većini u ovom dijelu Slavonije. Mještatin Laza govori da HEP kod njih nije odmah izašao na uvidaj. Glavni strujni kabel ispred pravoslavne crkve puna je dva dana visio preko porte kojim ljudi prolaze.

Iz Orolika nam se javio NEBOJŠA NINIĆ, SDSS-ov vijećnik u Općini Stari Jankovci. Tamo je do utorka električna energija vraćena svim kućama. I kod njih se šteta još uvijek zbraja. Nekoliko objekata je u katastrofalnom stanju, govori Ninić. Mještani sami prijavljuju štetu Općini, a angažirano je i nekoliko volontera i radnica s projekta 'Zaželi' koji obilaze kuće i popisuju zatečeno stanje.

— Potražnja za građevinskim materijalom je jako velika. Ko god dođe u općinu, dobije formular i pokaže fotografije nastale štete. Najbitniji su sada stambeni objekti. Ovi prateći, šupe i svinjci, to je u drugom planu. Bitno je da se ljudima pokrije krov nad glavom. S tom potvrdom iz Općine mogu otići u nekoliko trgovina na području naše županije da podignu građevinski materijal. To je donekle rešeno. E sad, da li te trgovine s gradom imaju sve na stanju, to je upitno, ali verujem da će nabaviti. Ovo će biti udar na proračun male općine kakva je naša, štete će biti u milijardama po županiji, a gde je još poljoprivreda? Kod nas su uništeni usjevi, na području našeg atara u Oroliku čak 70 posto suncokreta je otišlo. Trebat će puno vremena da sagledamo i saberemo svu štetu. Šume su jako stradale. Stare hrastove od sto godina lomilo je na pola k'o igračke – nabraja Nebojša Ninić.

Gomila uništenog crijepa u Srijemskim Lazama (Foto: Sladana Božić)

Saborska zastupnica DRAGANA JECKOV i potpredsjednica Vlade ANJA ŠIMPRAGA 25. jula obišle su općine Nijemci i Stari Jankovci u Sremu i sela u Požeško-slavonskoj županiji. Jeckov za Novosti govori da je olujno nevrijeme načinilo velike štete prije svega na stambenim, ali i na gospodarskim i sakralnim objektima.

— Slavonija i Srem trebaju hitnu pomoć svih nas. Ljudi su vidno umorni i iscrpljeni s pogledom uperenim prema nebu jer se strahuje od novog nevremena i novih šteta, a ni ovo prethodno nije sanirano. U Sremskim Lazama, Banovcima i Oroliku gotovo svaka kuća ima oštećen krov. Tek su jučer dobili struju. Jedna žena nam je pokazala ručak koji je prvi put skuhalo nakon šest dana. Reče da se meso iz zamrzivača odmrznulo i da je sve morala baciti. Naši sagovornici su istaknuli da nedostaje ljudi stručnih za sanaciju krovova, ali i ruku za raščišćavanje. Postoji potreba za građevinskim materijalom, crepom i daskama. Ljudi se međusobno pomažu, ali u ovim selima depopulacija je zaista izražena – navela je SDSS-ova saborska zastupnica i dodala da je nakon obilaska terena održana sjednica Županijskog odbora SDSS-a vsž, na kojoj su članovi ukazali na potrebe i apelirali na solidarnost prema ovom području.

U Šidskim Banovcima kao volonteri su angažirani MIRKO SAVKOVIĆ i njegova majka SLAVICA GOSTIĆ. I sami su se namučili s posljedicama oluje. U kuću u kojoj žive procurila je voda, ali su je nekako uspjeli pokupiti dekama i peškirimima. Mirko u Općini Nijemci pomaže ljudima da ispune formulare i opišu štetu, a Slavica obilazi kuće i popisuje potrebe. Kažu da su na terenu i po 16 sati dnevno. — Općina Nijemci je u pet dana samo za sanaciju krovova, za crepove i žljebove, izdala preko 100.000 eura. Kod nas u selu je grozno, to su jako stare kuće. Ima ulica gdje nedostaje više od pola krovova. Općina je maksimalno izašla u susret, treba ih pohvaliti. Bit će barem 30 ozbiljnih zahvata na kućama, to su sve staračka domaćinstva. Nekim ljudima je pao cijeli plafon. Nema dovoljno ljudi, ni volontera ni majstora. Općina je poslala upit nekoj firmi kod Dubrovnika za majstore, rekli su da cijena nije uslov, ali ovi su odgovorili da nemaju nikog. Svi su već angažirani ili su razasuti svuda po Europi. Krovopokrivači su najpotrebniji. Ljudi sami sebi popravljaju krovove, penju se, a to je jako rizično. Vatrogasna društva su dobrovoljna, ali ona nemaju odgovarajuću opremu pa poderanih donova idu na intervencije. Sklanjaju ogromna stabla s ceste, a da prethodno HEP nije sklonio sa njih strujne kablove. Stalno slušam taj izraz 'Zagreb i ostatak Hrvatske'. Pa stvarno smo postali ostatak – prepričava Mirko.

Slavica Gostić dosad je obišla pedesetak kuća. Protekla tri dana stiže građevinski materijal, ali sporije zbog nedostatka ljudi. Tvrdi da su sva sremska sela ugrožena i da su Banovci preskočeni. Po njezinoj slobodnoj procjeni, prosjek godina u selu je 65.

Mnoge kuće u Šidskim Banovcima ostale su bez plafona
(Foto: Mirko Savković)

— Ako neko o nama ne mari, to je država. Općina ulaže nadljudske napore da se nešto napravi. Što god sam im prijavila, sve su odradili. Imamo dosta kuća sa sitnim štetama. Da imamo ljude, u roku od dva -tri sata bismo to popravili. Sve preti da se uruši, voda stalno naliva, sve je natopljeno. Da su došli neki dečki kao što su bili svi oni Baniji, moglo bi se nešto popraviti. Ali ih nema – razočarana je Slavica. Ljudi se s punim pravom osjećaju zapostavljeno. Naša sugovornica kaže da nailazi na različite reakcije na nesreću koja je pogodila najnezaštićenije.

— Neki mi kažu 'Ma dobro je, nije samo meni, svima je.' Jedni plaču, znaju da se više nikad neće vratiti, mlađi su u kaosu jer moraju ostaviti kuću, roditelje i vratiti se na posao. Puno ljudi mi se javljalo da odem kod njihovih roditelja, oni ne mogu doći iz Irske ili Njemačke. Jezivo je vidjeti naše stoljetne šume, hrastove i voćnjake. Kod moje kuće je na vrhu drveta zarobljena dječja trampolina, ko zna otkud je došla. Ljudi su krovove svojih štala nalazili po obližnjim dolinama – opisuje Slavica. Šokirana medijskim tretmanom katastrofalnog prošlotjednog nevremena u Slavoniji i Srijemu, moli nas da pišemo i pozivamo na pomoć. Ponavlja da im trebaju volonteri.

— Mi smo ovdje u selu skupili nešto pomoći za Baniju odmah nakon potresa i odvezli ju, ali nama sad još niko nije došao. Ja vidim da je državi problem gužva na Lučkom, to je tema koja se vrti na dnevniku – zaključuje Slavica Gostić.

Velika oluja nanijela je goleme štete i u više naselja u Požeško-slavonskoj županiji, prije svega oko Lipika i Požege. Stotine kuća i gospodarskih objekata oštećeni su ili ostali bez krovova. Zbog rušenja stabala mnoga su sela blokirana, a brojna naselja bez struje. S obzirom na nemogućnost pristupa dalekovodima ta su sela ostala u mraku nekoliko dana. Područje Lipika najviše je stradalo. Velika šteta zabilježena je u srpskim povratničkim selima Japaga, Selište, Gornji i Donji Čaglič, Subotka, Jagma i djelomično Kukunjevac. Na području Lipika potpuno je uništeno 57 krovova kuća i gospodarskih objekata, teško su oštećena 163 krova, dok su na 1.531 krovu zabilježena manja oštećenja.

— Na području Pakraca oštećenja su manja, no stradalo je naselje Gavrinica na ulazu u grad. Bilježi se deset uništenih krovova i veliki broj oštećenih. Štete su pretrpjeli Vladičanski dvor i Saborni hram Sv. Trojice, kao i druge crkve po gradu – ističe požeško-slavonski dožupan NIKOLA IVANOVIĆ.

— U Požeštini su najviše stradala srpska sela u brdskom dijelu. Uz uništene krovove veliki problem bila je njihova izoliranost zbog zakrčenosti puteva – rekao nam je Ivanović. — Mještani su se uspjeli sami organizirati i uklonili trupe s puteva. Stanovnici Vasinih Laza su pobili put prema Vidovcu, a Čosinih

Laza prema Požegi – kaže nam on i dodaje da je oluja oštetila krov nedavno obnovljenog doma u Lazama. Ističe da su mještani Bujačice kod Lipika sami od trupaca oslobodili važan put prema Brezinama.

Gradske vlasti Lipika, Pakraca i Požege osigurale su dovoljne količine najlona za pokrivanje krovova, a na terenu su još uvijek sve hitne i komunalne službe, uključujući vatrogasce koji saniraju kvarove, onečišćenja i uklanjaju prepreke. Na terenu su i ekipe HEP-a. Ivanović kaže i da je oluja teško pogodila stanovništvo povratničkih srpskih sela, koje je u velikom broju staračko.

— Osim toga, ljudi su siromašni pa će im biti problem popravljati manja oštećenja, da se ne govori o onima čije su kuće ostale bez krova. Oluja je pokazala i da obnova često nije bila kvalitetna, a kad se popravne krovovi, sagledavat će se šteta na urodima, nasadima i voćnjacima koja je također golemo. Žetva je srećom završena na najvećem broju njiva – rekao je Ivanović.

Nevrijeme koje je u subotu prevečer paraharalo Gorski kotar izazvalo je velike štete u Moravicama. Mještanima su u sanaciji štete u pomoć pritekli vatrogasci iz Vrbovskog i DVD-a Moravice.

— Tuča je bila veličina teniske loptice. Rušenja su stabla, stradao je crijep. Plastenici su izbušeni, a na automobilima su najviše stradali vjetrobriani i farovi uz oštećenja lima – rekao je MILAN MAMULA, predsjednik Mjesnog odbora i istaknuo da je u tuči oštećen skoro svaki drugi od stotinjak automobila koliko ih je u mjestu. Mjesni odbor zatražio je od Grada Vrbovskog da osigura sredstva za popravak. Mamula je pohvalio brzu reakciju 30-ak vatrogasaca s više vozila koji su pomagali ljudima u uklanjanju stabala i sanaciji krovova. Razgovarali smo i s moravičkim voćarom ĐORĐEM DOKMANOVIĆEM čiji su nasadi teško stradali.

— Nepogoda je bila lokalna, najveća razaranja bila su na području površine kilometar sa kilometar i pol. Od krumpira i ostalog povrća nije ostalo ništa, sve je ogoljeno do kraja.

Oštećena vozila u Moravicama
(Foto: Đorđe Dokmanović)

Voćke su ostale bez lišća, ali im je oštećena kora, pa ih se brзом sanacijom može oporaviti. Ljudi lako mogu sanirati krovove jer svatko ima pokoji crijep u rezervi, ali će biti teže zamijeniti prozore sa zapadne strane kuća koji bili najviše na udaru, a tek staklariju na automobilima – kaže Dokmanović.

Požeško-slavonska županica ANTONIJA JOZIĆ u ponedjeljak, 24. jula, donijela je odluku o proglašenju prirodne nepogode za područje gradova Lipika, Pakraca, Požege i Pleternice te općine Brestovac, nakon što je te dijelove županije 19. jula pogodio snažan olujni i orkanski vjetar. Olujno nevrijeme ostavilo je za sobom velike materijalne štete na građevinama, poljoprivrednim kulturama i infrastrukturi.

Odgoda proglašenja elementarne nepogode od nekoliko dana obrazložena je potrebom da se ljudima omogući da prvo usmjere napore u sanaciju šteta na vlastitoj imovini.

U skladu sa zakonskim propisima, svi koji su oštećeni imaju rok od osam dana od donošenja odluke, odnosno do 1. augusta, da prijave štetu na propisanom obrascu koji trebaju predati gradskim i općinskim povjerenstvima. Ta povjerenstva u roku od 15 dana od donošenja odluke trebaju unijeti procjene u Registar šteta, dok bi u roku od 50 dana od donošenja odluke konačnu procjenu štete po svakom oštećenom trebali prijaviti županijskom povjerenstvu koje to prosljeđuje državnom. ■

Nered u Banovcima nakon katastrofe
(Foto: Mirko Savković)

Алеје палих стабала

У олујном невремену у Загребу уништено је више од тисућу стабала, око 30 тисућа њих срушила је олуја прије четири године на Медведници. А дрвеће је важно за градове: штити од загађеног зрака, станиште је малих градских животиња и утјече на смањење брзине вјетрова

НЕМА више бреза које су обрубљивале дјечје игралиште на Волтином, у хладу држале мурал на којем је нацртан насмијан Ивица ЛАКО ЛАКИ из 'Ноћне море' и сјениле балконе неколицине преосталих станара дерутног Кончаревог хотела Сахаре. Свуда по кварту пострадали су јасени, јавори, кестени. Даље према Чрномерцу, дуж Прилаза Баруна Филиповића пале су платане, а рођаци им и рођакиње полегли су на тло и на Зрињевцу.

Осим по тлу, стабла су тијekom недавне загребачке олује падала по људима, аутима, крововима. Тијekom невремена у главном граду погинула су два човјека, 50-годишњак који је пјешачио Улицом светог Матеја, 48-годишњак који је возио ауто на Славонској авенији. Обојица су погинула услијед пада стабала. Страдала су стабла и све око њих и другдје у земљи гдје је опако дерала олуја, диљем Истре и Славоније. У Церничкој Шаговини,

недалеко од Нове Градишке, погинуо је 40-годишњи мушкарац, на чији се комби срушило, погађате – стабло.

Више од тисућу стабала ишчупано је у двадесет минута олујног вјетра у Загребу, а најмање још толико је оштећено. Штета се још збраја и санира, па је градоначелник Томислав Томашевић апелирао на грађане да не иду на гробља и у паркове због опасности од пада грана. Дobar дио поломљених и одваљених стабала у међувремену је макнут с прометница и других површина. У компостане су их одвозили радници и раднице Зрињевца и вагросних служби, али и сами грађани. Главно мјесто за одвоз постао је компостана у Маркушевцу, која је прошле седмице прекрштена у 'гробље стабала'. Издалека се могло видјети како ондје леже јавори, платане, тополе, бресте – учестали и ријетки дрвени станари и станарке Загреба. Диљем Загреба, према евиденцији Зрињевца, расте више од 220 сорти и више од 160 тисућа стабала. Ште-

те је било и у градском Ботаничком врту, али темељита инспекција показала је да није велика. Поломљено је доста мањих грана појединих стабала, а ломови великих грана уочени су на двадесетак стабала. Једина у потпуности страдала стабла су смреке које су се због своје виткости (превелике висине у односу на промјер дебла) преломиле на два дијела и какијевац који је већ прије био резиван због лома. Најстарија и највећа стабла у врту (храст лужњак, букве и платане) нису оштећена, а није дошло ни до једне извале стабла.

Из Ботаничког врта истичу да је свако оштећење стабла тужан догађај, али напомињу да су зелени становници уз Михановићеву улицу могли проћи пуно горе. Овакав исход дјеломично приписују срећи, али и исправном одржавању стабала, за која се брине приватна фирма. 'Константна провјера здравственог стања и резивање, те уопће холистички приступ њези вртних стабала засигурно су заслужни да у олуји ове снаге није било изваљених примјерака и већег броја ломова, посебице на ветеранским стаблима међу којима су нека заиста стогодишњаца', наводи се у извјешћу Ботаничког врта. Осврћу се и на пораст екстремних временских догађаја задњих петнаестак година, од смјене суша и поплава до ураганских вјетрова и удара громава. 'Томе се морамо прилагодити, али сигурно не смањењем броја стабала у градовима, већ повећањем квалитете њега, а тиме и броја сигурних стабала, која су неизоставни регулатор микроклиматских увјета', закључује се у извјешћу.

Колико су стабла важна посебно осјећамо тијekom љетних врућина у градовима, када свакоме тко хода асфалтом постане спасоносно јасан њихов ефект хлађења. Према студији Института за глобално здравље у Барселони (исглобал), темељеној на подацима прикупљенима у 93 европска града, процјењује се како би се једна трећина преурањених смртних случајева повезаних с екстремним врућинама тијekom љетних мјесеци мог-

ла избјећи када би се дрвећем прекрило 30 посто урбаног простора. Тиме би се направио и помак од сталног и штетног посезања за клима-уређајима. Осим што троше електричну енергију у знатној количини, кориштење клима-уређаја доводи до загријавања на отвореном како би се охладио затворени простор, па зрак вани постаје још неугоднији.

Стабла су важна и зато што њихово лишће може филтрирати ситне лебдеће честице, један од најопаснијих облика онечишћења зрака, настао изгарањем биомасе и фосилних горива. Притом су и станишта многих малих градских животиња, а утјече и на смањење снаге и брзине вјетрова у градовима.

Што је стабло зрелије, у правилу је од њега већа корист за околину. Проблем је што се у градовима велика зрела стабла пред крај живота често замјењују мањим врстама, којима је све теже да здраво и квалитетно расту у урбаној околини. И стабла осјећају бреме градске свакодневице, од загађења зрака и повишених температура до резивања ради заштите електричних или декоративних водова (али и због чисто декоративних пракси). Отеготна је околност и то што је тло у граду неповољно, у већини случајева изузетно исцрпљено – у горњим слојевима долази до акумулације тешких метала, нарочито олова и кадмија који изазивају стрес који резултира некрозама лишћа и скраћивањем вегетацијског периода стабала.

Застанемо ли мало с таквим мислима, можемо увидјети да стабла у Ботаничком врту живе као пробрана загребачка елита, да су привилегирани један посто дрвећа. За мало другачија свједочанства свакодневице довољно је окренути поглед према Медведници, планине чији су обронци задњих година све познатији по обарањима стабала. Да је Крлежа жив, можда би опет закрлежио: 'По Медведници, какти мачек, влече се чарни, чарни облачек.' Но добро, пробајмо и без крлежијанске њургавости оћутјети катастрофу. Задњих десетак година на Медведници су све јачи вјетрови, од 2013. године ломило ју је више олуја, а оне које раније можда не би направиле велику штету сада због нарушеног склопа шуме за собом пустоше гадно. И мањи вјетар руши стабла без пуно проблема. У мају 2019. олујни је вјетар тако срушио 30 тисућа стабала. Из Хрватских шума тада су казали да ће требати барем 30 година да се Медведница врати у пријашње стање, и то ако јој се посрећи да не буде нових разорних олуја. А није важно само да не буде нових олуја, него и да се о Медведници стално и адекватно брине.

То баш не иде по плану у тренутној структури власништва – 42 посто шуме на Медведници у државном је власништву, док је осталих 58 посто приватно. И тај би се приватни дио власништва ондје стално морао надгледати, све радове пријављивати савјетодавној служби која проводи исти поступак као и Хрватске шуме – од обиљежавања стабала која се смију сјећи до извођења радова који морају бити лиценцирани. Прописи су прописи, придржавање је друга ствар, па тако годинама свједочимо неконтролираној сјечи на Медведници, уништавању горских путева, закрчивању водених токова, одронима. Лом по лом и Медведница је све више гола, а с голети вјетар вреба на град.

Овога пута страдала стабла бројимо 'само' у тисућама. Град је понегдје тиши за шуштања њихових крошњи, и то је отприлике то што с тиме у вези чујемо. ■

Посљедице олујног невремена у Волтином насељу у Загребу

UGOVOR
S ĐAVLOMNa desnom
rubu pameti

PIŠE Boris Dežulović

*Ideja za roman
nadošla mi je
čitajući u Večernjem
listu Hitrecov 'veliki
životni intervju',
tek tada shvativši
da je povijest našeg
dvadesetog stoljeća
nemoguće napisati
bez Hrvoja Hitreca,
imena uklesanog na
svakoj pojedinačnoj
postaji hrvatskoga
Križnog puta*

Da imam imalo književnog dara, napisao bih o njemu veliki bildungsroman, veličanstvenu historijsku fresku 'Na desnom rubu pameti', po prilici ono što je ANDRIJA HEBRANG, opisujuću hudu sudbu istoimenog oca, nazvao 'sublimacijom sviju hrvatskih nesreća'. Samo što nije Andrija Hebrang, nego zagrebački književnik HRVOJE HITREC, povijesna ikona hrvatske državotvorne desnice. Ideja za roman nadošla mi je pak čitajući u Večernjem listu Hitrecov 'veliki životni intervju', tek tada shvativši da je povijest našeg dvadesetog stoljeća nemoguće napisati bez Hrvoja Hitreca, imena uklesanog na svakoj pojedinačnoj postaji hrvatskoga Križnog puta.

Rođen usred Drugog svjetskog rata, Hitrec je kao sin progonjenih roditelja dočekaio slavu sedamdeset prvu i Hrvatsko proljeće, potom kao veteran Hrvatskog proljeća bio među osnivačima HDZ-a i najbližim suradnicima FRANJE TUĐMANA, pa kao osnivač HDZ-a i najbliži Tuđmanov suradnik pisao povijest, svjedočeći i ratnim danima ponosa i slave devedesetih, i poratnim danima užasa i strave: cijelo strahotno hrvatsko dvadeseto stoljeće prevalilo se tako preko leđa Hrvoja Hitreca, najkrležijanskijeg od svih krležijanskih likova suvremene hrvatske povjesnice.

Takva sudbina kao da mu je zadana rođenjem: otac liječnik u Onome je ratu mobiliziran od jugoslavenske, pa ustaške vojske, a majka od komunističke, pa je mali Hrvoje formativne godine proveo kod bake i djeda u Zagrebu. Tu, kod bake i djeda, Hrvoje Hitrec na sigurnom će provesti cijeli svoj formativni život. Tu će ga, recimo, zateći i mitska sedamdeset prva. 'U vrijeme cvata Hrvatskoga proljeća bio sam u neprijateljskim redovima. Naime, u JNA, i to u Makedoniji. Na velikim manevrima dospio sam do grčke granice. Pitao sam može li se dalje, rekli su da ne može', priča tako stari Hitrec novinaru Večernjaka. 'Kada sam se napokon vratio u Zagreb, Hrvatsko je proljeće već ključalo. Kako nisam više bio student, ni matičar, ni neka ugledna javna osoba, ostao sam izvan zbivanja.'

Na tom sam se mjestu, priznajem, prvi put malčice zbunio. Hrvoje Hitrec, za kojega bih se ovako na nevideno u mač kralja Tomislava zakleo da je kao zreo dvadesetosmogodišnji domoljubni intelektualac najebao sedamdeset prve, tada je zapravo ostao potpuno, kako ono reče, 'izvan zbivanja'! 'Pitao sam može li se dalje, rekli su da ne može.'

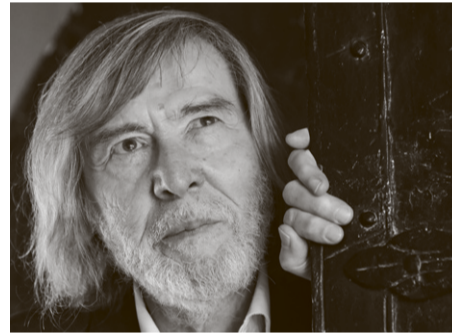
Burna se hrvatska povijest ipak smilovala, i dvadesetak godina kasnije Hitrec – sad već autor kulturnih 'Smogovaca' i ravnatelj kazališta Trešnja, dakle 'ugledna javna osoba' – dobio je novu šansu na čuvenoj osnivačkoj sjednici HDZ-a u baraci Nogometnog kluba Jarun. 'Na Jarunu nisam bio u trenutku brzopoteznog osnivanja stranke', oprezno Hitrec ispravlja površnu hrvatsku povijest. 'Ne samo ja nego i mnogi ostavljeni pred hotelom Panorama, dok je skupina s Tuđmanom i pretežitio Slavoncima otišla na nepoznato mjesto. Nije mi bilo drago, ali više nije važno...'

Na tom sam se mjestu, priznajem, ponovo malčice zbunio. Hrvoje Hitrec, hrvatska dr-

žavotvorna ikona, za kojega bih se ovako na nevideno u mač kralja Tomislava zakleo da je 1989. s Franjom Tuđmanom osnivač HDZ, toga je povijesnog dana zajedno s ostalim luserima zapravo čamio pred hotelom Panorama, gdje ih je Tuđman ostavio da zajebe MARKA VESELICU, dok je on historijsku osnivačku skupštinu stranke uglavio na Jarunu! Po drugi put Hitrec je tako ostao, kako ono, 'izvan zbivanja'.

Kako se onda Hitrec računa u utemeljitelje HDZ-a i 'barakaše', pitate se zbunjeni vi na čelu sa zbunjenim mnom.

'Oni koji malo znaju o tim vremenima, brkaju prizemnicu na jarunskom igralištu s barakom u Savskoj ulici', nastavlja Hitrec s nadmoćnim sažaljenjem za 'one koji malo znaju o tim vremenima'. 'U Savskoj je stranka

Promatrač iz daljine – Hrvoje Hitrec (Foto: Robert Anić/PIXSELL)

unajmila baraku i ondje je obavljen najveći dio posla ususret prvim slobodnim izborima. Ja sam bio autor većine promidžbenih tekstova.' 'Među 'barakašima' je bio i JOSIP MANOLIĆ. Kako ste se u tim danima slagali vi utemeljitelji, iz različitih ideoloških pozicija?' pokušava onda novinar Večernjaka spasiti sugovornikovu biografiju. 'Moram reći da nisam cijelo vrijeme visio u baraki – ta bio sam ravnatelj kazališta! – tako da nisam uvijek znao tko dolazi', spremno odgovara starina Hitrec. 'A Manolića se iz tih dana uopće ne sjećam. On se valjda prikrađao iz neočekivanih pravaca, udbaška škola.'

Na tom sam se mjestu, priznajem, i treći put malčice zbunio. Hrvoje Hitrec, hrvatska državotvorna ikona, za kojega bih se ovako na nevideno u mač kralja Tomislava zakleo da je u slavnoj baraci zajedno s Tuđmanom pisao povijest Hrvata, zapravo i nije baš 'cijelo vrijeme visio' tamo – ta bio je ravnatelj kazališta! – pa se čak ni Manolića, ključne osobe novije hrvatske povijesti, 'uopće ne sjećam'! Opet tako ostavši potpuno, kako ono, 'izvan zbivanja'.

'Situacija u HDZ-u nakon Tuđmanove smrti bila je vrlo dinamična i slojevita?' sad već očajnički Večernjakov novinar predlaže novu temu. 'U dva sam navrata bio član Predsjedništva HDZ-a', potvrđuje starina Hitrec, zamišljeno gledajući u slavnu prošlost. 'Prvi put u posljednje dvije godine Domovinskoga rata, drugi put poslije Tuđmanove smrti. Predsjednik HDZ-a bio je SANADER. Glede Sanadera: on je učinio i dosta toga dobrog za Hrvatsku. O ostalom što je učinio nemam informacija.'

Na tom sam se mjestu, priznajem, i četvrti put malo zbunio. Hrvoje Hitrec, hrvatska dr-

žavotvorna ikona, za kojega bih se ovako na nevideno u mač kralja Tomislava zakleo da je devedesetih kao član predsjedništva stranke svjedočio unutarnjim dramama u HDZ-u, o svemu tome zapravo uopće nema 'informacija'! I opet je zlosretni Hitrec ostao potpuno, kako ono, 'izvan zbivanja'.

Što je onda Hrvoje Hitrec radio svih ovih trideset pet godina? Je li se siromah ikad uopće našao (unutar zbivanja)? Recite nam nešto o daljnjem tijeku unutarstranačkih procesa – posljednjim snagama pokušava Večernjakov novinar spasiti što se još uopće spasiti dađe. 'O daljnjem tijeku unutarstranačkih procesa, intriga i spleta također nemam spoznaja', kratko odgovara sijeda ikona. 'Postao sam promatračem iz daljine.'

Tu sam se, priznajem, i peti put malo zbunio. Hrvoje Hitrec, hrvatska državotvorna ikona, za kojega bih se ovako na nevideno u mač kralja Tomislava zakleo da je kao utemeljitelj, veteran, bliski Tuđmanov suradnik i dugogodišnji član predsjedništva HDZ-a upućen u sve tajne stranačke povijesti, o tome zapravo i 'nema spoznaja'! Još jednom ostavši potpuno, kako ono, 'izvan zbivanja', Hitrec je na kraju, šta će, 'postao promatračem iz daljine'.

A danas? Što danas radi svjedok povijesti Hrvoje Hitrec, posve klonuli duhom pitate se na koncu zbunjeni vi, na čelu sa zbunjenim mnom. 'Na desnom sam rubu desnoga centra, katkad padnem preko ruba, ali se i vratim', odgovara u Večernjaku časna starina. 'Iz HDZ-a još nisam izbačen, iako se stalno snebivam nad koalicijom s pupovčanima.'

Tu sam se, priznajem, i šesti put malo zbunio. Hrvoje Hitrec, čovjek koji je mitske sedamdeset prve 'ostao izvan zbivanja', koji je u povijesnom trenutku osnivanja HDZ-a 'ostao pred hotelom Panorama', koji ni u slavno vrijeme Savske 'nije cijelo vrijeme visio u baraki', niti 'znao tko tamo dolazi', veteran koji se 'uopće ne sjećam Manolića', o Sanaderu 'nema informacija', a o unutarstranačkim procesima 'nema spoznaja', čudom se čudi što 'još nije izbačen iz HDZ-a'! Zašto bi, zabo-ga, bio izbačen? Na Hitrecovu mjestu ja bih se čudom čudio kad bi itko u HDZ-u znao da je on uopće član.

Hrvoje Hitrec, shvatili biste na kraju bildungsromana 'Na desnom rubu pameti', zapravo uopće nije važan. Dobro, to da nije važan iz ovoga ste 'velikog životnog intervjua' shvatili i sami, ali znate na što mislim. Kao čovjek kojega je povijest usadila u svaki pojedinačni vrtlog hrvatskog dvadesetog stoljeća, a on u svakom ostao na sigurnom, kod bake i djeda – 'izvan zbivanja', bez 'informacija' i 'spoznaja' – Hrvoje Hitrec zapravo nije ime i prezime, već zbirna imenica, mitski KRLEŽIN hrvatski intelektualac na samom rubu velike historije, 'promatrač' iz sigurne 'daljine', 'veličanstvena sublimacija sviju hrvatskih nesreća', kako bi primijetila i oduševljena književna kritika.

'Može li se dalje?' pitao bi se krležijanski tragik H. H. na kraju potresnog romana, u – citiram – 'najboljoj završnoj rečenici cjelokupne suvremene svjetske književnosti'.

'Pitao sam može li se dalje, rekli su da ne može.' ■

Hipokratu nema tko da piše

Jedva da ima dijela zdravstva koji nije zahvaćen sistemskom korupcijom, no HDZ-ovi potezi nisu zavrijedili ni petominutno zgražanje stručne javnosti. Jednako je prošla informacija da USKOK istražuje pozadinu izvanrednih otkaza koje je američki farmaceutski div Johnson & Johnson prošle godine podijelio u hrvatskom predstavništvu svoje tvrtke Janssen

KROZ desetljeća vladavine HDZ-a Hrvatskom dokazano je da je samo nebo granica korupcije. Da se radi o najmoćnijoj političkoj strategiji i gospodarskoj grani u zemlji, pokazuju i najnovija plinska afera i trodnevna izvanredna sjednica Hrvatskog sabora koju je predsjednik ZORAN MILANOVIĆ savzao tim povodom, a koja čak ni za medije nije bila atraktivnija od meteorologije. U jeku događaja Crodemoskop je pokazao da pljačka ovih razmjera HDZ košta 0,7 posto pada povjerenja birača, kao i u slučaju INA-e, a uskoro ćemo se – nema sumnje – uvjeriti da je i ovaj put to samo kratkotrajni trend. Korupcija u zdravstvu, jednom od najkompliciranijih i najzatvorenijih sektora, pada u još dublju sjenu.

Slučaj sina bivšeg saborskog zastupnika ANDELKA MIHALIĆA kojeg policija istražuje pod sumnjom da je usred pandemije prodavao krivotvorene BAT-ove, otkriće da se

testovi njegove tvrtke i nakon te vijesti koriste u zdravstvu, revizorski nalaz po kojemu su bolnice 2021. godine imale 14,6 milijardi kuna dospjelog duga prema dobavljačima, problematična procedura najveće nabave skupe radiološke opreme u povijesti, asistiranje privatnom tržištu onkološke dijagnostike i liječenja i mnogi drugi HDZ-ovi potezi koji direktno utječu na zdravstvenu statistiku i preživljavanje bolesnika nisu zavrijedili ni petominutno zgražanje stručne javnosti.

Jednako je prošla informacija da USKOK istražuje pozadinu izvanrednih otkaza koje je američki farmaceutski div Johnson & Johnson prošle godine podijelio u hrvatskom predstavništvu svoje tvrtke Janssen, iako se naše zdravstvo u dva navrata pokazalo alarmantno otvorenim za industrijsku zloupotrebu. Otkaze je, podsjetimo, u veljači prošle godine dobilo 11 zaposlenika, većinom menadžera, dok je jedna osoba potpisala sporazumni raskid radnog odnosa.

Riječ je o najmasovnijoj i najtežoj internoj sankciji protiv vodećih ljudi neke farmaceutske tvrtke u Hrvatskoj, a iz materijala koji je ekskluzivno u posjedu Novosti, ali i izjava svjedoka, uspjeli smo doznati da je razlog kršenje etičkog kodeksa tvrtke, što u industriji uvijek signalizira kompromitirajući odnos s liječnicima i institucijama u javnom sektoru. To je najkraće i najpreciznije objašnjenje zašto potres u privatnoj kompaniji može zanimati USKOK.

Otkazi u Janssensu uslijedili su nakon interne prijave koja je narušila odnose u firmi i nakon što je Johnson & Johnson u svibnju 2021. godine u Zagreb poslao američku odvjetničku kuću Ropes & Gray da istraži što im se događa u predstavništvu. Izvještaj Ropes & Graya je poslovna tajna, no Novostima je iz Janssenovog ureda za Srednju Europu i Baltik upućen dopis kojim se neizravno potvrđuje da su sankcije povezane s korporativnom posvećenošću 'visokim etičkim standardima'. Kompanija je, ukratko, u tišini napravila sve da počisti situaciju i tvrtku zaštititi od inkriminacija, ne računajući da bi slučaj mogao dospjeti do USKOK-a.

Više izvora i dokumentacija otkrivaju alarmantno neoprezan odnos uprave i terenskih radnika prema prikupljanju informacija o propisivanju i prodaji Janssenovih i konkurentskih proizvoda u hrvatskim bolnicama, što je uključivalo i neovlašten pristup podacima pacijenata u bolnicama. Interna komunikacija o prikupljanju takvih podataka razmjenjivala se u Viber i WhatsApp grupama, dok je slanje korporativnog materijala liječniku koji ga je trebao pročitati kao autorско djelo i za to biti plaćen obavljeno preko službenog maila. Iz Viber poruka se vidi da su zaposlenici Janssena imali posebnu grupu za komunikaciju o prodaji lijekova protiv raka prostate zaštićenog naziva Erleade i Zytiga (skraćenice Erl i Zy), u kojoj se spominje broj prodanih lijekova za istu bolest Astellasove Xtandije (skraćenica Xt) u točno određenim bolnicama. Na isti je način, tvrde naši izvori, funkcionirala prodaja i komunikacija o 'tržišnim' rezultatima po svim drugim skupinama bolesti i lijekova koje kompanija proizvodi, zbog čega su neki liječnici značajno odsakali na platnom spisku kompanije.

Navodno je ta praksa – koja ne funkcionira bez plaćene suradnje s liječnicima – u neugodnu situaciju dovela novu terensku agenticu Janssena, koja je naivno prijavila da ju je liječnik u jednoj velikoj zagrebačkoj bolnici ostavio da sama u ordinaciji pretražuje baze podataka i da se preplašila da će je (netko uhvatiti). U firmi su je, tvrde, brzo uvjerali da nema razloga za brigu, jer je takav odnos prema podacima pacijenata potpuno normalan u hrvatskom zdravstvu. Od ostalih detalja, izvori bliski istrazi spominju internu uputu prema kojoj nitko od običnih terenskih agenata prodaje nije smio komunicirati s jednim od najpoznatijih hrvatskih onkologa, jer to 'sređuje direktorica'. 'To' se odnosi na dogovor da će liječnik na poziciji osigurati da se jednako propisuje Janssenov i konkurentski lijek za karcinom prostate.

Novostima je iz Janssenovog ureda za Srednju Europu i Baltik upućen dopis kojim se neizravno potvrđuje da su sankcije u hrvatskom predstavništvu tvrtke povezane s korporativnom posvećenošću 'visokim etičkim standardima'

To nije funkcioniralo zato što se radi o devijaciji, već zato što su protuzakonita infiltracija u javni sektor, kršenje GDPR-a, Zakona o zaštiti prava pacijenata i Zakona o podacima i informacijama u zdravstvu potpuno uobičajena i raširena praksa, a što znamo iz prošlih primjera koji Hrvatsku smještaju među svjetske rekordere u pogodovanju ovakvoj praksi.

Tjednik Globus je 2004. godine objavio kako je tvrtka Pfizer u Hrvatskoj podmićivala neke od najpoznatijih hrvatskih liječnika, ovisno o količini lijekova koje su propisivali pacijentima ili za utjecaj koji su, na pozicijama u zdravstvenoj administraciji, izvršili da bi lijek bio registriran ili ušao na listu Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje. Podatke su pratili imena i prezimena liječnika i faksimili uplata na strane račune, uglavnom austrijske, što je za Državno odvjetništvo predstavljalo dokaz serviran na pladnju. Pfizer je preko američke revizorske tvrtke pročešljao kompletno poslovanje i promptno smijenio svog zastupnika za Hrvatsku ZDENKA BUĆANA, kao i tadašnjeg glasnogovornika podružnice, dok je s čela Nacionalnog bioetičkog povjerenstva smijenjen jedan od najpoznatijih hrvatskih liječnika SLOBODAN VUKIČEVIĆ, jer je radio studiju za Pfizerov lijek Lasofofifene i istovremeno bio član povjerenstva koje odobrava lijekove. Tadašnji HDZ-ov ministar zdravstva ANDRIJA HEBRANG odmah je izjavio da će ministarstvo provesti istragu, a najavom izvida uključio se i DORH.

Osam godina kasnije sve državne institucije dobile su nevidenu pljusku američkog pravosuđa. Dok one nisu napravile ništa, Pfizer je u SAD-u morao platiti 600 milijuna i 200 tisuća dolara kazne zbog podmićivanja liječnika u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori, Bugarskoj, Češkoj, Italiji, Rusiji, Kazahstanu i Kini. Od svih tih zemalja samo smo se mi dodatno osramotili zbog činjenice da je cijela priča zdravstvenoj administraciji i tužiteljstvu bila poznata još daleke 2004. godine. Tadašnji SDP-ov ministar zdravstva RAJKO OSTOJČIĆ je izgovarao mantre o etičkom oglašavanju i odnosu reduciranom na znanstveno usavršavanje, a DORH je najavio novu istragu temeljem američke dokumentacije koju, naravno, nikada nije proveo.

Iste te 2012. godine DORH je, temeljem novinarskih informacija, proveo istragu u najvećoj korupcijskoj aferi u povijesti zdravstva, tzv. akciju Hipokrat, koja je za-

Od uvođenja elektroničkog recepta u Hrvatskoj 2011. do danas nije učinjena niti jedna ozbiljna analiza potrošnje i obrazaca propisivanja lijekova na teret HZZO-a. Javno dostupnih strukturiranih podatka osim broja propisanih e-recepta nema – kaže Ranko Stevanović

vršila optužnicama za čak 325 liječnika i kompletnu upravu luđbreške farmaceutske tvrtke Farmal. Većina optužnica je završila pravomoćnim presudama, što ovaj slučaj čini iznimnim na svjetskoj sceni borbe protiv korupcije u zdravstvu. Dokumentacija objavljena u medijima i materijal prikupljen posebnim mjerama pokazali su da je uprava Farmala liječnicima davala mito, kupovala darove ili plaćala skupa putovanja da bi propisivali što veće količine njihovih lijekova. Pored toga, iz materijala koje je objavila Slobodna Dalmacija moglo se vidjeti da je firma poslovala u skladu s neformalnim normama hrvatskog zdravstva. U originalnim tablicama Farmala nalazili su se potpuno isti podaci o konkurenciji i načinu na koji

su druge farmaceutske tvrtke s istim ciljem plaćale ili darivale liječnike, ali ni to nije bio povod da Ministarstvo prizna da hrvatsko zdravstvo ima ozbiljan problem.

Paradoksalno, najprecizniju sliku situacije dao je bivši predsjednik Uprave Farmala DRAŽEN DEDI koji na sudu nije priznao krivnju, već se branio raskrinkavanjem gole istine. 'Potpuno je neživотно i nelogično da se pod korist u smislu kaznenog zakona u odnosu liječnika i farmaceutske tvrtke ima smatrati svaki odnos koji podrazumijeva neki oblik razmjene, kao da postoje farmaceutske tvrtke koje plaćaju liječnicima kongrese i vrše druge oblike prijenosa vrijednosti prema zdravstvenim djelatnicima iz, ne znam ni sam kako to nazvati, humanih razloga ili bez razloga. Naprosto je neživотно i nelogično da neka farmaceutska tvrtka potroši na kongrese nekoliko milijuna kuna, a da pritom ne očekuje neki oblik razmjene', rekao je sucu optuženik.

Prvu odluku da tvrtke moraju sklopiti ugovor o etičkom oglašavanju lijekova da bi njihov proizvod bio uvršten na listu lijekova donio je 2010. godine HDZ-ov direktor HZZO-a TIHOMIR STRIZREP. Ugovorom su se tvrtke obavezale da će Zavodu uplatiti tri posto od godišnjeg prometa lijekovima, odnosno novac koji troše na marketing i promociju, a on će biti usmjeren u poseban fond za edukacije liječnika. HZZO će, najavljen je, kontrolirati koliko je, u koju svrhu i na koga farmaceutska tvrtka trošila novac i kažnjavati moguće zloupotrebe, odnosno uvjetovanje propisivanja nekog lijeka.

Prema podacima Inovativne farmaceutske inicijative (IFI), u Hrvatskoj industrija zapošljava 703 osobe, koje se brinu o 53 posto tržišta lijekovima. Ako se njihov broj pomnoži s brojem radnih sati provedenih u kontaktu s državnim liječnicima, dobijemo fascinantnu brojku koju treba kontrolirati, a fali nam još 47 posto ostalih proizvođača. To je vrijeme koje nitko ne kontrolira, a liječnicima ga plaća industrija.

Prema podacima iz industrije kojima Novosti raspolažu, nijedna kompanija nikada

nije uplatila famoznih tri posto, a HZZO razinu transparentnosti politike i potrošnje lijekova drži na najnižim razinama, kao da je riječ o obiteljskom poslu. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju usvojenim ove godine, iz njega je izbačena ranija obaveza objave cijene lijeka u Narodnim novinama, što je u suprotnosti s člancima 2. i 3. Direktive EU o transparentnosti cijena, a iz slučaja Janssen vidimo koliko je i kako HZZO nadzirao odnos industrije s javnim sektorom.

Da je način potrošnje lijekova netransparentan, potvrđuje i izjava koju je za Novosti dao RANKO STEVANOVIĆ, predsjednik Hrvatskog društva za farmakoekonomiku i ekonomiku zdravstva (HDFEZ).

— Od uvođenja elektroničkog recepta u Hrvatskoj 2011. godine do danas nije učinjena niti jedna ozbiljna analiza potrošnje i obrazaca propisivanja lijekova na teret HZZO-a. Javno dostupnih strukturiranih podatka osim broja propisanih e-recepta nema. Ozbiljna stručna analiza prikupljenih podataka sadržanih u sustavu e-RP prikupljenih od uvođenja do danas nije provedena jer HZZO sustavno onemogućava pristup takvim podacima. Zahtjevi stručnih društava su odbijani pa je tako i zahtjev Hrvatskog društva za farmakoekonomiku i ekonomiku zdravstva odbijen 2015. godine. Analize prikupljenih podataka su neophodne jer situacija godina-

ma na području lijekova ukazuje da HZZO ne kontrolira potrošnju i propisivanje lijekova. Jedine dostupne podatke o potrošnji lijekova objavljuje HALMED – Agencija za lijekove i medicinske proizvode kao 'Izvešće o potrošnji lijekova u Republici Hrvatskoj' – ističe Stevanović.

— Problem s ovim izvješćem je što ono pokazuje samo potrošnju lijekova svrstanih u 14 skupina Anatomske-terapijsko-kemijske (ATK) sustava klasifikacije lijekova Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) prema ATK i međunarodnom nezaštićenom nazivu (INN). Međunarodni nezaštićeni naziv ne omogućava analizu pojedinih lijekova prema proizvođaču i ne omogućava jednu od najvažnijih farmakoekonomskih analiza, usporedbu troškova po originalnim i generičkim lijekovima – dodaje Stevanović.

Kada bi bilo drugačije, u Hrvatskoj bi, između ostalog, bilo moguće napraviti istraživanje koje je provela američka ProPublica, proučavajući 50 najčešće propisanih zaštićenih lijekova pod Medicareom. Pokazalo se da plaćanje liječnika od strane industrije značajno podiže potrošnju: za čak 46 lijekova moglo se utvrditi da ih više propisuju plaćeni liječnici, i to u prosjeku 58 posto više od onih koji nemaju poslovni odnos s industrijom.

U ovakvom sistemu možemo samo naslutiti kako je ministar VILI BEROŠ u pandemijskoj godini doveo do toga da bolnički dug prema dobavljačima skoči na 14,6 milijardi kuna, na koji je način država dogovarala nabavu lijekova i cjepiva te kako privatni sektor i korporacije iscrpljuju javne resurse. Izvjesno je jedino da ne postoji institucija koja ima političku volju i znanje da se pozabavi ovim problemom i time zdravstvo oslobodi financijskih tereta koje stvaraju korupcija ili nemar, kao i to da u onih 0,7 posto HDZ-ovog pada uništavanje zdravstva ne igra nikakvu ulogu. ■

Punom brzinom prema dugu od 14,6 milijardi kuna – Vili Beroš (Foto: Slavko Midžor/PIXSELL)

INTRIGATOR

Kakav panj

Ministar Filipović pribjegao je bizarnom potezu blokiranja Zelene akcije na Twitteru zato što su mu netom prije toga dodijelili godišnju nagradu za doprinos devastaciji okoliša

MINISTAR gospodarstva i održivog razvoja DAVOR FILIPOVIĆ ima običaj ne znati stvari kojima bi se trebao baviti. Tvrdio je da nije znao ništa o dvjema plinskim aferama koje su ga zadesile dok je bio član nadzornog odbora INA-e odnosno ministar, a sada je odlučio ne znati ništa ni o održivom razvoju pa je pribjegao bizarnom potezu blokiranja Zelene akcije na Twitteru. Povod je bio taj da mu je Zelena akcija netom prije toga dodijelila godišnju nagradu Zlatni panj za doprinos devastaciji okoliša. 'Izveli smo performans ispred zgrade ministarstva kako bismo tako ministru uručili nagradu', rekla nam je MARIJA MILETA iz Zelene akcije.

— Željeli smo obilježiti godinu dana mandata ministra Filipovića i svega što u tih godinu dana nije napravio ili je krivo napravio. U to spadaju proširenje krčkog LNG terminala, dakle projekt fosilnih goriva, podržavanje izgradnje novog bloka Nuklearne elektrane Krško, izgradnja hidroelektrane Kosinj kojoj se protivi lokalna zajednica i stagnacija u projektu smanjenja zagađenja jednokratnom plastikom – rekla nam je Mileta.

Osim toga, kaže, 'ovaj ministar ne samo da radi štetu okolišu nego i uništava sam resor kojemu je na čelu'.

— Ministarstvo nam sustavno uskraćuje informacije od javnog interesa, primjerice one o izljevu nafte kod Ježeva u ožujku. Akcijom smo zato tražili ne samo smjenu ministra nego i da se reformira samo ministarstvo, jer je taj sektor potpuno podređen gospodarstvu, a zbog klimatske krize trebao bi imati zasebno ministarstvo – objašnjava Mileta.

Dodaje kako je Zelena akcija imala običaj ministra tagirati na Twitteru jer je u pitanju javna platforma za komunikaciju s javnošću.

Zelena akcija najpoznatija je organizacija za zaštitu okoliša u Hrvatskoj. Osnovana je u

siječnju 1990., pet i pol godina nakon što se Filipović rodio. Ministar, čiji akademski portfelj uključuje jedino područja tipa 'organizacija, menadžment i korporativno upravljanje', mogao bi stoga od Zelene akcije štošta naučiti o održivom razvoju, no taj ga aspekt ministarstva na čijem je čelu očigledno uopće ne zanima.

■ Tena Erceg

Uljanik na sniženju

OVOGODIŠNJI filmski festival u Puli zatvoren je dokumentarcem 'Brođ' ELVISA LENIĆA, a glavni junak tog djela je tamošnje brodogradilište Uljanik. Ili je prije riječ o antijunaku, znamo li da je ta najveća istarska tvornica u biti prezrena i napuštena, pa još samo nekolicina radnika održava minimum proizvodnje. Poseban dramatičarski naboj osigurava činjenica današnjeg statusa Uljanika koji država neuspješno pokušava preprodati.

Škver se odsad prodaje maltene upola cijene u odnosu na onu iz svibnja, istaknutu u prethodnoj javnoj dražbi. Nitko se od zainteresiranih nije javio u roku, mada je češka kompanija CE Industries, inače vlasnik slavonskobrodskog Đure Đakovića, nedavno ponudila 20 milijuna eura. Država je to zanemarila, potražujući 25 milijuna, a danas traži nepunih 14 milijuna eura, što jasno ukazuje na indolenciju i nemar.

Od pulskog brodograđevnog diva ostadoše tek navozi, zemljište interesantno mešetarima te poduzetnicima u turizmu, i opori kadrovi dokumentarnih filmova. Onaj koji potpisuje Elvis Lenić rezultirao je dodatnim efektom, sudeći po izvještaju koji smo pročitali na portalu Istra 24. Na projekciji filma je počasna loža, uobičajeno mjesto gužvanja

političara iz svih stranaka, ostala sasvim prazna, logično, jer na karmine zaista ne dolaze oni koji su pokojnika inicijalno poslali u smrt.

■ Igor Lasić

Uplitanje i sapletanje

VELEPOSLANSTVO SAD-a reagiralo je na članak Novosti objavljen 11. srpnja pod naslovom 'Amerikanci kontroliraju nabavu radiološke opreme u Hrvatskoj', u kojemu iznosimo sporne i nerazjašnjene elemente postupaka nabave skupe bolničke opreme za liječenje raka. Objavi je prethodila usmena prijetnja da nam – doslovno citiramo – daju 24 sata da uklonimo riječ 'nezakonito' u dijelu koji se odnosi na sudjelovanje njihovog predstavnika u proceduri savjetovanja o nabavi opreme u Ministarstvu zdravstva (MiZ) ili će poslati objavu.

Gledajući značaj institucije, reakcija je postavljena i poslana na začuđujuće neprofesionalan način: stigla je bez pratećeg poslovno intoniranog maila, ne spominje se fizička ni pravna osoba kojoj se Veleposlanstvo obraća, autor/ica pisma se ne poziva na Zakon o medijima. Nedostaju ispravak informacije koja je sporna, pa čak i potpis ovlaštene osobe. Pošto Veleposlanstvo SAD-a pismom Novostima ništa ne razjašnjava, pa čak ni razloge za prijetnju, ponovimo ključne činjenice.

U tekstu koji je izazvao reakciju tvrdimo da je natječaj za kupnju radiološke opreme prema Nacionalnom planu za oporavak i otpornost kompromitiran još u travnju, pismom koje su Ministarstvu zdravstva i Ministarstvu regionalnog razvoja i fondova EU poslale tvrtke Medicom i Medicem koje u Hrvatskoj zastupaju američku korporaciju General Electrics (GE). Obje su tvrtke potpisale mišljenje da je natječaj namješten za jednu korporaciju, navodno misleći na Siemens. U nastavku smo objasnili da je u proceduri nabave vrijedne opreme posebno sporno to što MiZ iz neobjašnjivih razloga kupuje samo 21, umjesto 26 linearnih akceleratora, koliko je iz EU sredstava odobreno 2021., ali i to da je na javnom savjetovanju za ponudake bio neimenovani predstavnik Veleposlanstva SAD-a. Budući da prema Zakonu o javnoj nabavi i Pravilniku o dokumentaciji o nabavi te ponudi, u postupcima javne nabave u postupku savjetovanja sudjeluju samo zainteresirani ponuđači tražene robe, tvrdili smo da je predstavnik američke diplomacije mimo zakona bio na sastanku da bi zaštitio interese GE-a. Prije objave teksta kontaktirali smo Veleposlanstvo SAD-a, iz kojeg su tvrdili da su na sastanku sudjelovali kao prevoditelji, što je ponižavajuće neuvjerljivo.

Naime, GE u Hrvatskoj predstavljaju hrvatske tvrtke, koje vode hrvatski državljani, koji govore hrvatski jezik i nikada im nije trebala pomoć SAD-a. Stojimo pri tome da je uplitanje američke diplomacije u postupak javne nabave strane zemlje dodatno kontaminiralo ionako spornu proceduru MiZ-a i unaprijed se radujemo svakoj budućoj raspravi o ovoj temi.

■ Nataša Škaričić

KRATKO I JASNO

Bez povjerenja u medije

Što je pokazalo istraživanje koje je u sklopu Gonggovog projekta 'Medijsko obrazovanje je važno' proveo Institut za razvoj i međunarodne odnose?

Proizvodnja medijskih sadržaja povezana je s vještinama pretraživanja interneta, a kritički odnos prema tradicionalnim i digitalnim medijima povezan je sa stavom da mediji trebaju biti više društveno uključivi. No niti jedna od istraživanih kompetencija ne vodi sama po sebi do veće društvene participacije. Nalazi o mladima su najinteresantniji – oni su digitalni urođenici, najviše su vični kreiranju sadržaja, ali ujedno nepovjerljivi prema digitalnim platformama.

Mladi u Hrvatskoj kritični su prema tradicionalnim medijima, digitalnim alatima i ulozu medija u društvu, no to ih ne motivira na aktivnije sudjelovanje u društvu?

Porukama koje dobivaju od društva mladi su upućeni na pasivnost, čemu nemalim dijelom pogoduje manjak povjerenja u različite društvene institucije i izvore informiranja. Točno je da su digitalne platforme njihovo prirodno mjesto okupljanja i komunikacije, ali nije nužno da će iz toga izrasti mobilizacija i participacija mladih, ako je njihov stav o životu takav da je manjak mogućnosti promjene toliko obuhvatan da su samu ideju participacije skloni odbaciti kao nepotrebnu. Mladi ne vide smisao demokratskih procesa, niti vjeruju u poruku da su pozvani sudjelovati u odlučivanju.

Da li razina obrazovanja utječe na način konzumacije medija?

Prema tradicionalnim medijima više su kritični upravo mladi ispitanici i oni više obrazovani. Možda su kritički mediji u najvećoj mjeri postali žrtvom šireg gubitka povjerenja u društvene institucije proteklih godina, dok su se neki ozbiljniji vinovnici tog gubitka ili uspješno sakrili ili su ionako uživali nisko povjerenje.

Koliko medijsko obrazovanje ostaje važno s obzirom na udare na medije?

Medijsko obrazovanje nastavlja biti važno. Tamo gdje su mediji podvrgnuti nadzoru, SLAPP tužbama i cenzuri te nagrađivani za 'dobro ponašanje' prema vlastima, bujat će model rada kojem je javni interes sporedan, a medijska publika će to dugoročno prepoznavati, što će dodatno urušiti povjerenje u medije. Snažna, neovisna medijska scena je jedina brana gubitku povjerenja u medije. Važna će biti i široko rasprostranjena sposobnost da osvijestimo kolanje netočnih informacija digitalnim platformama i činjenicu da njihov model rada sadrži malo toga da bi bile spriječene.

■ Mirna Jasić Gašić

Zna da ništa ne zna – Davor Filipović (Foto: Slavko Midžor/PIXSELL)

Vesna Teršelić i
Veselinka Kastratović

FRAGMENTI GRADA

Genocide Tour

SREBRENICA Genocide Tour; piše velikim slovima na reklamnom plakatu koji je postavljen u izlogu jedne sarajevske turističke agencije. Vizualnu podlogu za navedeni slogan čine fotografije prepoznatljivog polja s nepreglednim nizom nadgrobnih bijelih nišana i uplakanih žena u tradicionalnim muslimanskim nošnjama. Tu je i oblačić s fragmentom dugog popisa žrtava srebreničkog genocida na kojem se nalazi preko osam hiljada imena. Naravno, priložene su i poslovne informacije vezane uz *tour*. Poziv da ga se odmah rezervira (*book now!*), telefonski broj i e-mail adresa, kao i cijena aranžmana u bosanskohercegovačkoj i evropskoj valuti: 130 KM ili 65 EUR. Budite sigurni da primaju obje.

Procirkulirala je nedavno fotografija opisane reklame medijskim društvenim mrežama i očekivano izazvala svekoliko snebivanje i zgražanje. No je li to doista tako neobično i iznenađujuće? Zadržimo li se na humanitarno-moralističkoj zgranutosti po pitanju tog neukusnog primjera trgovanja tragedijom rođenom iz zločina, ostat ćemo prikovani za startnu poziciju i previdjet ćemo važnije interpretativne rukavce. Stoga sugestija da se othrvamo porivu da 'tek ljudski' prokažemo potez dotične turističke agencije kao nemoralne geste i da umjesto toga pokušamo razumjeti čega je isti posljedica, simptom. Nije li ponuda turističkog obilaska kakav je spomenuti sasvim očekivana ekstenzija ideologije viktimizacije, tako dominantne i aktualne u nacionalnom identitetskom imaginariju Bošnjaka? To se potpuno prikladno kalemi na politiku kulture sjećanja i zacementiranu etno-konfesionalnu strukturu kojom je definirana slika i prilika današnje, postdejtonske Bosne i Hercegovine.

Proširimo li perspektivu, jednostnevni turistički izlet iz Sarajeva u Srebrenicu i natrag – sa strašnim središnjim motivom kakav je genocid, a pretpostavljamo i garniran popratnim sadržajima poput kupovine suvenira u Memorijalnom centru Potočari i ručkom s menijem sastavljenim od istočnobosanskih delicija – savršeno se tipski uklapa u šeme kapitalističke poslovne kulture i profitne kalkulacije. Recimo, srodna je izvedbena matrica na poprištu američke traume 11. rujna 2001. u New York Cityju. Tu nema mjesta za tvrda razdvajanja moralnog od nemoralnog, prikladnog od neprikladnog, ukusnog od neukusnog. Postoji tek poslovna procjena, kalkulacija može li nešto ili netko biti/postati utržiava roba.

Spektakl katastrofe i tragedije dugo je vremena isplativ sadržaj na tržištu *dark* turističke industrije. Već se nekoliko decenija oblikuje globalna populacija u sklopu pošasti masovnog turizma, spremna kupiti i takve sadržaje. Sistemski proizvedena konzumacija morbidnog potiskuje nekad klasične manire pijeteta i decentnosti. Zato i genocid može biti motiv za još jedan *tour*. Prije odlaska na rafting Neretvom, a potom i na šetnju Stradunom.

■ Hajrudin Hromadžić

Dokle suđenja u odsutnosti?

Sudenja u odsutnosti nisu samo problem domaćeg pravosuđa, nego je to sada slučaj i u Srbiji, pa smatramo kako je nužno da nadležna tijela dviju država potpišu ugovor o suradnji, kažu iz Documente i Centra za mir

VIŠE od 30 godina od početka ratnih sukoba otvaraju se nove istrage, broj suđenja je velik, ali zbog sporog tempa neki od postupaka, poput onog protiv BRANIMIRA GLAVAŠA za zločine počinjene 1991. nad srpskim civilima u Osijeku, nikako da budu privedeni kraju. Sve je teže doći do informacija o suđenjima, a u brojnim postupcima još uvijek nisu završene ni predistražne radnje, navodi se u Izvještaju o praćenju suđenja za ratne zločine za 2022., koji su u srijedu predstavile VESNA TERŠELIĆ iz Documente – Centra za suočavanje s prošlošću i VESELINKA KASTRATOVIĆ iz Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek.

Te dvije organizacije, koje od 2005. sustavno prate suđenja za ratne zločine, lani su evidentirale ukupno 61 kazneni postupak koji je bio u toku, što je dvostruko više od perioda prije priključenja Hrvatske Europskoj uniji. Međutim, objasnila je Teršelić, to ne znači da su postupci u skladu s očekivanjima žrtava, njihovih obitelji i javnosti. Posebno zabrinjava da je čak 41 postupak vođen u odsutnosti, odnosno protiv nedostupnih optuženika koji mahom prebivaju na teritoriju Republike Srbije. — Sudenja u odsutnosti nisu samo problem domaćeg pravosuđa, nego je to sada slučaj i u Srbiji, pa smatramo kako je nužno da nadležna tijela dviju država potpišu ugovor o suradnji s ciljem efikasnijeg procesuiranja počinitelja i izbjegavanja postojeće politizacije takvih slučajeva. Taj ugovor, kojim bi bilo predviđeno da se suđenja vode u onoj

zemlji gdje sada prebiva okrivljenik, mogao bi imati doslovno dvije stranice. Dakle, nije riječ o složenosti postupka, već pomanjkanju političke volje da se takvo nešto napravi – rekla je Vesna Teršelić.

Od ukupnog broja praćenih postupaka lani je njih 57, odnosno 94 posto bilo protiv pripadnika srpskih paravojnih postrojbi i JNA, a samo četiri kaznena postupka vodila su se ili se još vode protiv pripadnika hrvatskih postrojbi i HVO-a. Riječ je o zločinima počinjenima u Osijeku, Hrasnici, Kulinama i Lori. Nadležna županijska državna odvjetništva istodobno su podigla 17 optužnica i donijela 18 rješenja o provođenju istraga protiv 39 osoba. Mada je DORH, radeći na unapređenju vlastite baze podataka, ranije najavljivao da će dio tih podataka biti javno dostupan, to se nikada nije dogodilo.

— Također, i one presude objavljene na stranici Vrhovnog suda su anonimizirane pa su nerazumljive. To je sve veći problem i za medije. Broj medijskih priloga o ratnim zločinima je u stalnom padu. Interesa za žrtve i obitelji stradalih itekako ima, ali je sve teže pratiti što se zapravo događa – rekla je voditeljica Documente.

Takav je slučaj, dodala je, u postupku za zločine nad civilima u Osijeku, gdje se sada na prvom mjestu navodi ime optužene GORDANE GETOŠ MAGDIĆ, što zapravo medijima i najširoj javnosti otežava razumijevanje da je tu zapravo riječ o procesu u kojem se sudi Glavašu.

— Postupak je razdvajan pa je ponovno spojen i posljedica toga je da je do tada drugooptužena postala prvooptužena. Suđenje Glavašu je u tijeku, ročišta se zakazuju, ali osjećamo strah kako se zapravo radi o postupku bez kraja – objasnila je Teršelić.

Dodala je da je nakon pristupanja Hrvatske EU-u došlo do stagnacije u kvaliteti

kaznenog progona i suđenja. Nadležnim tijelima nedostaju pak kapaciteti za reviziju i istragu neriješenih predmeta pa je smanjena učinkovitost istraga, posebice protiv pripadnika hrvatskih postrojbi. Također, Ministarstvo branitelja od 2015. nije objavilo novo izdanje Knjige nestalih.

Teršelić je podsjetila i na pojedine zločine za koje još uvijek nema optužnica. Tako su još uvijek u predistražnoj fazi zločin u Bogdanovcima počinjen 1991. nad Hrvatima, Albancima i drugim nesrbima. Tu je i zločin u Antinu iz jeseni 1991. te niz zločina počinjenih tokom i nakon 'Oluje', a za koje su podignute samo tri optužnice. Pritom nijedna u 2022. godini. Iz Documente i osječkog Centra za mir, nenasilje i ljudska prava upozorili su i na probleme u primjeni Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na RH iz 2015. godine te Zakona o civilnim stradalnicima iz Domovinskog rata koji se primjenjuje od 2021. Smatraju da je nužna evaluacija primjene oba akta.

— Kada govorimo o žrtvama, izuzetno je važno da one zaista imaju osjećaj kako sudski procesi u kojima pokušavaju ostvariti svoja prava imaju smisla. I zato, među ostalim, inzistiramo da se prekine sa suđenjima u odsutnosti. Jer ako okrivljenik jednog dana postane dostupan domaćem pravosuđu, postupak se mora ponoviti, što znači i da žrtve ponovno moraju svjedočiti o stvarima koje su im se na najgrublji mogući način dogodile 1990-ih. A ljudi na terenu nam govore da to žele što prije zaboraviti i nastaviti sa svojim životima – rekla je Veselinka Kastratović.

Dodala je kako je njihov tim vjerojatno zadnji koji još uvijek bilježi ljudske gubitke. Trenutno rade na vukovarskom području s lokalnim Srbima, kojima su u proljeće i ljeto 1991. ubijeni članovi obitelji, a radi se o žrtvama o kojima se u hrvatskoj javnosti šuti. — Nažalost, postoje neki zločini koji neće biti procesuirani jer su odgovorni za njih preminuli. Jedan od njih je zločin počinjen u Sarvašu, gdje je 1991. ubijeno 11 civila i gdje su stradala dva hrvatska policajca, MILORAD ĐEKIĆ i ZDRAVKO POKRAJAC. Tu je i niz zločina koji su se dogodili nakon akcije 'Bljesak' 1995. o kojima se također ne govori, a koliko nam je poznato, DORH se njima ne bavi – istaknula je Kastratović.

■ Tamara Opačić

Најпотребни- ји су црепови Највећи проблем након невремена је материјал

ски цреп који се уклапа са старим црепом, што могу препоручити мајстори. Зато медији треба да позову људе, а постоје и грађевинске фирме које на складиштима имају старе црепове – то је најбезболнији и најјефтинији начин да се поправе кровови у свим погођеним крајевима.

Треба ли, не само у Вуковару него и у другим деловима земље осим скуњања црепова и неке новчане помоћи, организовати и групе добровољаца из места која нису погођена? Добровољци би могли ићи у места где великим делом живи старије становништво које се не може врати по крововима?

Чињеница да су у многим кућама старији мештани ствара додатне проблеме. Више од сам да се укључују поједина добровољна ватрогасна друштва, па и наше ДВД из Вуковара и Борова и одлазе на теже погођене средине где је велик број старијег становништва; у Комлетинцима је човек покушао поправити свој кров, пао и смртно настрадао. Зато је потребна активност млађих људи; наши младићи из Вуковара су се самоиницијативно окупили и већ су неколико дана на терену. Један од оних који су то покренули је и Душан Велимировић. Добровољцима свака част, свака част комшијама и сумештанима који помажу, али све је то недовољно док фали црепова.

Чуло се да се медији испрва нису претргли од извештавања о штети у малим местима?

Медији би, што се тиче вести, требали бити присутнији; на дан кад се десило невремене више се могло чути о неким прославама које су у том тренутку мање битне. Ми који смо представници српске заједнице волимо рећи да се медијска заповијест односи највише на Србе. У Сремским Лазама или Бановцима већином су насељени припадници српске заједнице, али су и други становници тих села у истој ситуацији.

Колико ће ово невремене утицати на пољопривреду која је једна од носећих грана привреде?

Вуковарски крај није погођен тој мери као околне општине, али је отрешено воће које је зелено и зато неупотребљиво. Комшија има насаде лешника који је полегао и није сазрео, па нема од њега ништа. У сваком случају, велике су штете па ће људи остати без прихода. Срећом, пшеница и јечам су скинути, а кукуруз је полегао и пољопривредници мисле да ће се опоравити. Срећом, није било леда, једино што прејак ветар може додатно оштетити усеве, па се надамо да га неће бити.

■ Н. Јовановић

МАЊИНСКИ ЗАСТУПНИК

Штете су огромне

У СЛОБОДНОМ говору на изванредној сједници Хрватског сабора, коју је на тражење опозиције сазвао председник државе због посљедица штрајка судских службеника и плинске афере, први човек СДСС-а Милорад Пуповац упозорио је на огромне штете које је проузроковало велико невријеме. 'Неопходно је да држава учини све за страдале крајеве да се штете што прије санирају и људима помогне те да сви што прије добију струју' – затражио је Пуповац. Истакнуо је и штете настале ширењем афричке свињске куге међу свињама на истоку Хрватске.

— Ради се о опасном феномену који је погодио читав низ земаља од чланица Еуропске уније до Босне и Херцеговине те Србије. Та болест пријети да нас још опасније угрози. На Вуковарско-сријемску жупанију отпада 65 посто свињојства. Мала свињогојска господарства на путу су да буду уништена. До сада је преко три тисуће свиња еутаназирано.

се постигне компромис у којем ће обје стране разумно попустити – закључио је Милошевић.

Тко ће одговарати?

Н А изванредној сједници Сабора одржаној у суботу, Милорад Пуповац одржао је говор у име Клуба заступника СДСС-а.

— Влада РХ у веома кризним околностима донијела је одлуке које су требале отклонити све ризике опскрбљивања пивом грађана, економских субјеката и јавних установа. Та одлука је била исправна, корисна и неопходна. Како, гдје и зашто се догодило да на ту одлуку падне сјена, то треба утврдити – поручио је Пуповац. Додао да је да тај сустав комплексан и 'далеко од нас који одлучујемо у политичкој сфери', али и да сада неоспорно треба утврдити тко је одговоран за насталу аферу. 'Потребно је донијети одлуку због одговорности оних који нису довољно

Разарање у околици Славонског Брода (Фото: Ивица Галовић/PIXSELL)

Домаћинства барем годину дана неће моћи обављати ту дјелатност. Због тога је нужно осигурати адекватну помоћ, и то не само интервентну, него за унапређење и обнову свињогојства на том подручју – рекао је Пуповац.

Повећати плаће

Н ЕМА изванредне ситуације и изванредног стања у држави, утврдио је у име Клуба СДСС-а Борис Милошевић, коментирајући преседан да је сједница Сабора први пут сазвана на захтјев председника државе. Рекао је да у Сабору очито постоји консензус око потребе повећања плаћа државних службеника, с чим се слажу и Влада и јавност. Међутим, додао је, повећање плаћа у преговорима може ријешити искључиво Влада у разговору са синдикатима. Подсјетио је да су недавно први пут након двадесет година повећане плаће суцима.

— Међутим, суд не може функционирати без службеника који често немају других извора него живе искључиво од плаће. Вјерујем да ће доћи до договора и да ће плаће бити повећане. Добро је да је постигнут договор са репрезентативним синдикатом. За мање од два мјесеца крећу преговори око повећања основице за јавне службенике због усклађивања с порастом трошкова. Апелирам да се повећа плаћа свим службеницима и да

професионално комуницирали у овом критичном моменту када је цијена плина пала до тог нивоа да је то постала озбиљно и тешко оптерећење за одлуку Владе и за саму Владу', казао је председник СДСС-а.

'Друга ствар је да ли су они који су они који су требали то чинити дјеловали у правом моменту и на прави начин или су то пропустили учинити. Што год од тога било, политичку одговорност за такво нешто нећемо носити ми који се с њом данас суочавамо него они који то нису урадили и који би сад нама испоручили ту одговорност. Било својим скривањем или информирањем других актера у политичком животу који ће онда на томе водити своју кампању', истакнуо је Пуповац. Што се тиче Клуба заступника СДСС-а, додао је, неопходно је да се донесе одлуке којима ће се одговорни суочити с посљедицама те да за то 'не треба одговарати Андреј Пленковић ни владајућа коалиција'.

Након два дана расправа, заступници су у недјељу гласали о закључцима везанима за штрајк судских службеника и плинску аферу. Владајући су одбили закључке које је предложио председник Милановић, као и оне које је предложила опорба. На крају су изванредно сједницу прогласили и бесмисленом те прихватили само оне закључке које су сами предложили. Из опорбе су пак поручили да је хдз због свега понизио државу као нитко досад.

■ Г. Борковић, Т. Опачић

Десничарско паковање Ђоки Јованићу

Некадашњи Дан устанка народа Хрватске десница користи за пласирање фабрицираног наратива о геноциду над хрватским народом с КПХ и водећим личким комунистима у епицентру одговорности, свим чињеницама успркос

Сваке се године крајем српња у хрватским медијима може очекивати сличан циклус вијести и чланака везаних уз обљетницу народног устанка у Србу 1941. године. Представници српске националне мањине и политичке левнице 27. српња традиционално долазе у то малено личко село како би положили вијенце и тако обиљежили датум који се у социјалистичкој Хрватској славио као Дан устанка народа Хрватске. Десница у правилу реагира на овакво дрско чување успомене на борбу против усташког режима. Пријашњих година у Србу је малену демонстрацију знала одржати ова или она правашка секта, а десни медијски екосустав био је преплављен чланцима којима се читатеље жели подсетити на 'стварни' циљ личног устанка – ни мање ни више него србокомунистички геноцид над хрватским народом. У овом се контексту одговорност за касније устаничке злочине често приписује Комунистичкој партији и, конкретно, водећим личким комунистима, међу којима је свакако најпознатији био будући народни херој Ђоко Јованић. Но повијесна је истина, како то често бива у бившој Југославији, супротна десничарском наративу. Ако ишта, комунисти су својим држањем у првим мјесецима устанка заслужили ни мање ни више него вјечну захвалност хрватског и српског народа.

Личко љето 1941. године било је крваво. Усташе су убрзо по доласку на власт започели с терором над локалним српским становништвом, најприје путем појединачних хапшења и ликвидација утјецајних личких Срба (политичара, свећеника, учитеља, трговаца), а убрзо и масовним покољима цивила. Вал насиља је досегао свој први врхунац 1. српња 1941., када је у Доњој Суваји код Срба масакрирано 290 људи, углавном жена, дјеце и старца. Слични покољи организовани су у сље-

дећа два дана у Осредцима и Бубњу, мјестима близу Срба. Управо је ова усташка ескалација насиља убрзала припреме за народни устанак: иако се међу српским сељацима Лике и Босанске крајине најкасније од липња 1941. расправљало о могућности пружања отпора усташким властима, у српњу се с ријечи почело прелазити на дјела. Но жеља за отпором све је више била повезана и са жељом за осветом.

Како је то у својој маестралној монографији књизи 'Насиље као генеративна сила' објаснио амерички повјесничар МАКС БЕРГХОЛЦ, брутални поступци локалних и државних усташких функционера резултирали су рапидном хомогенизацијом по етничком принципу. Православци су тако постали 'четници', а након првих покоља на Хрвате и Муслимане почело се гледати као на 'усташе'. У крвавој стихији личног љета 1941. више нитко није могао остати невин. Видјело се то већ пар дана након 27. српња, када су устаници из Срба упали у оближње село Боричевац, иначе познато усташко упориште, и у

њему побили десетке католичких цивила. Ситуација је додатно ескалирала након што је устаничка војска 6. рујна заузела Кулен Вакуф: у наредних 48 сати животе је изгубило више од 1500 католика и муслимана. Чинило се да је народни устанак неповратно дегенерирао у међуетничку клаоницу.

Па ипак, свега је годину дана касније, у љето 1942., ситуација изгледала потпуно другачије. Устаничке чете постале су партизански одреди, етнички мотивирани злочини строго су се кажњавали и стога су готово ишчезли на слободном територију, а народноослободилачком борби почело је приступати све више Хрвата и Муслимана. Реваншистички покрет међу српским устаницима, за који се у јесен 1941. године чинило да је увјерљиво побједио, нашао се у тоталној дефензиви, из које није изашао до краја рата. Била је то заслуга управо оне неколицине личких и крајишких комуниста чији лик и дјело хрватски националисти данас упорно покушавају оцрнити.

Биста народног хероја Ђоке Јованића у Апатину (Фото: Пламен/Wikimedia Commons)

Ђоко Јованић вјеројатно је најпознатија жртва ове дифамацијске кампање. Каснији командант 6. личке дивизије, народни херој и генерал-пуковник ЈНА, по својој је војној и политичкој биографији као створен за блаћење по десним медијима. Рођен у Суваји крај Срба, а одрастао у Жеднику код Суботице, Јованић се у Лику вратио убрзо после мађарске окупације Војводине. У Србу се одмах повезао с малобројним комунистима и симпатизерима те с њима формирао Револуционарни одбор као координационо тијело будућих устаничких јединица. Ускоро је пронашао везу и с хелијама КПУ у Доњем Лапцу и Босанској крајини, а након избијања устанка постаје командант и комесар неколико устаничких одреда. Управо је у својству политичког комесара батаљона Слобода дочекао заузимање Кулен Вакуфа у рујну 1941. године, догађај којег се касније присјећао као најтрагичнијег тренутка свога ратног пута.

Десни медији у Хрватској Јованића воле оптуживати ни мање ни више него за плански геноцид над Хрватима и Муслиманима у Кулен Вакуфу и источној Лици. Међутим, чињенице су сљедеће: иако формално комесар батаљона, Јованић није могао контролирати осветољубиву устаничку масу. За такво што међу подређенима напосто није имао довољно поузданих људи. Чинио је што је могао – у хрватском селу Бротњи у коловозу је покушао заштитити једну заробљену католичку породицу, а у Кулен Вакуфу је умало био убијен јер је по граду постављао страже у сврху заштите живота и имовине. Ни у једном случају то, нажалост, није било довољно. Јованићева се наређења слушало једино када је он, својом близином и ауторитетом, борце успијевао наговорити на њихово извршавање. У његовој одсутности ред се није могао одржати.

Немогућност заустављања осветничког насиља депримирао је Јованића. У својим мемоарима, објављеним 1988. године, написао је да се проматрајући запаљени Кулен Вакуф осјећао 'сломљено и несрећно'. Но такођер је знао што му је чинити. Како је написао: 'Све ово требало је упорним политичким радом превазићи, будући оно најчасније и најхуманије у људима требало је поступно развијати братство и јединство између Хрвата, Срба и Муслимана, што је био основни задатак комуниста и других прогресивних снага.'

И заиста, тај је тешки, готово херкулски подвиг заустављања зачараног круга освете на себе преузела КПЈ и у томе је успјела. Централни комитет КПХ је већ у рујну 1941. позвао борце да стану на крај реваншизму, изричито спомињући негативне примјере Боричевца и Кулен Вакуфа. Јованић и Гојко Половина (секретар КПХ за Грачац) планирали су што прије извести злочинце из Кулен Вакуфа пред пријеки суд (у томе их је спријечио каснији развој догађаја), а неке су будуће четнике хтјели затворити још у коловозу. Тада су још били преслаби, но за неколико мјесеци успјели су превладати и канализирати осветнички гњев подаље од недужних цивила.

Но хрватске ревизионисте не занима истина, особито ако у њој Срби и комунисти испадају позитивци. У конструкцији мита о 'комунистичком геноциду' тако упорно прешућују улогу Хрвата у устанку, примјерице ЈАКОВА БЛАЖЕВИЋА или легендарног МАРКА ОРЕШКОВИЋА КРНТИЈЕ, и својим лажима нападају најлакше мете: српске комунисте попут Јованића и Половине, који су у даном повијесном тренутку рискисали све како би заштитили своје несрпске комшије, а које данас у мејнстриму неће бранити готово нитко. ■

Ne mrdamo nikud odavde

Tu nam je doktor, znamo narod. Pa nismo mi stvar da nas sad država u ovim godinama prebacuje negdje gdje ne znamo ljude, u nepoznato, govore braća Đuro i Dragan Korać iz glinskog kontejnerskog naselja, čijim stanovnicima vlasti prijete hitnim iseljavanjem na nepoznate lokacije

ZATVARA se još jedna tragična hrvatska priča. Ona o razornom petrinjskom potresu i o stradalnicima koji su privremeni krov našli u kontejnerskim naseljima. Početkom godine novi ministar graditeljstva BRANKO BAČIĆ obećao je da će do jeseni biti ispražnjena sva kontejnerska naselja. Iako su mnogi izražavali sumnju u Bačićeve riječi, one

se kako se približava jesen, a i izbori dogodne – ipak ostvaruju, ali ne na obostrano zadovoljstvo države i stradalnika. Stanovnici kontejnerskih naselja u Sisku i na Baniji posljednjih dana obaviješteni su da se do 1. kolovoza, odnosno 1. rujna moraju iseliti iz kontejnera. Iako je proces obnove zaista konačno pokrenut i za razliku od tek šest obiteljskih kuća izgrađenih početkom godine, danas se grade i

stambene zgrade, stradalnici iz kontejnerskih naselja bit će upućeni u privremene stanove i to uglavnom izvan mjesta stanovanja. Kako im je rečeno, do 1. kolovoza po sisačkim kontejnerskim naseljima bit će isključena struja i voda, a ukoliko sami ne nađu smještaj, bit će preseljeni u neke od slobodnih stanova u državnom vlasništvu u Karlovcu, Topuskom, Vrginmostu, Dvoru, Kostajnici i Glini.

DRAGAN MILIĆ, pravnik u Projektu građanskih prava Siska, organizaciji koja prati problematiku ljudskih prava, statusnih pitanja, obnove i stambenog zbrinjavanja, ističe da su nakon dvije i po godine provedenih u privremenom smještaju, stanovnici kontejnerskih naselja revoltirani i preplašeni.

— Događa se ono što se moralo izbjeći: kontejnerska naselja zatvaraju se bez trajnog rješenja za njihove stanare. Zatvaranjem naselja i raseljavanjem stradalnika oni prestaju biti kompaktna cjelina i postaju nevidljivi slučajevi koji će, kao mnogi dosad u poslijeratnoj obnovi, završavati godinama u birokratskim ladicama. Oni više neće biti slučaj kontejnerskog naselja u Sisku, ili u Petrinji, ili u Glini, nego pojedinačne sudbine. Nitko nema odgovor na pitanje koliko će ti ljudi boraviti na privremenim adresama, gdje i kada ih planiraju trajno smjestiti – govori Milić napominjući da su poseban problem stradalnici koji za vrijeme potresa nisu bili vlasnici nekretnina nego podstanari, bilo u privatnim kućama ili u vlasništvu gradova i općina.

Zajedno s Draganom Milićem obišli smo kontejnerska naselja u Sisku, Petrinji i Glini. U njima se nalaze pripadnici različitih skupina: od hrvatskih branitelja, obitelji koje su izgubile pravo na dom zbog ovrha, romskih obitelji, zaštićenih najmoprimaca i srpskih povratnika bez realiziranog prava na obnovu i stambeno zbrinjavanje. U kontejnerskim naseljima ostali su uglavnom najosjetljiviji socijalni slučajevi s teškim životnim pričama. Njihovi su akteri u posljednje dvije i pol godine doživjeli teške zdravstvene situacije i smrti svojih najbližih. Stanovnica sisačkog naselja RENATA BLAŽOV, udovica hrvatskog branitelja, živi s kćeri i najavljeno zatvaranje doživljava kao još jedan potres.

— Došla depeša da se selimo, svijet mi se srušio. Nude nam neke stanove u Topuskom,

U kontejnerskim naseljima ostali su najugroženiji – Petrinja

Vrginmostu, Glini, Dvoru, Kostajnici. Već su nas jednom selili. Nakon potresa bili smo dobili mobilnu kuću koja je bila postavljena na Zagrebačkoj ulici. Nakon što je ta lokacija zatvorena, premješteni smo ovamo. Sad nas sele izvan Siska – govori Renata Blažov koja je obiteljsku kuću izgubila u ovrsci.

— Izgubila sam kuću još prije potresa. Suprug mi je prošle godine umro od karcinoma pluća na rođendan kćeri. Bolestan je ležao u kontejneru. Živimo od 275 eura obiteljske mirovine. Digla sam kredit da bi kći položila vozački, bar nešto da joj dam za život. Ne tražim vilu, tražim samo četiri zida i mir. Sva čuda dođu i prođu, pa tako i ovo naše od potresa. Postali smo problem i teret koji više nitko ne želi, pogotovo ne pred izbore. Oči su nam uprte u branitelje ljudskih prava. Obavijestili smo o svemu i pučku pravobraniteljicu TENU ŠIMONOVIC EINWALTER. Nada umire zadnja – ponavlja Renata.

Četveročlana romska obitelj TAHIRI također je prošle godine, nakon zatvaranja mobilnih kućica na Zagrebačkoj ulici, stigla u kontejnersko naselje.

— Sve što nude, nije trajno rješenje. Koga god nešto pitam, nitko ništa ne zna. Sad su se sjetili da su ova kontejnerska naselja ružna, da smetaju, da ne odgovaraju politici i da su tri godine poslije potresa neprimjerena. Kontejnere treba ukloniti, a što sa ljudima? Ljudi ne žele odavde. Zar nije totalno očajno da je ljudima bolje u ovim vrućim kontejnerima nego vani, gdje ne znaju ni gdje će biti ni koliko dugo – pita GEMIDA TAHIRI, a njen suprug ističe da su rješenja koja se sada nude, mogla biti ponuđena i prije tri godine.

— Mnogi kažu da nas sad spašavaju iz limenki. Spašavali bi nas da nam konačno kažu naše trajno rješenje. Ostajemo u kontejneru, odavde ne mrdamo, nemamo kamo. Prije smo živjeli u stanu čiji smo najam plaćali 600 kuna, danas najam iznosi najmanje 200 eura. Otkud nam? Rečeno nam je da 1. kolovoza izlazimo. Već bismo trebali znati gdje, a ne znamo. Nude nam Topusko. I to još ako nam Komisija odobri. Ali što ćemo tamo? Ovdje skupljamo boce, staro željezo, gdje ću tamo skupljati boce? – govori REŠAT TAHIRI.

U Petrinji, na Sajmištu, nanizani kontejneri odbrojavaju zadnji mjesec. I seljavanje je već počelo, ali kao rok navodi se 1. rujan. I tu se mještani kontejnerskog naselja bune. Kažu, nema nikakvog plana, reda, objašnjenja, kamo, zašto i dokad. Ističu brojne nejednakosti među samim stanovnicima, nepravde i nepoštenje birokratskog sustava, laži političara, pa čak pokušaje manipulacija i iskorištavanja od strane samih pojedinih mještana kontejnerskog naselja.

Skupljeni s raznih strana, različitih životnih tragedija, mnogi su u kontejnerskom naselju pronašli mir. Iz mnogih priča žena starije životne dobi iščitavamo preživljeno obiteljsko nasilje u okrilju siromaštva te nedostupnost socijalne i pravne podrške. Preplašene su jer su čule da im se čak nudi odlazak u udomiteljske obitelji što one odbijaju. Iako su bezizlaznoj situaciji, ne pristaju na alternativne smještaje u Topuskom ili Vrginmostu. U usporedbi sa svim tim novim, a opet samo privremenim ponudama, kažu da je njima dobro i u kontejneru, ponavljajući da samo žele svoja četiri zida i mir, bez daljnje selidbe. STOJA RAKASOVIĆ bila je prva stanovnica kontejnerskog naselja u Petrinji. Rečeno joj da već do kraja srpnja mora izaći van.

— Tjeraju nas u nepoznato. Bauljamo kao guske u magli. Pitamo nadležne pa dobijemo pet različitih, neusklađenih odgovora. Kako da ne budem uznemirena. Da nam kažu plan, bit ćete tu i tu, dva mjeseca ili dvije godine pa bar nešto da znamo. Ali nakon tog vremena da znam što me sljedeće – govori Stoja Rakasović koja se razvela poslije potresa. Od rođenja ima invalidnu ruku, živi od mirovine stečene u Bosni i Hercegovini.

Postali smo teret koji nitko ne želi – Renata Blažov

DUŠANKA KNEŽEVIĆ vlasnica je devastiranog stana u prizemlju zgrade s narančastom naljepnicom i zahtijeva obnovu koju samostalno ne može financirati. Iako potrebni radovi ne iziskuju dugotrajne i složene građevinske zahvate, ona je već treću godinu u kontejnerskom naselju.

— Moj slučaj bi mogao brzo biti riješen da se hoće jer država novaca ima. Umjesto da mi obnove stan, sad mi prijeti premještaj dalje od Petrinje, da sa nekim dijelim neku hotelsku sobu. Kći mi je umrla prije godinu dana od karcinoma. Ostala sam sama. Predstavnik stanara zgrade kaže da su svi dokumenti uredno predani, da je čak i novac uplaćen, ali da se čeka neki papir iz ministarstva. Hoću li ja zbog tog jednog papira biti ponovo godinama zaglavljena u nekom sustavu? – pita izbezumljena Dušanka Knežević.

U Glini je, na asfaltiranoj poljani, smješteno tamošnje kontejnersko naselje. Da je proces zatvaranja i te lokacije počeo, govore prazne površine između betonskih ploča gdje su stajali već izmješteni kontejneri. Limeni krajolik na mahove razbijaju mršave, lepršave zelene grane mladih stabala posadenih onda kada su ovdje okupljene tragične sud-

bine. Ispred pojedinih kontejnera posadeno je cvijeće, znakovi života i nade usprkos životnim nedaćama i društvenim nepravdama. Ispred kontejnera DRAGICE BAJŠ posadeno je čuvarkuća.

— Tu živim i vodim brigu o ovom kontejneru kao da je moj. Sad sam se već navikla na ovaj lim. Ali kamo dalje? Odjednom, na brzinu je došla naredba da se sve zatvara. Prije nekih mjesec dana tu je bio ministar Bačić, ali nije bilo riječi o nikakvom zatvaranju. Danas su već za Topusko otišle četiri osobe. Zašto su nas dovlačili u ove kontejnere jer ovo što nam sad nude, mogli su odmah ponuditi – kaže Dragica Bajš, bivša nositeljica stanskih prava. Kaže da joj je posljednje zrno vjere u sustav polako isparilo ispod vrućeg limenog krova kontejnera. Zahtjev za stambeno zbrinjavanje je podnijela prije skoro 20 godina, a na kraju je u okviru Regionalnog stambenog zbrinjavanja dobila rješenje za stan koji na kraju nije otkupljen jer je navedeni program zatvoren, a neiskorišteni međunarodni novci vraćeni odakle su došli. Dragica sa svojih 77 godina i papirom o pravu na stan ponovo ulazi u administrativni bubanj.

Nitko nema odgovor na pitanje koliko će ti ljudi boraviti na privremenim adresama, gdje i kada ih planiraju trajno smjestiti, kaže pravnik Dragan Milić

— Ja opet krećem ispočetka. Sustav me izigrao. Sramota me reći: beskućnica sam. S rješenja o dodjeli stana već se brišu brojke i slova. Vječito sam na nekom spisku za stan, a nikad tamo gdje trebam biti, da se osjećam kao čovjek. Sredim tuđu kuću, gazde je prodaju, ja opet na ulicu, i tako dalje. Godine su prošle, ja još hodam i tražim svoj dom. Meni je, ljudi moji, stvarno dosta. Ali kome to vrijedi reći? Nikome – pita i odgovara Dragica Bajš.

Koliko su procesi neuspjele poratne obnove i obnove od potresa povezani, najbolje svjedoči slučaj braće ĐURE i DRAGANA KORACA iz dislociranog glinskog sela Brnjeuške, koji su svoje pravo na poratnu obnovu trebali ostvariti iz Regionalnog stambenog programa.

— Nismo dobili poratnu obnovu naše kuće jer u našem selu zbog izoliranosti i slabog povratka, obnova nije ni provedena. Trinaest godina živjeli smo u tuđoj kući i s rješenjem o dodjeli stana čekali realizaciju našeg prava. Sad nam nemaju što ni obnavljati. Sve do potresa živjeli smo u Majskim Poljanama gdje smo čuvali i održavali kuću prijatelja. Ta kuća još uvijek je ruševina bez prava na obnovu jer vlasnik kuće ima prebivalište u Zagrebu – pričaju braća Korać koji žive od socijalne pomoći u iznosu 480 kuna i jasno su se izjasnili da iz Gline – neće.

— Tu nam je doktor, znamo narod. Raducamo da preživimo. Cijepamo drva, kosimo, tovarimo sijeno. Nas dvojica nemamo nikoga, imamo te stvarčice koje smo nakupili. Pa nismo mi stvar da nas sad država u ovim godinama prebacuje negdje gdje ne znamo ljude, u nepoznato – govore Koraći u nadi, ali i u strahu da bar ovoga puta neće biti izigrani i prevareni. Ne traže ništa drugo nego samo dostojanstvo i pravo na dom. ■

Želimo trajno rješenje – Gemida i Rešat Tahiri

Raducamo pomalo – Đuro i Dragan Korać

Jedan od nastupa na glavnoj
pozornici (Foto: Vida tv)

Gori zemlja, gori kamen

Takvog događaja nema u cijeloj bivšoj državi. Ovdje nikad čaša nije razbijena. Sinoć je policija otišla oko 11 naveče, rekli su da oni tu nemaju šta raditi, ponosno nam kazuje mještаниn Strmice, koja je još jednom ugostila čuveno Sijelo tromede

NA tromedi Bosne, Like i Dalmacije, petnaestak kilometara od Knina, podno planine Dinare, nalazi se selo Strmica. Smješteno na samoj granici s Bosnom i Hercegovinom, ovo selo odnedavno predstavlja vrata Schengena. No, Strmica je već godinama poznatija po svom Sijelu tromede, manifestaciji kojom su prezentirani narodna tradicija i folklor.

U Strmicu smo na dan ovogodišnjeg Sijela došli nekoliko sati prije početka programa. Temperatura te subote, usred toplinskog udara, možemo najbolje dočarati poznatim stihom pjesme DARKA DOMIJANA 'Ulica jorgovana': 'gori zemlja, gori kamen'. Precizne podatke o temperaturi nemamo. Zbog blizine granice, pri ulasku u selo dočekuje nas poruka našeg mobilnog operatera koji nam želi dobrodošlicu u Bosnu i Hercegovinu, isključujemo Internet i gubimo vezu s ostatkom svijeta. Zastajemo na jednom od autobusnih stajališta uz glavnu cestu koja je paralelna s Unskom prugom. Ova pruga povezivala je Split i Zagreb, slijedeći jednim dijelom tok rijeke Une, prelazeći nekoliko

puta iz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu pa obrnuo. Ta pruga danas je zapuštena i obrasla šikarom. Preko puta stajališta nalazi se velika opustjela škola iz koje se već desetljećima ne čuju školsko zvono i žamor djece.

Dok razgledavamo kraj oko sebe, prilazi nam jedan gospodin. Ljetno obučen u potkošulju i kratke hlače, znatizeljno korača prema nama. Pozdravljamo ga i objašnjavamo da smo tu zbog Sijela tromede, a njegov izraz

na licu pokazuje nam da se nije iznenadio. — Takvog događaja nema u cijeloj bivšoj državi. Ovdje se nikad čaša nije razbila. Sinoć je policija otišla oko 11 naveče, rekli su da oni tu nemaju šta raditi – ponosno nam kazuje ovaj mještаниn. Pitamo ga dolazili li navečer na Sijelo. 'Normalno!' – odgovara.

Sijelo tromede održava se na platou kod dvije pravoslavne crkve i groblja. Pronalazimo lokaciju na kojoj već uvelike teku pripreme, razvlače se kablovi, nosi se piće, slažu se stolice. U jednom trenutku nastaje lagana pomutnja i shvaćamo da je stigla SVETLANA SPAJIĆ, svjetski poznata pjevačica tradicionalne muzike i glavna izvođačica Sijela. Već je poznato da ona sve svoje internacionalne nastupe prilagođava datumu ove manifestacije. Iako rodom iz Srbije, Svetlana se potpuno saživjela s ovim krajem, ljudima i tradicijom u kojoj je prepoznala autentičan izričaj.

— Ovdje još uvek možemo da čujemo ta sazvučja i taj zvučni univerzum starijih vremena. Pre skoro 30 godina sam se susrela sa tim pevanjem i to je ostavilo na mene snažan utisak, kao i celokupan stav, ta neka

samosvesnost o tome koliko je to za njih važno, što čuva njihov identitet. Posebna je to estetika u pevačkom i vizuelnom smislu – naglašava Spajić koja sa svojim znanjem ima ulogu moderatorice Sijela. Ona s velikom pažnjom i odgovornošću brine da se tradicija čuva, ali i prilagodi mlađem svijetu. Buduće da ostale članice njezine grupe nisu došle, Svetlana se ne brine, kaže da će već naći nekoga s kim će nastupiti. To joj nije problem jer jako dobro poznaje sve umjetnike.

Prvo Sijelo tromede održano je davne 1984. godine u sklopu radijske emisije Selo veselo, a pokrenuo ga je Strmičanin RADE MATIJAŠ. Na ovogodišnjem Sijelu srećemo njegovog sina IGORA koji je u čast na pokojnog oca preuzeo organizaciju događaja. Igor Matijaš nam pojašnjava da je osnovna ideja Sijela tromede da promovira narodno stvaralaštvo Srba ovog kraja.

— To je prvenstveno ojkačka pjesma jer ona je uvek bila način pjevanja karakterističan za ove krajeve oko Dinarskog gorja. Mi nekako volimo da kažemo da je ovo postojbina ojkačke pjesme – ponosno nam pojašnjava Matijaš. Kaže nam da je ojkačka pjesma prirodno vezana za ovaj kršni kraj i način izražavanja emocija ovdašnjih ljudi.

— Tužne pjesme dovoljno govore o tome kakva nam je bila istorija. Znači, nikad nas nije mazila i pazila. Zbog toga, ojkačke pjesme uglavnom su tužne, ali taj dvostih u desetercu je bio najbolji način da se izraze te emocija, ali ne samo tuđe nego i veselja – pojašnjava Matijaš. Posebno apostrofiraju zvijezdu svakog Sijela, Žegaranina OBRADA MILIĆA. — To je čovjek koji svira diple na sebi svojstven način. On tu tradiciju živo predstavlja i daje mogućnost da ljudi uživo vide ono što se dešavalo prije 50 do 100 godina – kazuje nam Matijaš. Nema nam druge nego da potražimo Obrada, koji je već bio protagonist naše reportaže o groktalici i ojkalici. Nalazimo ga u dubokom hladu kako, obučen u nošnjju, divani sa svojim kolegama. Kaže nam kako nijednu godinu Sijela nije propustio i da bi tu došao makar pješke ako treba. — Sviram diple, sviram gusle, groktim, pjevam zabavnu, operu pomalo, sve to poznam – nabraja nam Obrad sve svoje talente. Objašnjava nam kako se ojka. Najvažnije je, kaže, da glas ide iz grla, a onda nam i demonstrira jedno dugačko 'oooj'. Pitamo ga da nam pojašnimo šta sve ima na sebi od narodne nošnje. — Dolje su opanci, čarape od ovce, pantalone, onda kožun od jarca. Ovo je zovnica, tu nosim diple – pokazuje nam Obrad na malu torbicu, mahom crvenu, izvezenu narodnim vezom. Vadi iz zovnice diple, mali drveni muzički instrument nalik na frulu, i svira. Pitamo ga koliko može tako dugo bez prekida svirati. 'Mogu koliko oš' – ponosno odgovara Obrad Milić.

U razgovoru i pjesmi brzo je prošlo vrijeme, već je pao mrak i temperatura je postala znatno ugodnija. Tradicionalnom 'Volim Bosnu, u srcu mi Lika, Dalmacija, ljubavi velika' – počelo je i službeno 27. Sijelo tromede. Sve oči bile su uprte u pozornicu na kojoj su se izmjenjivali pjevačke skupine i kulturno-umjetnička društva iz cijele regije. Slušali smo pjesme iz Strmice, Ervenika, Žegara, Bačkog Jarka, gledali plesove iz Beograda, Drvara, Grahova. Šarena pozornica ispunila se nošnjama iz cijelog kraja i sve je djelovalo kao vremeplov u neka davna vremena.

Pjevalo se i plesalo do kasno u noć, a najveće ovacije dobili su upravo naši sugovornici. Obradu Miliću i njegovoj pjevačkoj družini na bini pridružila se Svetlana Spajić pa su zajedno otpjevali nekoliko tradicionalnih ojkalica. Iako ovo pjevanje ljudima koji nisu iz dinarskog podneblja zvuči grubo i nezgrapno, stihovi koji se kriju iza takvih napjeva govore o svojsreći i tuzi koji ovi ljudi iz kršnih krajeva svakodnevno potiskuju u sebi. ■

Zvučni univerzum
starijih vremena –
Svetlana SpajićMogu svirat' koliko oš' –
Obrad Milić

Nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
forumu

NOVOSTI
HOBOCIJA

#1232, Petak 28/07/2023

ANKICA ČAKARDIĆ

Rodna ravnopravnost vraćena je korak unatrag

'Nevolje s rodom' bi danas trebale biti razriješene, u smislu da su pravno-politički, da ne kažem civilizacijski ukinute. Međutim, rodni studiji su nužni s obzirom na sve jače udare zdesna, uključujući i konzervativne radikalnofeminističke sentimente

FIDEL se lijeno proteže i s grebali-
ce skače na impozantnu biblio-
teku, pazeći da šapama ne sruši
male biste KARLA MARXA i ROSE
LUXEMBURG. Mačak, imenu unatoč,
možda ne mari za teoriju, ali poštuje
životne izbore svoje cimerice Ankice.
Razgovor kreće, upadamo jedna drugoj
u riječ, sunce bliješti iznad zagrebačkih
Raketa.

ANKICA ČAKARDIĆ je izvanredna
profesorica i predstojnica Katedre za
socijalnu filozofiju na Odsjeku za filo-
zofiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
Objavila je knjige 'Ustajte prezrene na
svijetu. Tri eseja o Rosi Luxemburg',
'Sablasti tranzicije – socijalna historija
kapitalizma' i 'Pobunjeni um – eseji iz
radikalne socijalne filozofije'. Članica je
međunarodnog uredništva izdanja 'The
Collective Works of Rosa Luxemburg'
pri izdavačkoj kući Verso, feminističkog
kolektiva FAKTIV, a odnedavno i Vijeća
srpske nacionalne manjine Grada
Zagreba.

**U prosjeku jednom godišnje na dru-
stvenim mrežama izroni fotografija
studentice Ankice sa zelenim dredovi-
ma kako žonglira. Recite nam nešto o
svojim studentskim danima.**

Stižem iz Rijeke u Zagreb na studij
friško nakon rata, u kasno ljeto 1996.
godine. Paradoksalno, u svom tom
poslijeratnom devastiranom društvu,
živim neke najljepše i najsretnije go-
dine svoga života. To su dani ispunjeni
punkom, festivalima, DIY ('uradi sam')
kulturom, fanzinima, putovanjima,
protestima po Europi, dani zagrebač-
kih skvotova, anarhističkih i anarho-
feminističkih akcija, uličnih umjetnosti.
Proputovala sam čitavu našu obalu
žonglirajući, a sa svojim žonglersko-
bubnjarskim kolektivom 'Nova Loža
Lude Mame' sudjelovala na otvorenju
nekoliko Dubrovačkih ljetnih igara i
raznih drugih festivala u Hrvatskoj.
Živjela sam u skvotu u Pragu, jedno
vrijeme i na relaciji Zagreb-Beograd,
kada sam stanovala i u beogradskom
uredu 'Žena u crnom'. Krajem devede-
setih sam cirkulirala oko Autonomne
tvornice kulture (Attack!), organizirale
su se prve kritične mase po ulicama
Zagreba, kuhala se veganska hrana
u okviru kolektiva 'Hrana, a ne oruž-
je', izdavao se časopis 'Libra Libera',

**Paradoksalno,
u svom tom poslije-
ratnom devastira-
nom društvu, živim
neke najljepše i naj-
sretnije godine svo-
ga života. To su dani
ispunjeni punkom,
festivalima, DIY kul-
turom, putovanjima,
protestima po Euro-
pi, dani zagrebačkih
skvotova...**

a 2003. organiziramo neponovljiv
muzički spektakl 'Neurosong', per-
formativnu subverziju Eurosonga na
tragu DIY ekonomije užitka, kako je to
jednom prilikom nazvao književni te-
oretičar BORIS KOROMAN. Ukratko, bio
je to toliko bogat i za mene u svakom
smislu formativan period života koji i
dan danas sanjam.

**Od ekonomije užitka prelazimo direk-
tno na akademiju – u zahvali u svojoj
knjizi 'Sablasti tranzicije' spominjete
studente i studentice i debate s njima
kao ključnima u nastanku knjige. Ka-
kvi su vaši studenti danas i koliko su
se promijenili od onih s početka vašeg
rada na fakultetu?**

Nakon što sam diplomirala, predavala
sam filozofiju u XVIII. gimnaziji u Zagre-
bu, paralelno sam bila na doktoratu, a
uskoro me profesorica NADEŽDA ČAČI-
NOVIĆ kao vanjsku suradnicu uključuje
u rad kolegija Filozofija roda. Sve se to
odigralo prije skoro dvadeset godina i
mnoge su se stvari otada promijenile.
Ono što prvo primjećujem, kroz neku
feminističku optiku, je da su studenti
prije 20-ak godina bili puno glasnjiji, a
studentice tiše. Danas su puno glasni-
je, što me jako veseli i važno je. Neki
ravnopravniji i neposredniji odnos
studenata i studentica i profesora i
profesorica u učionici je silno potreban,
i na tome puno inzistiram, posebno u
seminarskom dijelu nastave koji počiva
na razgovoru i razmjeni mišljenja. To je
kritičko-pedagoška novost koju profes-
ori tek trebaju usvojiti, a vidim da to
ide dosta tromo ili uopće ne ide, a kod
muških profesora to ide još i teže.

Što se tiče 'Sablasti tranzicije' i
zahvale, pisanje je inače neobično
usamljen projekt, a ja sam o mno-
gim tezama koje obrađujem u knjizi
intenzivno raspravljala sa studentima
na nastavi, što mi je jako pomoglo da
izbrusim neke ideje, da ne spominjem
koliko me je to naučilo da budem što
koherentnija i jasnija prilikom pisanja.
Uz studente doista puno znanstveno i
pedagoški sazrijevam.

**Patrijarhat je jako
rastezljiv i zavodljiv
pojam**

U mejnstrim, ali i aktivističkim
raspravama o feminizmu jako često
možemo čuti da je patrijarhat kriv za
sve, a da nije uistinu jasno što patri-
jarhat konkretno podrazumijeva. U
knjizi 'Sablasti tranzicije', ali i mnogim
javnim istupima, kritizirate ahistorij-
sko korištenje termina patrijarhat. Što
je tu konkretno problematično?

Patrijarhat je jako rastezljiv i zavodljiv
pojam. Koristimo ga u raznim situaci-
jama i značenjima, uglavnom samo-
razumljivo. U svojoj knjizi razlikujem
nekoliko pristupa patrijarhatu, ovisno
iz koje feminističke vizure polazi-
mo. Primjerice, radikalni feminizam
u pojam patrijarhata upisuje biološki
princip muškog tlačenja i žene isklju-
čivo definira kao žrtve. Time gradi ahi-
storijsku priču o vječnom antagonizmu
muškaraca i žena, duboko zapadajući u
apolitičnu moralizaciju. Suprotno tome,
marksistički feminizam, primjerice u

ključu teoretičarke LISE VOGEL,
inzistira na historijskom tumačenju
patrijarhata jer patrijarhat, kao i svaki
društveni odnos, ima svoju povijest i
različite forme. Primjerice, jedno je go-
voriti o patrijarhatu u feudalizmu kada
je socijalna reprodukcija uključivala
širu strukturu obitelji, uloge crkve i dr-
žave bile su nešto posve drugo, a rodni
odnosi i rodna podjela rada znatno
egalitarniji. S druge strane, u kapitaliz-
mu patrijarhalni obrasci reprodukcije
postaju sastavni dio nuklearne obitelji
i heteroseksualne religije braka, koji
pored čitavog niza problema uključuju
i rodno uvjetovano nasilje, sve to uz
specifičnu državno-represivnu aparatu-
ru i ideološko oblikovanje.

**Da pojednostavimo, tvrdite da se pa-
trijarhalni obrasci na različite načine
'lijepe' i u različitom su suodnosu s
pojednim ekonomskim i društvenim
sustavima?**

Upravo tako. Patrijarhat je (institucio-
nalno i vaninstitucionalno) specifična
historijska forma tlačenja, direktno
vezana uz strukture privatnog vla-
sništva, proizvodnju i socijalnu repro-
dukciju, nasljedna prava, odnose koje
reproduciramo u obitelji i koji su na
različite načine posredovani crkvom ili
državom.

**U povodu sto godina od smrti Rose
Luxemburg, 2019. ste objavili knjigu
'Ustajte, prezrene na svijetu. Tri eseja
o Rosi Luxemburg'. Odakle zanimanje
za Luxemburg i možemo li govoriti o
luksemburijanskom feminizmu?**

Rosu Luxemburg počinjem ozbiljnije
istraživati preko njene najvažnije knji-
ge 'Akumulacija kapitala', zanima me
prvenstveno kao marksistkinja. Bu-
dući da je napisala svega pet kratkih
eseja i govora o tzv. ženskom pitanju,
malo je teže govoriti o luksemburgi-
janskom feminizmu. Međutim, važno
je reći da je ona čitavo vrijeme radila
'iza scene', javno podržavala ženski
pokret i agitatorski rad CLARE ZETKIN u
tom političkom polju. Dugo je glasila
za nefeministkinju, što je samo jedna
od brojnih revizija povijesti kada je u
pitanju Luxemburgin život i rad.

**Ne možemo propustiti citirati 'Uvod
u nacionalnu ekonomiju' u kojem
Luxemburg piše: 'Osim toga se još i
danas mogu u Dalmaciji vidjeti žene
koje nose teške terete na leđima dok
snažni muškarac pored njih sjedi na
magarcu i puši lulu.'**

Eto, vidite, pa onda kažu da nije bila
feministkinja! Jako volim ovaj citat, iz
očiti i brojnih drugih razloga.

**U decembru prošle godine sudjelovali
ste na obilježavanju 80 godina AFŽ-a
u Bosanskom Petrovcu. Postoji li neka
inicijativa zajedničkog postjugosla-
venskog feminističkog djelovanja?**
Mislim da je uistinu bitno da smo se
okupile povodom ove velike obljetnice.
Obilježavanje su inicirale drugarice iz
Srbije, BiH i Slovenije. Ovakve velike
godišnjice se prelakom preskaču, ženski
dio revolucionarne prošlosti uvijek
nekako ostaje na margini. Rekreativno
osnivačkog momenta AFŽ-a nije važno
samo iz očiti simboličko-komemo-
rativnih razloga, nego i da se ponovno

**Mislim da je jedan
od zadataka profe-
sorijata i javni
angažman, ne možeš
se cijeli svoj profe-
sorski život skrivati
po prostorima učio-
nica i kabineta**

feministički uvežemo u 'postjugosla-
venskom' smislu. Istovremeno, bitno
je imati u vidu da su politička iskustva
bivših republika prilično različita, kao
i društveno-politička klima, i da treba
puno rada da bi se istinski politički
informirale jedne o drugima. Treba reći
i da taj tip povezivanja zahtijeva puno
vremena i organizacije, infrastrukture
i materijalnih resursa koje najčešće
nemamo. Ipak, zajednički rad nam je
opcija, i to jako važna.

**Trebamo
javne hospicije**

**Vodili ste HRT-ovu emisiju 'Peti dan'
dvije sezone, od 2011. do 2013. godine.
Kako iz današnje perspektive gledate
na to iskustvo angažmana na javnoj
televiziji?**

Mislim da je jedan od zadataka profe-
sorijata i javni angažman, ne možeš se
cijeli svoj profesorski život skrivati po
prostorima učionica i kabineta. Iz tog
sam razloga 'Peti dan' dijelom shvaća-
la kao dio svoje profesije. Razgovore
smo vodili uživo petkom u studiju, bez
montaže, otvorili smo masu nepopu-
larnih političkih i kulturnih tema. Nije
bilo cenzure, dodvoravanja i režimskog
krojenja tema, stvarno nije. Nakon naše
postave, 'Peti dan' mi izgleda kao neki
hub za konzervativce i desničare. Uz to,
sve je nekvalitetniji, ima neobično ploš-
ne i dosadne sugovornike i sugovornice,
da budem krajnje benevolentna, čast
iznimkama. Emisiju su u 'moje vrijeme'
podigli sjajni novinari poput DOMAGOJA
NOVOKMETA, popratne komentare i pri-
loge radila je DAVORKA TURK. Od tada se
mnogo toga promijenilo, OGNJEN ČALDA-
ROVIĆ je prerano umro, NINO RASPUĐIĆ je
otišao u desničarsku stranačku politiku,
Nadežda Čačinović je u mirovini, SREĆKO
HORVAT je postao tata, a ja... (smijeh).

**Izabrani ste u Vijeće srpske nacio-
nalne manjine u Gradu Zagrebu na
ovogodišnjim manjinskim izborima.
Zašto ste se kandidirali i koji su vam
vijećnički planovi?**

Kandidirala sam se zato što mi je or-
ganski sve nepodnošljivija interakcija
siromaštva i manjinskih grupa, posebno
nakon potresa na Baniji i bijednog živo-
ta ljudi na tim područjima. Normalizaci-
ja mržnje prema Srbima u javnom pro-
storu zadnjih godina također je nešto
o čemu sve češće mislim i osjećam. Uz
sve ovo, iz nedavnog osobnog iskustva,
znam da u Rijeci ne postoji neka javna
ustanova za stacionarnu palijativnu
skrb starijih i nemoćnih. Naprosto

nema javnih hospicija za teško oboljele, mentalno bolesne i nepokretne ljude, osim onog koji organizira Riječka nadbiskupija. Nikako nije dobro da građani, pa time i pripadnici drugih vjerskih i etničkih manjina, ovise o socijalnim uslugama Katoličke crkve ili privatnim domovima. Trebamo javne hospicije, voljela bih da takvu inicijativu pokrene i Vijeće. Priključila sam se, naravno, i kako bismo zajedno razvijali progresivne i lijeve feminističke politike u manjinskom kontekstu jer mislim da je svaku politiku zajednice važno dovoditi u vezu s klasnim i rodnim određenjem.

Na portalu Libela 2020. godine drugarica Svjetlana Knežević postavila je nekolicini feministkinja pitanje što očekuju od zeleno-lijeve koalicije. Tada ste rekli da očekujete kako će se koalicija socijalistički postaviti prema neoliberalizaciji socijaldemokracije. Koalicija se u međuvremenu raspala, ali kako gledate na rad zagrebačke

Kandidirala sam se na manjinskim izborima zato što mi je sve nepodnošljivija interakcija siromaštva i manjinskih grupa, posebno nakon potresa na Baniji. Normalizacija mržnje prema Srbima također je nešto o čemu sve češće mislim i osjećam

gradske vlasti s jedne strane, i lijevih partija u saborskim klupama s druge? Mislim da uvijek može i mora bolje. Spoznaja da je ljevica generalno u krizi izaziva permanentnu tjeskobu, ali ne možemo si priuštiti luksuz da stojimo po strani i cinično dociramo. Ako nas zanima ikakva politička promjena, tada smo uvijek usred bitke, a to za sobom nosi rizike, pobjede i poraze. Parlamentarna politika predstavlja polje kompromisa i pragmatike, i nema svatko želucu za nju. I to je u redu jer politiku ne treba reducirati samo na stranačko djelovanje.

S druge strane, mislim da su se ljudi iz Radničke fronte, Možemo! i Nove ljevice hrabro umiješali u političku realnost, u prvom redu žene. Tko to ne priznaje, nije politički pošten. Međutim, jednako tako kritički pratimo, primjerice u slučaju Možemo!, kako su si bez oklijevanja i tehnički samonametnuli imperativ štednje, a da nisu prvo pokušali s nekim progresivnijim modelom financijskog upravljanja, zašto im je primarni cilj rušenje HDZ-a, a da

istovremeno i dugoročno ne vrše lijevi pritisak na centar i društvo, pa onda i zašto su ljudi iz Gradske skupštine tako politički tihi, gotovo kao da ih i nema. Pratimo i komentare razočaranih koji su sudjelovali u izgradnji platforme i koji se osjećaju isključenima uslijed gubitka kontakta vrha platforme sa svojom bazom, kako je nedavno istaknuo sociolog PAUL STUBBS. Mislim da bi koalicija bila borbenija da uključuje u svoje redove Radničku frontu, i još važnije, to bi itekako ojačalo izgradnju budućih lijevih politika na našim prostorima.

Sve više mi nedostaje more

O Rodnim studijama razgovara se godinama, a nedavno ste objavili da je diplomski program Rodnih studija jednoglasno prošao na Vijeću FFZG-a. Kako dalje ide procedura i kako bi studij trebao izgledati?

Nakon godina sustavnog rada na programu, nadamo se da ćemo već 2025. godine upisati svoje prve studente i studentice. Program studija je sadržajno i metodološki jako širok, od humanistike i društvenih kolegija, marksističke teorije, povijesti, preko rodno-jezičnih seminara, sve do književno-teorijskih tema. Osobno mislim da bi 'nevolje s rodom' danas trebale biti razriješene, u smislu da su pravno-politički, da ne kažem civilizacijski ukinute pa da se za rod ne bismo trebali ovako grčevito boriti. Međutim, rodni studiji su u ovom trenutku institucionalno nužni s obzirom na sve jače udare s desna, uključujući i konzervativne radikalnofeminističke sentimente prema pitanjima roda i rodnim politikama. Nažalost, rodna ravnopravnost vraćena je korak unatrag.

Kako planirate provesti slobodnu studijsku godinu?

Plan je da odradim nekoliko kraćih stipendija i gostovanja u regiji, Austriji i Britaniji te da napišem svoju novu knjigu. Probat ću ući u feminističko čitanje jugoslavenske praxis filozofije i hegelijansko-marksističkog repertoara filozofkinje BLAŽENKE DESPOT, analizirajući i 'opasne veze' marksizma i feminizma. Ideja je i da malo više boravim u Rijeci i Kastvu, sve mi više nedostaje more, ulice Kastva i Rijeke.

Umjesto pitanja što vam daje nadu, sjećamo se Nade Cazi i knjige 'Društveni položaj žene' koja postavlja pitanje kako slaviti 8. mart. Koji bi bio vaš današnji odgovor?

Dosta jasno i jednostavno, 8. mart se dočekuje i slavi na ulicama, u koračanju s masom ljudi koji se prisjećaju komunističke prošlosti toga dana i dijele feminističke ideje budućnosti. To je otprilike i program ФАКТИВ-а koji već osam godina okuplja ljude na ulici i komentira najvažnije događaje iz radničke i feminističke prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. U vremenima kada je ljevica u krizi i feminizam se često instrumentalizira u reakcionarne svrhe, važan nam je 8. mart, kao dan koji nas osnažuje u ideji da se može i mora drugačije, mjesto gdje se susrećemo i solidarno razmišljamo kuda dalje. ●

Gradovi čitatelji

U godinu dana uspjeli smo intervjuirati preko 700 ljudi, od čega više od polovice ne živi u Zagrebu. Naši su ispitanici uglavnom ljudi koje smo vidjeli prvi i vjerojatno zadnji put, a koji su s nama podijelili svoje intimne doživljaje književnosti i života

UPOZNAJTE Hrvatsku da bi je voljeli, govorili su nam u školi uoči malog maturalca, jer nisu shvaćali da želimo upoznati samo ono što već volimo, a to su mitska mjesta o kojima su nam šaputali pop-kultura i stariji klinci, daleki gradovi kao što su New York, Pariz i Lloret de Mar. Uzalud, u osnovnoj školi mogli smo putovati samo unutar uskih državnih granica pa smo tako posjetili Vodice. Neki su tamo upoznali ljubav, neki alkohol, neki anksioznost boravka daleko od doma, ali nitko od nas nije ni tad ni kasnije upoznao Hrvatsku, suviše raznoliku da bi ju se moglo obuhvatiti,

a preblisku da bi se itko time ozbiljno opterećivao.

Igrom slučaja lani sam dobio posao koji me vratio u dane malog maturalca. Član sam istraživačke grupe na projektu Hrvatske zaklade za znanost 'Pamćenje (o) književnosti u svakodnevici' čiji je cilj istražiti kako neprofesionalni čitateljice i čitatelji u Hrvatskoj pamte književnost, a u tu svrhu otišao sam na oko 15 kraćih putovanja diljem države. Dok će se rezultati istraživanja predstaviti drugim kanalima, ovdje ću izložiti impresije koje su nastale usput, slučajno, bez prethodne ni naknadne pameti. Ma koliko taj dojam bio

površan nakon par dana promatranja, možda može prenijeti nešto što izmiče upućenim stručnim analizama i lokalnim stanovnicima.

Split

TIJEKOM pauze za ručak tumačram kroz prolaze i razine Splita 3, uzbuđeno čekam čime će me sve iznenaditi arhitektura koja istovremeno djeluje kao relikv prošlosti i monolit iz budućnosti, kao da je smotana umjetna inteligencija zbrčkala socijalističko sivilo i Mediteran. Početak je travnja, a ako želiš doživjeti

ovako lijepo vrijeme u Zagrebu, moraš otići na internet i guglati Dalmaciju. Pod dojmom sam splitskih čitatelja koji djela doživljavaju intenzivno. 'Poželiš da se knjiga rastopi u kadi i da plivaš u njoj', kaže ispitanica o 'Hadrijanovim memoarima'. S jezom se pitam koliko život ovdje mora biti težak da netko pristane odseliti.

Dok turisti već kruže centrom, u ovom dijelu grada blažena je tišina. O Splitu 3 pisali su razni autori, ali na licu mjesta još djeluje kao da je ovo intimna tajna lokalnih stanovnika, pritom i potisnuta obiteljska trauma. Morat će proći još oho godina, otprilike dok TITO ne postane mutna figura poput DIOKLECIJANA, da bi ova arhitektura dobila pažnju i brigu kakve zaslužuje. Ovo je samo jedan od prostora koji poput fosila tiho djeluju unatoč izmijenjenom političkom kontekstu, mada uz polaganu iscrpljivanje. Kolega i ja smo odsjeli u hotelu Bellevue, jednom u našem nizu hotela koji su soc ne samo po dobi, nego i po stilu, kao da fiksni telefoni marke 'Iskra', Borosane i masivni ormari čuvaju okvir unutar kojeg su ti hoteli živjeli punim sjajem. Već iduće godine Bellevue je izgledao poharano i mračno, ljuštura kojoj će ljepši, luksuzni život navodno udahnuti novi vlasnik, 'kralj cipela', gospodin BIRKENSTOCK osobno. Novi hoteli posvećeni su elitnim gostima, ostali se snalaze na slabo reguliranom tržištu privatnih smještaja, dok u preživjelim starim hotelima odsjedaju ponajprije poslovni ljudi niže kategorije, ne i srednja klasa, osim ako se ne radi o srednjoj klasi iz drugih država, poput

Split 3 (Foto: Ivo Čagalj/PIXSELL)

talijanskih penzionerki koje su mi se veselo obratile za doručkom u riječkom hotelu Neboder iako (ili možda baš zato što) ne znam ni beknuti talijanski. No to je već druga priča.

Rijeka

Uz Rijeku sam dugo vezan, imam osjećaj da me ne može iznenaditi, ali već prvo jutro budim se u Neboderu s pogledom na veličanstvene dizalice uz more. Pogled je sjajan, ali sa zebrnjom osjećam udaljenost od tla, od Rijeke koju poznam, od svojih prošlih života. Spuštam se, ali samo da bih se odmah krenuo penjati. Dogovorio sam intervju na novom sveučilišnom kompleksu na Trsatu, a lagana šetnja pretvara se u mali planinarski podvig. Novi kampus smješten je u bivšoj vojarni gdje se fizički izolirana i suncem opržena Legija studenata na goloj zemlji uči disciplini i posvećenosti svom pozivu... Sumnjam da je studentsku svojeglavost tako lako pobijediti, no brine manjak sadržaja u prostoru, ujedno i manjak svijesti da u gradu bez industrije i s velikim odljevom ljudi upravo studenti mogu dati iskru života u centru.

Dojmovi i sjećanja ispitanika vrlo su raznoliki, ali iznenađuje me želja ljudi da o knjigama naprosto razgovaraju. Mladi otac uspavljuje bebu, zatim se pokriva dekom i čita s baterijskom lampom. Umirovljena profesorica drži da samo književnost može otključati velika pitanja, bolje nego PICASSOVA Guernica (mada dodaje da su romani JANKA MATKA 'za miješati gulaš'). Proces intervju postaje važan koliko i ishod.

Posljednje sate prije autobusa provodim na prosvjedu podrške MIRELI ČAVAJDI. Praznjikavi Korzo puni se ljudima, ljudi fino artikuliraju bijes, lijepo je, a onda je prosvjed gotov, svi se zapute domovima i ja odlazim na bus. Nisam siguran kakav je politički doseg ovakvih manifestacija, ali volio bih ipak da je u Rijeci protest svaki dan.

Otočac

USTAJEM u Gospiću svaki dan u šest ujutro i kroz maglu se probijam na kolodvor gdje skupa s klincima hvatam bus za Otočac. Vrlo brzo učim da busevi van Zagreba služe isključivo za prijevoz školaraca i da voze rijetko i hirovito. Nisam siguran kako si toliki ljudi u siromašnijim dijelovima zemlje mogu priuštiti automobil, ali kad sam kod Varaždina vidio dostavljača Wolta koji se romobilom pokušavao voziti po međugradskoj cesti, shvatio sam da si bez auta potpuno bespomoćan.

U Otočcu provodim dva dana u lokalnoj knjižnici koja izvana izgleda kao prekrasna, ukleta vila. U knjižnicu, pak, tijekom mog boravka nije došao baš nitko. Ova knjižnica se odnedavno nalazi van 'centra', odnosno udaljena je sedam minuta pješice od glavne ulice, što je ljudima predaleko za hodanje, a preblizu za vožnju. Dobar dio vremena stoga provodim u fascinantnom književnom kafiću gdje se mogu posuditi knjige i posjetiti promocije domaćih autora, ali i popiti pivo, pogledati sport, uplatiti loto listić ili iznajmiti apartman iznad kafića. Kao brojne druge kulturne inicijative u državi (ali ovdje pogotovo),

ni ova ne može preživjeti 'tek' bavljenjem kulturom.

S lokalnom publikom naročito je izazovno, svi moji upiti za intervju su odbijeni, ne pomažu nikakvi pokušaji šarmiranja. Pažnju uspijevam dobiti tek kad se mlada konobarica sažali pa

Otočac – 'ukleta vila'
knjižnica (gore), Vukovar –
kolodvor (dolje) (Foto: Luka
Ostojić)

uzme stvar u svoje ruke. Prilazi stolu za kojim sjedi staro muško društvo, pljesne dlanom po stolu i drekne na klijentelu neka mi izvole pomoći. Mrki muškarci napokon mi pridaju pažnju, ali kad čuju temu istraživanja, okreću

Pod dojmom sam splitskih čitatelja koji djela doživljavaju intenzivno. 'Poželiš da se knjiga rastopi u kadi i da plivaš u njoj', kaže ispitanica o 'Hadrijanovim memoarima'

glavu. 'Dečko, ja sedamdeset godina knjigu nisam pročitao!'

Hodam središnjim parkom pokraj adventskih kućica koje izgledaju kao da su stoljećima napuštene. Skrećem s glavne ceste i prolazim zaraslim, nonšalantno prekrasnim dijelom uz rijeku Gacku. Jesu li ljudi toliko distancirani ili sam poput nevještog etnologa uletio u tuđu zajednicu i aterirao na nos? Ne mogu procijeniti,

mna je strpljivo udijeliti čitateljski, ali i životni savjet. Intervjuiram špeditera koji strastveno čita povijesne romane dok čeka utovar tereta ili prelaz granice. Kad se našao u Augsburgu, posjetio je lokaciju gdje se odvijala radnja romana 'Krvnikova kći'. 'Moraš to vidjeti da bi shvatio, ne može to knjiga prenijeti.'

Donji grad ima i svoju zasebnu mitologiju koja je predstavljena u filmu

Mrki muškarci napokon mi pridaju pažnju, ali kad čuju temu istraživanja, okreću glavu. 'Dečko, ja sedamdeset godina knjigu nisam pročitao!'

određenog lokalnog umjetnika, no taj se film mogao vidjeti samo na projekcijama koje se održavaju diljem kvarta, bez fiksnog rasporeda. Fascinira me što je zajednica razvila vlastiti folklor koji služi upravo njima samima. O tome razmišljam dok prolazim sablasnim obalnim gradovima van sezone, u iščekivanju da ljudi shvate da moraju početi izvoditi kreativne stvari ne samo za turiste, nego i za svoj gušt – i da ponovno otkriju ulogu umjetnosti u životu zajednice.

Vukovar i dr.

UAUTOBUSU iz Vukovara za Vinkovce, nakon što su svi učenci izašli, vozač autobusa obraća mi se glasno, pomalo prijeteće: 'A odakle si ti?' Ovo je prvi put nakon godinu dana istraživanja da me netko pitao za porijeklo. Pitam se kako bih u istraživanju prošao da sam Englez, Nijemac, Bosanac ili Srbin. Razmišljam o nevidljivim, a čvrstim barijerama između Hrvata i Srba u Vukovaru, bijelaca i Roma u Čakovcu, fetivih Splitskana i Vlaja, između lokalaca i azijskih radnika u cijeloj državi. Tek naslućujem gradski život koji skupine spaja ili drži na distanci, kao i nakupljene društvene tenzije koje bubre pod površinom. Nacije doista jesu 'zamišljene zajednice', kako kaže BENEDICT ANDERSON, ali te su i slične zamisli toliko žive i ukorijenjene da su postale stvarne.

S druge strane izuzetan mi je broj ljudi u knjižnicama i NGO-ima izašao u susret i pomogao, bez direktnog interesa, bez računice i predrasuda. Zahvaljujući njima u godinu dana uspjeli smo intervjuirati preko 700 ljudi, od čega više od polovice ne živi u Zagrebu. Naši su ispitanici uglavnom ljudi koje smo vidjeli prvi i vjerojatno zadnji put, a koji su s nama podijelili svoje intimne doživljaje književnosti i života. 'Oprostite što sam emotivna', rekla mi je jedna ispitanica, 'ja sam vam riba u horoskopu.' Naše istraživanje neće sadržavati astrološki presjek populacije, ali ipak ću se usuditi zaključiti da je riblji element u Hrvatskoj ono što mi ulijeva nadu. ●

ali kasna jesen u Lici ozbiljan je test izdržljivosti.

Osijek

BAŠ kao razmaženi zagrebački tinejdžer, čudom se čudim kako je Osijek velik i lijep. Vječno mali broj ljudi na ulici optimistično tumačim time da se u niskoj Slavoniji grad može raširiti i preko svake potrebe, no osječki prijatelji ipak mi kažu da je to simptom odljeva stanovništva.

I u Osijeku pronalazim svoje mjesto van centra, u Donjem gradu. Saznajem da je kvart narastao u Jugoslaviji zbog priljeva zaposlenika u tad novoizgrađenoj gradskoj bolnici, a pritom je razvio vlastiti identitet u mjeri da brojni donjograđani ni ne idu u centar, inače udaljen desetak minuta tramvajem (kao i obrnuto). U snalaženju mi pomaže knjižničarka koja je, ubrzo dobivam dojam, neformalna načelnica ovog dijela grada, a svaku osobu koja uđe u knjižnicu zna po imenu i spre-

Микрокозмос Борово

Моја мотивација за овај филм је опраштање од тог времена и краја, суочавање са траумом која је дуго живела у мени јер је све то напрасно нестало. Овај филм је и омаж мојој мајци која је радила у Борову

У Борову је 22.000 запослених заступало више од 20 етничких група. 'Представљали су микро Југославију', каже се у уводу документарног филма Исидоре Пекић 'Генерације Борова – 30 година касније'. Прича је то о мјесту које је од свога настанка прије 90 година до распада Југославије било симбол идиличног живота свих нација. Деведесетих прошлог стољећа постаје средиште сукоба и разарања, а његови бајковити дани падају у заборав. Филм Исидоре Пекић присјећа се култне Творнице Борово кроз све фазе развоја и осврће на садашњост града који сада има становника онолико колико је творница имала радника у свом најбољем раздобљу.

Рођена је у Кнежеву, одрасла у Борову Насељу и Љубљани, а од 2008. живи у Канбери гдје ради на мјесту пројектног менаџера за федералну владу. Исидора је диплому инжењерке информатике стекла на Свеучилишту у Љубљани, а преддипломско образовање за документарни филм на филмској академији у Сиднеју. Први кратки концепт филма о Борову написала је као одговор на увјет за пријем на академију, а, како нам је рекла у разговору, оно што је била њена мотивације схватила је тек када је завршила филм.

Била је у посјети Борову и носила нове чизме које су јој биле преширо-

ке око ристова. Мајка јој је рекла: 'Ајде да ти то средимо овде, да ти чизме буду као саливене, ово је град шустера, сигурно нигде нећеш наћи бољег'. Отишле су код бившег боровског обућара у пензији. С врхом палца је измјерио размак који је вапио, али није употрежио равнало, нити је ишта записао. Оставила му је чизме са забринутошћу да се овакво узимање мјера не може добро завршити. — На повратку кући сам се већ у ауту пожалила мајци да ће ми стари упропастити чизме. Кроз који дан, када сам дошла да их покупим, дао ми је да их пробам. Била сам изненађена и у неверици. Када сам обула чизме, биле су као саливене, као да су за мене моделиране, а нигде нисам могла уочити икакав траг, никакав шав да је било шта поправљено. Платила сам, нешто ситно, за то се овде ни кафа не може попипати. А старог шустера никада нисам заборавила. Чизме носим и данас – каже нам Исидора.

Ову анегдоту употребила је у пријави на академију – филм о граду ципела, о талентима који нестају под притиском глобалне производње. Нажалост, када је завршила академију и дошла са жељом да снимити кратки филм, стари шустер је већ био онемоћао да би могао пред камеру, а није доживио ни почетак снимања дугметражног филма 'Генерације Борова'. Исидорина почетна жеља

је била поновно се видјети с онима с којима је ишла у основну како би направила причу о њиховим животима након одласка из Борова Насеља, али неки су је за интервју одбили – школски колега, некадашњи разредник те градоначелник Вуковара из чијег су се уреда испричали заузетост и понудили замјеницу. Но она није била из Насеља те није одговарала профилу.

— На крају ми они који су одбили нису ни фалили да испричам причу. Почетно неугодно изненађење се преокренуло у одушевљење због свих које сам упознала. Тако сам снимала до задњег дана пре повратка кући у Канберу. Одбијање фабрике ме је неугодно изненадило јер су тражили да им дам службени захтев који су на крају одбили. У коначној фази то није пореметило ток мога филма – рекла је Исидора.

Напосљетку је у јесен 2019. интервјуирала Ђорђа Миросављевића, Фрању Беца, Дијану Антуновић Лазитић, Славка Бубала, Биљану Гаћу, Славка Мирнића, Славицу Мишић, Перу Видовића и Зорана Богнара – људе чије су повезнице с Боровом нераскидиве, било да су у творници радили или уз њу одрасли. Школски колега, који је одбио интервју, казао је како се у Вуковару још живи секунду од '91., а не 30 година касније те да је за овакав филм прерано, но Исидора каже како је направљен у право вријеме, а тешко ће бити и депласиран јер износи слику једног времена и града кроз свједочанства оних који су тамо живјели.

Кроз интервјуе и архивске фотографије, филм приказује неколико тематских и повијесних цјелина – од самих почетка творнице у Краљевини Југославији, преко њезиног врхунца у СФРЈ, затим кризе, рата и садашњости која носи назив 'Суживот'.

— Чињеница да се користи реч суживот, а не живот, знак је раздвојености. Премало сам још повезана с тим

Фотографије из Борова основа су филма

крајем, да бих лично нешто осетила, сви су љубазни према мени у тим пролазним сусретима. Баш због тога је поглавље мога филма 'Суживот' трагање за тим – шта се подразумева под суживотом? Који је контраст од онога како смо некада живели и како се живи сада, односно од 1991. А и то се мења јер долазе нови људи који нису повезани, односно оптерећени прошлосту. У Борово Насеље долазим јер моја мајка живи ту, мени је увек пријатно доћи, али то није више исто Борово, и скоро никога више не познајем. Чак и за обнову Батиних црвених кућа нису користили црвену циглу, тако да ни то више нема ту препознатљиву ноту – каже.

Кроз дијелове филма прожете сентиментом згодно се провукла критичка нота која се не либи приказати Борово у свим свјетлима – и станове које су радници творнице добивали, али и кризу и демонстрације. Свега што је боровска индустрија створила и цијелог насеља које је изградила суговорници се присјећају у добром свјетлу, нарочито златних година СФРЈ, прије ударца кризе. Поставља се питање колико је боровски микрокозмос заиста био идеалан каквим га многи људи сматрају, с обзиром на то да се ипак ради о творници која је у духу капитализма стандардизирала и хиперпродуцирала своје производе.

— Био је идеалан у смислу утопије, фантазије, јер се просечан радник није продубљивао у разлоге који одржавају овакав систем. Хиперпродукција је створила колектив радника који су били индоктринисани у свој успех и моћ преко високог стандарда који им је понуђен са запослењем у комбинату. А исти је директно утицао на брисање малих занатлија, али то није нешто што је бринуло боровски колектив. Све док на крају тај гигант није прерастао самог себе и постао превелик да се одржи на тржишту, изгубио је агилност – каже Исидора.

Филм је прошле године приказан у Вуковару, а Исидора каже како се редовно догађа да нетко у публици заплаче. Задњи пут када се то десило упитала је који је разлог плакања, с обзиром на то да у филму не приказује ништа трагично, а млада жена подријетлом из Вуковара одговорила јој је: 'Зато што је то било тако лепо, а ја се тога не сећам'.

— И ја сам осетила то. Док сам месецима превртала по богатој колекцији фотографија, која је основа мога филма, открила сам многе ствари, за које никада нисам знала о постанку Борово комплекса – насељу и творници – и схватила што је привукло људе да су се селили у ту малу заједницу. То је надвладало лоша сећања, горки приокус да долазим из града где је почео рат у Хрватској, и омогућило ми да осетим завалност да сам била део те заједнице која ће у много чему остати непревазиђена за овдашње терене.

— Сада када сам дошла до краја ове приче, схватила сам да је мотивација за овај филм заправо за мене опраштање од тог времена и краја, суочавање са траумом која је дуго живела у мени јер је све то напрасно нестало. И није неважно – овај филм је омаж мојој мајци која је радила у Борову, преко филма смо пробудиле нека добре старе тренутке – закључује Исидора. ●

RAZUM I OSJEĆAJI

Fjaka

PIŠE Olja Savičević Ivančević

Za razliku od 'najljepših skrivenih plaža' za koje trebate čekati u redu, moja spada u najružnije neskrivene plaže i neka tako što duže ostane. Osim toga, ona je prva dobra točka odakle mogu uhvatiti signal za mobitel ili internet otkako je crkla bazna stanica

Dio ljeta provodim u kući u kojoj sam odrasla, činim to radi mame koja se oporavlja nakon izlaska iz bolnice. Inače, ona je dolazila k meni na otok. Ovdje su popodne omare takve da klonu udovi i glava, i mi zatvaramo vrata tarace, nitko ne progovara do večeri, palimo klimu i ležimo u tinelu jedna pokraj druge, dišući. Omara je takva da je važno ne zaboraviti disati, od žege se možeš skloniti, temperaturu spustiti, ali fjaki se ne da pobjeći. Ne želim je dugo ostavljati samu, izlazim samo nakratko, ujutro dok se još može do dućana i pazarića pred poštom (ali ne prerano kad u spizu izađu sve penzionerke), i iza šest popodne, pola sata-sat, spustim se do mora koje je odmah na izlazu iz ulice. Tako sam se ovog ljeta, nakon puno vremena, okupala na plaži na kojoj sam prvi put proplivala. Za razliku od 'najljepših skrivenih plaža' za koje danas, da biste ih vidjeli trebate čekati red, moja plaža spada u najružnije neskrivene plaže i neka tako što duže ostane. Osim toga, ona je prva dobra točka odakle mogu uhvatiti signal za mobitel ili internet otkako je crkla bazna stanica.

Kad sam proplivala, imala sam nepune četiri, ali to nije nimalo neobično za djecu koja odrastu blizu mora, makar smo ponekad plivali s pantaganama dopluralima iz porta i tvorničkim ispustom. Za razliku od doba kad sam proplivala, more je sada puno čistije: tvornice su odavno zatvorene, kolektori ugrađeni, čak se i u portu vidi dno, što je razotkrilo onu mistiku iz koje je vrebala strava podmorja i pokazalo samo najplići plićak, ustajao i topao iznad zelenkastog mulja. Ali eto, iako je more čistije, ova plaža ostala je neotkrivena najezdi kupača, možda zato što je tu, usred svega, odmah iza kantuna, gdje je nitko ni ne očekuje. A imaš sve. Možeš skakati motiku u plitko i na glavu u duboko, možeš se sunčati i uvijek možeš naći malo hlada, mali prirodni žal prepun sitnih, oku jedva vidljivih školjki, i mekani pijesak kad zagaziš u more, stijene su glatke, mul za izležavanje i dobar pregled na staro misto i dvorac s jedne, a grad s druge strane, dok ispred pogled bježi kroz marjanska vrata prema otocima i pučini. U zaljevu ljepših i uređenijih plaža, ova je uvijek bila premalena ili prelokarna (na njoj se svi znaju), i radnim ljudima iz socijalističkih odmarališta na godišnjem, nekad, kao i danas strancima koji su se ovog ljeta definitivno vratili, možda u najvećem broju ikad, i u ovo turistima ne toliko privlačno mjesto. Domaći gosti zbog besparice ni ovdje nisu česti, ali su se zato mnogi vratili ljetovanju u rodnim kućama, pod roditeljskim krovom, stisnuti sa starcima negdje u prizemlju, dok se na katu baškare turisti. U uskom kolopletu ulica sve je više zvjezdica na pročeljima kuća – nikad više od tri. Pa opet, sve je gotovo isto kao nekad, a ono što vrijedi za plažu, vrijedi i za ulicu. Osim što, kako rekoh, na plaži ima, a u ulici nema signala.

Isprva, hvatala me panika, pokušavala sam uvjeriti ukućane da mi je život bez interneta i signala za mobitel nemoguć – zbog posla, djece s kojom se moram čuti – kao da ukućani to ne znaju i kao da nisu sve pokušali. Pet G, pojačivač, sve to, dolazio je neki nasmijani očalinko s motom 'sad ćemo mi to riješiti, čas posla', pa zatim opet dva puta, sve kiselijeg osmijeha – ništa se ne može. Uskoro se razotkrilo, citiram: čovik koji je živija u kući kraj crkve, u kojoj je bazna stanica, umra je lani, rodbina se posvađala oko kuće i ne daju pristup operateru, još kad nagrnu turisti, opterećenje je preveliko. Takve priče kruže. Operater ovo drži u tajnosti, bar operater tako misli.

Uskoro se mirim sa sudbinom, zaboravljam u potpunosti ideju da ću dok se mama odmara odraditi neke zoomove, mejlove... Ne pišem, ne gledam serije, kuham za nju ili čitam. Snage usmjeravam na smišljanje kako doskočiti fjaki, budim se rano i kuham prije nego što nastupi pakao. Hranim onu koja je hranila mene, pokušavam vratiti u život tijelo koje me donijelo na svijet. Lupam loncima, psujem tiho. Ako nam dobro ide, a ona ima tek, kuham žustrije. Juha i manistra, lešo

meso, šalša, riba, blitva, u iste tanjure s kojih se isprao cvjetni ornament, vraćam hranu koju sam nekad dobila.

Majstor Radovan iz naše kale, susjed koji je izgradio sve okolne apartmane po starim kućicama, jutrom veselo pali brusilicu i pjeva neku vrlo strastvenu cajku, dvije susjede već u rano jutro ispod mog prozora piju kavu i razgovaraju, nailazi treća i govori: 'Marina, sanjala san te, imala si u snu neku šporku kredencu. Eto, samo da znaš da san ti kredencu oprala.' Vjetar koji se nekad uspije uvući i među naše krovove i štrade, rasipa suhi golubinji izmet s krova napuštene kuće koju su naselili golubovi. U toj su kući nekad živjeli teta MAJA i barba VICENCO, devedesetih ju je kupio neki tip iz susjedne države koji je govorio da će u prizemlju otvoriti dućan oružjem, kamen kuće zalio betonom i bespravno digao pod oblake balkon s gipsanom ogradom koji prekriva pola ulice, zatim nestao, kao što takvi već nestanu... Godinama smo jadikovali i sramili se te ružnoće i svoje bespomoćnosti, a kuća trgovca oružjem je sad golubinji zamak, spomenik devedesetima. Neko dijete uzbuđeno trči i izvikuje ime nogometaša MARKA LIVAJE, sutradan saznajem da je, izgleda, bio kod rodbine u susjedstvu. Ovdje je ionako poznatiji njegov pokojni otac koji je s našim PIKOLOM osnovao malonogometni turnir na odbojkaškom igralištu iza crkve. Prepoznajem glas prijateljice iz osnovne, koja pomaže nekim turistima pronaći broj 23, u ovako malo prostora s puno kuća, lako je zalutati. Turisti pristižu s torbama na kotačiće u naše stare, više skrpane nego obnovljene domove s tri zvjezdice, ne znajući strašnu istinu – signala nema, crkla bazna stanica, a posvađana rodbina ne da pristup kući u kojoj je baza. Možda je to njima romantično? Tri zvjezdice minus signal jednako pet? Teško. Vrijeme je toplotnih udara, nakon ručka škure i stakla se zatvaraju do šest, sedam navečer, a pale klime od kojih zrak u ulici postaje još nepodnošljiviji.

Fjaka i dalje diktira strategiju, dnevni ritam: popodne se spuštamo kat niže. Nekad legnem na hladne pločice i razmišljam o konceptu robinzonskog turizma bez signala, o svim tim hipsterskim budalaštinama; pročitala sam sve knjige koje sam uzela, šta ću sad. Mama leži u susjednoj sobi, razgovaramo tako, svaka iz svog prostora.

— Pročitala sam sve knjige. Šta ću sad?

— Pa uzmi neku iz hodnika, nisi baš sve pročitala.

— Imaš neku preporuku?

— Nađi tu 'Naporno proljeće'.

Uzimam u ruke 'Naporno proljeće', VALENTIN OVEČKIN. Na prvoj stranici olovkom je napisano: Travnik, 1965. Što li je to čitala mama kad je imala dvadeset i jednu?!

— Proljeće mi je uvijek bilo naporno.

— Ti mama baš voliš ovu antirežimsku literaturu.

— Volim ja i 'Ptice umiru pjevajući'. A ti, šta čitaš?

— 'Loše djevojke', o životu trans žena u Buenos Airesu. To je nešto između antirežimske i 'Ptice umiru pjevajući'.

— Onda je dobro, kaže mama.

Predvečer, konačno počinje život. Zaljev je najvruće mjesto na obali, ne grijemo juhu za večeru, pravimo se da je gazpacho. Mlade žene iz ulice skupljaju se na skalama TONKE PIŠKINICE, uskoro će početi pjevati.

Fotografiram detalje koje vidim u neposrednoj blizini, pokazujem ih mami. Ona se divi, pita ma di je to. Pa ovdje, vidiš, onaj galeb na krovu, zvonik koji viri između kuća, plavi avion koji je dječak ostavio na ulici, stolica njegove babe pred kućom u suncu, grm kapara. Moraš se malo pomučiti, uhvatit ono šta je lipo. Lipo je, samo da preživimo fjaku, kaže. Samo da preživimo, slažem se. ●

DVOKORAK NAPRIJED

Jedan život s Megan

PIŠE Ivana Perić

AMERIČKA nogometna zvijezda MEGAN RAPINOE najavila je nedavno da se namjerava povući po završetku ove sezone, pa će Svjetsko nogometno prvenstvo za žene koje traje do 20. augusta biti njezin posljednji profesionalni turnir. U dva desetljeća dugu karijeru stalo je sve što sportaši(ce) mogu poželjeti, od olimpijskih zлата do osvajanja svjetskih prvenstava. Posebno je spektakularna za Rapinoe bila 2019. i Svjetsko prvenstvo – osvojila je Zlatnu kopačku kao najbolja strijelkinja te Zlatnu loptu za najbolju igračicu prvenstva.

Ako se Rapinoe pita, značajnija je ipak bila 2016., kada je prva među bijelim sportašima kleknula na zvuke američke nacionalne himne, u znak solidarnosti s prosvjedima protiv rasizma koje je potaknuo igrač NFL-a COLIN KAEPERNICK. Rapinoe je te jeseni klečala uoči tri utakmice, jedne s klubom joj Reignom, te dvije reprezentativne prijateljske. Nedugo nakon toga Američki nogometni savez (ussf) donio je uredbu kojom se od reprezentativaca zahtijeva da stoje tijekom intonacije himne. Uredba je bila direktno usmjerena prema Rapinoe, a ussf se pravdao da samo traži 'pokazivanje poštovanja prema zastavi i himni', naglašavajući da sportaši(ce) 'imaju privilegiju da predstavljaju SAD'. Kako u autobiografiji 'One life' ('Jedan život') piše Rapinoe, zbog klečanja je izbornica američke ženske reprezentacije JILL ELLIS skoro prekinula njezinu reprezentativnu karijeru – mjesecima je Rapinoe držala na klupi. U tom periodu nije mogla dobiti ni nova sportska sponzorstva. Iz tog je iskustva proizišlo shvaćanje da mijenjanje stvari nikad ne ide glatko. 'Kad god pokušavate biti saveznik u borbi, a to ide super lako i ugodno, niste saveznik. To je bila stvarno dobra lekcija za mene', kazala je Rapinoe. Pri svome je stavu ostala i tijekom osvajanja Svjetskog prvenstva 2019., kada su američke nogometašice bile slavljene diljem zemlje – na upit novinara o posjeti reprezentacije predsjedniku DONALDU TRUMPU nakon turnira, Rapinoe je odgovorila: 'Ne idem u jebenu Bijelu kuću.'

Megan Rapinoe (Foto: Jenna Watson/USA Today Sports/Sipa USA)

Godinama je bila jedna od najglasnijih zagovarateljica jednake plaće za nogometaše i nogometašice, što je lani rezultiralo povijesnim sporazumom kojim se ussf obvezao osigurati jednaku plaću za ženske i muške reprezentacije na svim budućim utakmicama i turnirima. Dogovorom je okončan spor iz 2016. kada su američke reprezentativke podnijele federalnu tužbu zbog diskriminacije tvrdeći da su plaćene manje od nogometaša iako ostvaruju više prihoda za ussf.

Društveno važno bilo je i to da se Rapinoe 2012. outala da je gej, a godinama je i jedna od solidarnijih sportašica kad su u pitanju prava trans ljudi. 'Ljudi trebaju shvatiti da sport nije najvažnija stvar u životu. Život je najvažnija stvar u životu (...) Djeca se ubijaju jer im se govori da su odvratni i drugačiji, zli i grešni, da se ne mogu baviti sportom s prijateljima s kojima su odrasli. Da ne spominjem pokušaje oduzimanja zdravstvene zaštite. To je monstruozno. Ohrabrila bih sve koji se boje da će netko imati nepravednu prednost nad njihovim djetetom da zastanu i razmisle o čemu zapravo govorimo. Govorimo o životima ljudi. Žao mi je, srednjoškolski odbojkaški tim vašeg djeteta nije toliko važan', kazala je u jednom intervjuu.

Svih je ovih godina Rapinoe uz bijes i revolt zadržala blagost i radost, zabila osmijeha koliko i golova. Malo nam je jedan život s Megan jer je, kako piše novinar Dave Zirin, 'jedna od onih radikala koji su žestoki u svojim uvjerenjima, a blagi i suosjećajni u osobnim odnosima'. ●

ГОРСКИ КОТАО

пише Валентина Вукадиновић

Пита од боровнице и ароније

КАДА помислите на храну Горског котара, што вам је прво на уму? Гљиве, дивљач, пастрва и боровнице. Управо су ти слатки, тамни плодови које скривају наше шуме краљицаластица горанске кухиње. Врло су укусне, ароматичне и здраве, а берући их закрните прсте и зубе те истешете линију због ходања шумом у потрази за њима. Надалеко су познате горанске штрудле од боровница и шумског воћа па ако још нисте, свакако их пробајте у неком од горанских угоститељских објеката.

Шумске, самоникле боровнице су ситнијег плода, тамније и ароматичније од узгојених. Посљедњих неколико сезона се боровнице све теже набављају па их нисам успјела нити набрати, нити купити од берача. Хладно прољеће, врућина и суша су учинили своје. Но у колачима и сластицама изврсно функционирају и узгојене боровнице. Уз додатак ароније, која све више заузима своје мјесто на гастро сцени, смјестила сам их у питу с прхким тијестом.

Већ знате колико волим прхка тијеста, а у комбинацији с боровницом ово је сластица којој готово нитко не може одолети. За прхко тијесто увијек користим маслац или маст, а никада маргарин. Правило је да намирнице буду хладне, да се не мијеси дуго те да тијесто мора стајати неко вријеме у хладњаку прије печења. За пуњење сам користила залеђене боровнице и аронију с пар жлица шећера.

Састојци за тијесто

300 г оштрог брашна (или 150 г оштрог и 150 г глатког)
100 г шећера у праху
1 ванилин шећер
прстохват соли
150 г маслаца
1 јаје
1 жлица хладне воде (по потреби)
мало рибане лимунове корице
За надјев
220 г боровнице

50 г ароније
3–4 жлице шећера
1 ванилин шећер
1 жлица крушних мрвица (или шкробно брашно)
мало цимета (по жељи)

Припрема

Најприје просијте брашно те му додајте обје врсте шећера и прстохват соли. У ту смјесу нарибајте хладни маслац (или нарежите на листиће). Рукaма смјесу помијешајте тако да трљате длановима, добит ћете пјесковиту смјесу. Додајте јаје и по потреби жлицу хладне воде те корицу лимуна. Умијесите тијесто спиралним наставком за тијесто.

Када су се састојци помијешали, пребаците тијесто на побрашњену подлогу те га још мало измијесите. Подијелите тијесто на два дијела (већи за подлогу и мањи за украшавање). Тијесто обликујте у кугле па их мало спљоштите, замотајте у прозирну фолију те оставите у хладњаку на барем 30 минута.

За надјев помијешајте воће, додајте му шећер и жлицу крушних мрвица или шкробног брашна. Оставите да мало омекша (ако је залеђено). Можете додатно ароматизирати с мало цимета.

Охлађено тијесто (онај већи дио) разваљајте отприлике у димензији калупа (користила сам класични округли калуп за пите промјера 24 цм). Калуп намастите и мало побрашните па пренесите тијесто те га благо утисните и уредите рубове. Избоцкајте тијесто на пар мјеста да се не би напухивало при печењу. Распоредите надјев по тијесту. За украс од другог дијела тијеста изрежите тракице и сложите по врху надјева. Мало притисните крајеве да се споје с рубом тијеста.

Питу пеците на 180 ступњева док не порумени (неких 40–45 минута, овисно о пећници). Послужите је уз мало тученог слатког врхња или посуту шећером у праху.

Добар тек! ●

IMPRESSUM

Godina III / Zagreb | petak, 28/07/2023

Nada #039

Друштвени magazin

SDF srpski
demokratski
forum

IZDAVAČ
Srpski
demokratski
forum

ZA IZDAVAČA
Jelena Nestorović

GLAVNA
UREDNIKA
NOVOSTI
Andrea Radak

UREDNIKA NADE
Tamara Opačić

REDAKCIJA
Nikola Bajto, Vedrana Bibić,
Katarina Bošnjak, Nina
Čolović, Anja Kožul,
Ivana Perić, Olja Savičević
Ivančević, Anja Vladislavjević
i Valentina Vukadinović

GRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak

DIZAJN
Parabureau /
Igor Stanišljević
i Tena Križanec

Nada je financirana sredstvima
Savjeta za nacionalne manjine
Vlade Republike Hrvatske

REDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

Energija bunta

Današnji horizont politike htio bi biti s jedne strane horizont odbacivanja ili prokazivanja 'utopije', dok s druge strane stoji pokušaj manjine da je obrani i afirmira. Da gradi na ruševinama kapitalističkih obrazaca, onkraj 'baštinjenja' nedodirljivog, vlasništva, privilegija i struktura moći

ZBORNIK 'Utopije: politike i strategije ne-mjesta' zahtjevno je štivo, koje su uredili LEONARDO KOVAČEVIĆ i OZREN PUPOVAC. Njihov prolog nosi naslov 'Utopije nakon povijesti?' i taj upitnik treba ozbiljno shvatiti.

Za moju generaciju pojam utopije neodgovoriv je od misli filozofa ERNSTA BLOCHA, od njegove rane knjige 'Duh utopije' iz 1918. godine do kasne 'Oproštaj od utopije?' iz 1980., također s važnim upitnikom. Što je u međuvremenu utopija postala za priređivače ovog zbornika? Ona je čudan pojam, uvijek praćen nelagodom i dvoumljenjem, kažu: 'U isti mah zavodljiv i odbojan, aktualan i zastario, zasićen značenjem i isprazan, pojmljiv i nedokučiv, uvredljiv i ohrabrujući.' Ipak se iza tih paradoksa krije pokušaj rehabilitacije utopije.

Kada riječi postanu ulog politike, pogada ih ista sudbina. Današnji horizont politike htio bi biti s jedne strane horizont odbacivanja ili prokazivanja 'utopije', dok s druge strane stoji pokušaj manjine da je obrani i afirmira. Da gradi na ruševinama kapitalističkih obrazaca, onkraj 'baštinjenja' nedodirljivog, vlasništva, privilegija i struktura moći. Jedini način istinske politike za nas je zahvaćanje univerzalnih dimenzija na horizontu 'utopijskog', na način imaginacije, nadanja, zamišljanja. Projiciramo i prakticiramo mogućnosti koje su se dosad činile neostvarivima i nemogućima, u borbi protiv postojećih nepravdi i patnji.

Sukob 'realizma' i 'utopizma' nije nov. Ono što se, prema riječima priređivača zbornika, promijenilo je novi interes za utopiju koji se pomalja na njezinim ruševinama. Živimo u vakuumu povijesti, tvrde, u kome nije došlo samo do stranputica i sloma revolucionarne povijesne doktrine, nego do zbiljskog povijesnog vakuuma. Oni kažu: 'Ne javlja li se novi utopizam ne tek nakon dramatičnih iscrpljivanja i poraza emancipatornih politika, već upravo u vremenu za koje se čini da je doista bez vremena, u povijesnoj situaciji za koju se čini da je sama bez povijesne svijesti, bez mogućnosti cjelovitog i sintetičkog poimanja njezinog toka, bez anticipacijske projekcije iz sadašnjosti, bez svijesti o ostvarivosti nečeg radikalno drugačijeg, bez zamišljanja kraja sužanjskih ritmova tokova kapitala i bezbrojnih situacija 'nijeme prinude' koje oni proizvode?' Toliko upitnika, a tako malo odgovora. Treba li tezu o kraju povi-

jesti, taj najveći antipod ideje utopije, uzeti ozbiljno? Globalizirani kapitalizam pred našim očima dovršava stremljenja čitave jedne epohe, on uprizoruje idealni grad kao svoj turoban, distopijski obrat. Guraju li još društvena proturječja i sukobi prema naprijed ili više ne induciraju prepoznatljive figure preokreta, ustanka i prijeloma, nego se utapaju u 'realizmu'? I što bi taj realizam bio? Kapitalo-parlamentarizam i uspostavljanje društva konsenzusa, zamorne geste tehnokratskog upravljanja postojećim. Utopija, kažu priređivači zbornika, kao da se javlja onda kada samo utopijsko više nema smisla. Utopija onkraj povijesti, poput milenarističkih ustanaka koji su težili ostvariti neki drugi svijet, svijet bez dimenzija budućnosti i bez povijesti.

Tekstove u knjizi koji polaze od paradoksa utopijske figure današnjice, mogli bismo podijeliti na one koji su dijagnostički,

one koji govore o upotrebama i funkcijama utopije, o politikama ne-mjesta, da bismo završili s prognostičkom dimenzijom.

Vratimo li se na dijagnostiku, a tu za primjer možemo uzeti tekst JACQUESA RANCIÈREA, bavimo se topografijom utopije, različitih ne-mjesta utopijske politike. Ta ne-mjesta protežu se od oblika pisanja, analizira se BALZACOV roman racionalnih doktrina, planova i modela idealnih gradova i društava, programa alternativnih društvenih uređenja. Ta ne-mjesta također su i mjesta utopijskih impulsa, težnji svakodnevnog života, onome, kako još kaže Bloch, što je anticipacija budućeg u sadašnjem i mogućnosti onoga još-ne-postalog, onoga što svaku dovršenost i činjeničnost suočava s razornom snagom negativiteta mogućeg.

PIERRE MACHEREY govori da postoji goleme potreba za utopijskim fikcijama, da objelodane muke strepnje koje su drugo

lice potrošačkog društva. Velike fikcije koje nam nedostaju ne bi trebale biti sredstvo za puki bijeg, nego bi nas trebale pritjerati uza zid, prisiliti nas da otvorimo oči pred katastrofom koja se odvija.

U središtu različitih politika ne-mjesta nalazi se problem odnosa marksizma i utopije, i obratno, utopije i marksizma. MARX je kritizirao francuske utopiste, sve do suprotnosti između 'znanstvenog socijalizma' i 'utopijskog socijalizma', no to njegovo buđenje daleko je od obične metafore jave. Marx kao 'tehničar buđenja', prema ETIENNEU TASSINU, možda je radikalniji pobornik utopije od svojih prethodnika. On je nepokolebljiv u nastojanju da se revolucionarna želja dovede do kraja, mimo projekcije plana dugoročne reforme ili zamišljanja polagane promjene. Prijeti li nam puka utopijska afirmacija neprestane virtualnosti same mogućnosti emancipacije, bez mišljenja zbiljskih koraka njezine realizacije, bez točaka kreacije, invencije, organizacije, bez borbe kao nepredvidivosti i neizvjesnosti?

Zato moramo govoriti i o prognostičkoj vrijednosti utopija, kao što to čini DANIEL BENSÀID. Pitamo se o mogućem obnovljenom zahvaćanju onog utopijskog u našoj suvremenosti. Trebamo združiti horizont utopije s figurom strategije. Pojam 'strateške utopije' jedan je od pokušaja suvremenog marksističkog odgovora na zbiljsku krizu marksizma kao revolucionarne doktrine povijesti. Strateška utopija nije mjesto koje cilja s onkraj povijesti, neposrednim skokom u buduću. No, kažu priređivači, to također više nije ni mjesto koje se tiče povijesti kao totaliteta. Oslobođena prostorne reprezentacije savršenog grada, ona je ujedno oslobođena i vremenske totalizacije povijesti. Što to znači? Umjesto da bude 'lokomotiva napretka', strateška utopija predlaže povratak na sadašnjost kao osnovnu vremensku dimenziju. Ona predlaže povratak na politiku u njezinim mnoštvenim gestama i izražajima. Ona je imanentna, a ne transcendentna. Artikulirana postojećim otporima i zahtjevima. Ona oslobađa postojeće otpore i zahtjeve, buntovne energije protiv lažnih očiglednosti kapitalističke stvarnosti. Stvara ne-mjesto protiv poretka mjesta, koji raspoređuje struktura kapitalističkog odnosa i njegovih upravljačkih nadopuna. Strateška utopija je utopijska utoliko što ukazuje na osjećaj za priliku, nadanje i stvaranje šansi. Izvlači mogućnosti tamo gdje su dijagnosticirane nemogućnosti. Ona je strateška jer stvara nova savezništva. Umjesto profesionalnog revolucionara naoružanog izvjesnošću toka i cilja ili neminovnošću preokreta, nužnošću Povijesti, ona predlaže paradoksalnu figuru Mesije. No, za razliku od BENJAMINA s kojim Bensaïd polemizira, ovaj je Mesija profani nihilist, on je antiprrok. On ne predviđa i ne propovijeda, nego tek ostaje otvoren nadolazećem događaju. Tu se uvodi figurativni jezik Mesije kao krtice, što je figura koju poznaje i Marx, kao onoga što dolazi i odlazi kroz tunele i jame, kroz krtičnjake i rupe. Krtica ruje između tame podzemlja i svjetla, politike i povijesti. Ona priprema nadolazeću krizu. U budućnost se moramo sami prokrijumčariti, bez pomoći dobrog vjetrova Povijesti.

Time autori zbornika i tekstovi u njemu – a uz spomenute tu su i FREDRIC JAMESON, FRANCK FISCHBACH, ÉTIENNE BALIBAR i MICHAEL LÖWY – ostavljaju sve otvorenim. Sve je još uvijek moguće. Tim otvorenim krajem završava i ovaj zbornik koji traži pažljivog i koncentriranog čitaoca. Takvog koji se ne ustručava zaroniti u filozofiju marksizma bez jeftinih rješenja za sve nagomilane probleme svijeta. ■

Utopije: politike i strategije ne-mjesta

Fredric Jameson, Pierre Macherey,
Étienne Tassin, Jacques Rancière,
Franck Fischbach, Daniel Bensaïd,
Étienne Balibar, Michael Löwy

Utopija kao da se javlja
onda kada utopijsko više
nema smisla

ИНФОРМАТОР

Борис Милошевић
полаже вијенац

Устанак и покољ

Долазак у Бански Грабовац наша је морална и политичка обавеза, као и обиљежавање других стратишта гдје су страдале невинне жртве без обзира на националност, казао је Борис Милошевић на обиљежавању 82. годишњице усташког злочина

У Банском Грабовцу, на обиљежавању 82. годишњице прве оружане акције банијских партизана и усташког злочина у којем је звјерски убијено 1285 недужних мјештана, на самом почетку, приликом поздрављања узваника и гостију, највећи пљесак упућен је НЕВЕНКИ КОНЧАР, јединој живој заточеници усташког дјечјег логора у Сиску.

— Када су усташе окружиле Милошево Брдо, село крај Босанске Градишке, гдје сам рођена, мајка МИЛЕВА некако је сестре и мене сакрила у запрежним колима и одвезла нас у Сисак. Отац ОСТОЈА већ је био у партизанским јединицама и баш тих дана погинуо је негдје на Козари. У Сиску су усташе дјецу одвојиле од родитеља и тако сам с непуних пет година, завршила у логору. Након неколико мјесеци, криомице су ме из логора извеле младе скојевке из Петриње, предале ме једној породици на чување и тако ме спасиле од сигурне смрти. Те младе, храбре партизанке усташе су касније похапсили и за њихову судбину се није знало. У само пет, шест мјесеци колико сам била у логору побијено је више стотина дјеце. Вјероватно сам избјегла сигурну смрт. Данас често посјећујем мјесто гдје је био логор и дјечје гробље а ево, дођем и овдје у Бански Грабовац да се поклоним жртвама фашистичког и усташког терора – рекла нам је Невенка Кончар.

Да подсетимо, прије 82 године, 42 устаника под водством ВАСИЉА ГАЂЕШЕ, на-

пали су у ноћи између 23. и 24. српња зграду Општине и железничке станице. У тој акцији заплијењено је више од 50 пушака, итекако потребних у првим данима устанка. Неколико дана касније, усташе су, не само ради одмазде већ као дио смишљеног плана истребљења Срба, у Банском Грабовцу звјерски масакрирали 1285 људи приведених из цијеле Баније. Као и сваке године, у организацији снв-а, те сисачких и петрињских антифашиста, подно споменика у Банском Грабовцу, бројне делегације положили су вијенце и упалиле свијеће, петрињски и глински пароси одржали су парастос, а на те крваве дане у својим говорима осврнули су се ФРАЊО ХАБУЛИН, БОРИС МИЛОШЕВИЋ, МИРЈАНА ОЛУЈИЋ и други.

— Не пропуштам нити једно обиљежавање ове тешке грабовачке трагедије и док могу долазити ћу у овај шумарак да се поклоним невиним жртвама – каже БРАНКО ДАБИЋ из Сиска.

— Кад је завршио Други свјетски рат имао сам седам година. Рођен сам у Комоговини. По причању мајке знам да су то били тешки и несретни дани. Цијело село усташе су запалиле и баш за Светог Саву изгорјело је до темеља. Кажу да је била заповијед да ни мачка не смије остати жива па је већина мјештана побијена. Мати и ја смо ипак остали живи и побјегли смо. Отац Илија, који је био у партизанима, завршио је у Јасеновцу и о њему се ништа не зна. Мајка ме сакрила у запећак у једној напуштеној кући у сусједном селу. Кад се смирило усташко дивљање, побјегли смо даље. Е, сад кад си све ово чуо и записао, реци ти мени имам ли ја право да не обиљазим стратишта на Банији, да се правим као да ништа није било и да све заборавим? Не, немам право! Ето, зато сам овдје данас у Банском Грабовцу – каже БРАНКО ДАБИЋ. Петрињски антифашист Никола Ђорић не пропушта обиљежавање у Банском Грабовцу, али се брине да ће временом све то, ако се нешто не учини, пасти у заборав.

— Никако не могу схватити да се о овим страшним злочинима и жртвама фашистичког терора све мање говори. Боли

ме што је у школским уџбеницима све теже наћи теме из ноб-а, посебно оне о страдању народа, о страшним усташким злочинима и херојској борби антифашиста, једнако Срба и Хрвата. Све ми се чини како су те лекције у повијесним уџбеницима све тање, као да нетко жели да све падне у заборав. То не смијемо дозволити и зато сам ја данас овдје – казао нам је Никола Ђорић.

ФРАЊО ХАБУЛИН, предсједник Савеза антифашистичких бораца и антифашиста Хрватске, у свом се говору осврнуо управо на оно што нам је рекао Никола Ђорић.

— Нема сумње да постоји повијесни ревизионизам којим се, у цијелој Европи, па и код нас, жели умањити важност и вриједност борбе против фашизма. Треба знати да повијесни ревизионизам своје мотиве проналази у актуалној друштвеној и политичкој ситуацији, настојећи разградњом антифашистичког наратива овладати прошлосту друштва и потом садашњошћу и будућношћу. Суставним изношењем лажне прошлости као и фалсифицирањем карактера усташке државе и антифашистичке борбе, тај дискурс је до те мјере ушао у јавност да је чак добио потпору неких највиших државних дужносника. Овом опасном феномену морамо се супротставити на свим разинама – рекао је Хабулин. Потпредсједник снв-а Борис Милошевић дао нам је кратку изјаву.

— За Српско народно вијеће и сдсс долазак на ову комеморацију у Бански Грабовац, наша је морална и политичка обавеза коју никада не пропуштамо. Једнако тако редовно обиљазимо и гробишта страдалих Хрвата. Бесмислено је да се броје и разврставају доласци на комеморације по националној линији. Сваки злочин осуђујемо, а свијеће палимо на гробовима недужно страдалих не провјеравајући њихову нацију или вјеру јер све невинне жртве имају исту значајку. То су људи који су страдали од злочинаца, без обзира под којом заставом су злочини извршени – рекао нам је Борис Милошевић.

■ Владимир Јуришић

Хисторијска одлука

Након савјетовања у Абезу почеле су координиране акције партизана против окупатора на подручју Баније и Кордуна

ДЕВЕТНАЕСТОГ јула, у шуми Абез поред Вргинмоста, делегације антифашиста Баније и Кордуна, Карловачке жупаније и српских организација обиљежиле су 82. годишњицу савјетовања Комунистичке партије Југославије од 19. јула 1941. године када је донијета одлука о дизању устанка против фашиста и домаћих издајника на Банији и Кордуну.

На овај догађај, којем је уз начелника Општине Гвозд МИЛАНА ВРГУ (сдсс) присуствовао и карловачки српски дојупан

Судионици годишњице код
обиљежја у Абезу (Фото:
Ирена Реља)

ДЕЈАН МИХАЈЛОВИЋ, подсетити је предсједник Заједнице удружења антифашиста и бораца Карловачке жупаније РАДЕ КОСАНОВИЋ, рекавши да су високи партијски функционери КПЈ и КПХ ЈОСИП КРАШ и РАДЕ КОНЧАР, члановима партијских и ској-евих организација Баније и Кордуна пренијели одлуку централних комитета КПХ и КПЈ о неопходности дизања устанка.

— На савјетовању су били ЖАРКО ЂУИЋ, СТАНКО ЂАНИЦА ОПАЧИЋ, РАДЕ БУЛАТ, МИЛЕ МАНОЈЛОВИЋ ГЕЦА, СТАНКО МАСЛЕК, БРАНКО НИКОЛИШ, МИЛУТИН БАЛТИЋ, РАНКО МИТИЋ те други комунисти и скојевци Баније и Кордуна. Оно шта је договорено одмах се почело и извршавати. Већ сљедећу ноћ минирана је пруга Карловац - Ријека у Мрзлом Пољу у Карловцу. Истовремено су Никола Видовић и Миле Кличковић извели акцију на сјеверном дијелу Кордуна као и Васиљ Гађеша на Банији. Тако се устанак ширио и буктао на Банији и Кордуну све до ослобођења 1945. године – навео је Косановић.

Све што је тражено од становника Баније и Кордуна је урађено, додао је Косановић. У рату је страдала трећина становника, а шта су добили ови ратом уништени крајеви, упитао се те рекао да су након ослобођења као и данас остали неразвијени крајеви, откуд се народ исељавао, доживјевши и деведесетих сличну судбину. Осврнуо се на садашњи положај антифашиста и свеприсутну ревизију повијести. Тако антифашисти за свој рад од тијела локалних власти не добивају средства за рад већ се све своди на волонтаризам, непријатељи се претварају у домољубе и патриоте, а партизани у злочинце и то тако иде у недоглед, закључио је Косановић.

■ М. Ц.

Тибор Варга нови пред- сједник

Савјет ће и даље радити на побољшању положаја припадника српске мањине, рекао је нови челник Савјета за националне мањине Тибор Варга

НАКОН три мјесеца, колико је Савјет за националне мањине био без челника, Влада је на функцију предсједника именовала ТИБОРА ВАРГУ из редова мађарске националне мањине. Потпредсједници ће бити начелник Сектора за образовање на језику и писму националних мањина у Министарству знаности и образовања МИЛАН ВУКЕЛИЋ (српска) и интендант осјечког хНК ВЛАДИМИР ХАМ (њемачка).

Уз њих тројицу, чланови ће бити Дарко Шонц (словенска), Исхак Хоџић (бошњачка), Зорица Велиновска (македонска), Звонко Костелник (русијска), Бранка Бакса (словачка), Зоран Фербер (јидовска), Марија Мелешко (украјинска), Бруно Бељак (аустријска) и Данило Ивезић (црногорска национална мањина). Чланови

Нова функција – Тибор Варга

Савјета за националне мањине по функцији су и сви заступници националних мањина у Хрватском сабору. Нови предсједник Савјета за националне мањине Тибор Варга, којег је на ту дужност предложио Влади Уред за људска права и права националних мањина, замијенио је дугогодишњег предсједника АЛЕКСАНДРА ТОЛНАУЕРА који је у травњу ове године отишао у мировину.

Тибор Варга рођен је у Батини 1963. године. Дипломирао је 1991. године на Хотелијерском факултету у Опатији Свеучилишта у Ријеци, радио је у више различитих компанија у хотелијерству, од 2011. је члан Вијећа за мађарску националну мањину града Загреб, а од 2015. замјеник предстојника Стручне служба Савјета за националне мањине гдје ради од 2008. као стручни савјетник. Сабор Републике Хрватске именовало га је 2020. за члана Повјеренства за рад по притужбама у Министарству унутарњих послова. Већ други дан након именовања, нови предсједник Савјета за националне мањине био је гост на изборној Скупштини СНВ-а.

— Сви знамо да је српска национална мањина највећа и најзначајнија у Републици Хрватској и нормално је да ће се Савјет према њој тако и опходити, радећи и даље на побољшању положаја Срба у Хрватској – рекао је том приликом Тибор Варга.

■ Г. Б.

Роштиљање на гробљу

У Машићу је срушено 18 надгробних споменика од којих је дио разбијен. Полиција позива власнике да се јаве ради пријаве штета

НА православном гробљу у селу Машић код Нове Градишке забиљежен је још један случај уништавања надгробних споменика. Како нам је испричао ГОРАН НОГИЋ, тајник ВСНМ-а Бродско-посавске жупаније, један од мјештана отишао је на гроб своје мајке и тамо видио двојицу младића. — Питао их је што тамо раде, а они су одговорили да 'грилају' (роштиљају), на што их је он потјерао. Кад су отишли видио је запаљену ватру коју је угасио, а онда и укупно 18 срушених надгробних споменика. Неки од њих су били разбијени. Мјештанин је звао полицију која је стигла, направила увиђај и покренула истрагу. Такођер су рекли да би се оштећени власници требали јавити у циљу одређивања штете и на основу тога терећења починилаца. То је до сада учинило двоје људи, али је проблем што су власници гробова великим дијелом у Србији – испричао нам је Ногић, истичући да је укупна штета велика, јер само камен за плочу кошта од неколико стотина до хиљаду

Штета у Машићу

еура, укључујући трошкове гравирања имена и постављања на гроб. Подсјетио је да је задњих година ово трећи случај тешких вандализама на православним гробљима у овом крају.

— До сада је забиљежено уништавање споменика на гробљима у Ковачевцу и у самој Новој Градишци, а сада и у Машићу гдје се гробље налази у шуми пола километра од главне цесте. Та су три гробља зрачном линијом удаљена мање од пет километара, каже Ногић. На потезу је полиција.

■ Н. Ј.

Гледај срцем

Изложбом у Дарди обухваћена су дјела двоје сликара Раде Марковић и Милана Шоле

УКУЛТУРНОМ центру Дарда отворена је изложба слика под насловом 'Гледај срцем'. Изложбу су организирали дарђански пододбор СКД-а 'Просвјета' и Ликовна радионица 'Петар Добровић', а на њој су по десет слика – апстрактних композиција – изложили РАДА МАРКОВИЋ и МИЛАН ШОЛА. На отварању изложбе било је преко 30 посјетилаца и десетак колега сликара. О изложеним сликама говорио је професор ПЕТАР МАТИЋ, хисторичар умјетности, који је своје излагање завршио овом реченицом: 'На крају, представљајући критички изложбу

Отварање изложбе

аутора Раде Марковић и Милана Шоле, могу рећи да је ова врста ликовног изражаја веома јасна, то је у суштини свет у коме живимо.'

Рада Марковић је рођена у Кобиљу код Пожаревца. Након средње графичке, завршила је и Вишу графичку школу у Загребу. Као графичка инжењерка бави се илустрацијом и графичким дизајном те се ликовно изражава у свим цртачких, графичких и сликарских техникама. У Љубљани је 2016. и 2017. године завршила преддипломски и дипломски свеучилишни студиј сликарства у класи Младена Јернејца и Матица Коса. Од 2004. године води Ликовну радионицу 'Петар Добровић' у Дарди и учествује у дарђанским ликовним колонијама 'Ђола'. Излагала је на бројним групним и самосталним изложбама. Живи и ради у Дарди.

Милан Шола је рођен у Сплиту. Електротехничку школу и графички дизајн похађао је у Осијеку. До сада је имао 13 самосталних изложби и велики број скупних, а неке су биле и од међународног значаја. Организатор је, учесник и изборник на великом броју ликовних колонија у Хрватској и иностранству. Радови су му одабрани, изложени и каталогизирани на 2. и 3. Хрватском тријеналу акварела те на 18. и 19. Славонском бијеналу. У жижи интереса му је апстрактно и експериментално сликарство. Живи и ствара у Батини.

Уз изложбу 'Гледај срцем' издан је у 40 примјерака и каталог, у коме проф. Матић

описује изложене слике, напоменувши да се овдје ради о петој фази у сликарском опусу Раде Марковић, који се везује за изражај апстрактне композиције и тоталне боје и у коме она ослобађа свој ликовни сензибилитет од утјецаја класичне традиције и препушта се тоталној имагинацији. Слике Милана Шоле су пак негација свјетлости и доминација тамне монохромије с аспектима тенденције експресионизма, било да се ради о геометријској или слободној апстракцији.

■ Јован Неђић

На реду кухиња

Уређена је и елементима опремљена кухиња Друштвеног дома Влаислав

УВЛАИСЛАВУ у Општини Новиград Подравски, настављено је уређење Друштвеног дома. На ред су дошли кухиња, мала и велика дворана. Простор дома опремљен је модерном технологијом као што су пројектор и нови систем расвјете. Садашњи изглед дома и његова унутрашњост бит ће, нада се општинско руководство, од велике користи за мјештанине, посебице млађу генерацију. Да је томе тако, свједоче већ започета дружења и заједничка праћења спортских догађања. О самом пројекту, нешто више рекао је начелник Општине Новиград Подравски ЗДРАВКО БРЉЕК.

— На иницијативу групе грађана из Влаислава уређена је и иноксовим елементима опремљена кухиња Друштвеног дома Влаислав. Након кухиње уређена је мала дворана на којој су постављена врата према пријашњем ватрогасном спремишту. Уређена је и већа дворана у којој је, између осталог спуштен строп па је то био идеалан повод да осим нове расвјете, буде постављен квалитетан пројектор, па су Влаиславчани могли скупно пратити нашу ногометну презентацију у полуфиналу и финалу Лиге нација. Реконструирано је 15 столова. Око темеља изведен је опкоп у који је постављена фолија како би се зграда заштитила од слива оборинске воде, односно капиларне влаге. Остали потребни радови као што су постављање уређаја за

Нова кухињска опрема

ИНФОРМАТОР

гријање и хлађење, уређење санитарног чвора, уређење пријашњег ватрогасног спремишта и хортикултурно уређење околиша, бит ће извршени у наредном раздобљу. – најавио је Брљек.

■ З. В.

Сигурнија цеста

За мјештане Иванца Крижевачког уређење прометнице је од животног значаја

ИВАНЦА Крижевачки, једно од неколико већих насеља на подручју Града Крижеваца, познато је по пољопривредној производњи, многим обртима и трговини, а одавно може се похвалити и обновљеном цестовном инфраструктуром. За мјештане овог мјеста у којему живе и припадници малобројне српске заједнице, то је од огромног животног значаја. Досадашње стање цесте на више дионица било је у изузетно лошем стању тако да је свакодневни саобраћај био не само успорен него и опасан. На многим мјестима постојала су велика оштећења која би редовито стварала проблеме на особним аутомобилима грађана. Ништа мање забрињавајуће није било и путовање дјеце по тој саобраћајници до школе у Крижевцима. Све то навело је Град Крижевце и Мјесни одбор Крижевачки Иванца да покрену овај пројект. Према пројекту који је финансиран из Фонда солидарности Еуропске уније у свеукупном износу од преко 500.000 еура, извршена је санација цеста у једној дионици од 1.700 метара, а у другој од 1.550 метара. Задовољство мјештана добивеним новим асфалтним слојем је више него очекивано.

— Хвала лијепо свима који су учествовали у овом пројекту. За село ово живот значи – рекао је Стјепан Матејаш, председник мјесног одбора. Своју изјаву дао је током обиласка радова и крижевачки градоначелник МАРИО РАЈН (Независни).

— Ова санација прометнице резултат је доброг кориштења средстава осигураних од стране Владе Републике Хрватске којој овим путем захваљујем на сурадњи. Хвала и мјештанима насеља Иванец Крижевачки на стрпљењу које су показали тијеком provedбе ових радова јер ово је био огроман корак у рјешавању прометне инфраструктуре. Свјесни смо да постоји још неколико прометница које треба обновити – истакнуо је Рајн.

■ З. Витановић

Комеморација у Пригорју

Усташки злочинци у покољима иза себе су оставили више стотина убијених

УОРГАНИЗАЦИЈИ Вијећа српске националне мањине Града Крижеваца, у суботу, 22. јуна, организована је комеморација за жртве више усташких злочина 1941. године из српских мјеста Војаковац, Војаковачки Осијек, Вујићи, Побрђани, Клоштар Војаковачки и Побрђани те Костадиновац. У комеморацији су учествовали вијећници и вијећнице те потомци жртава. Пригодно полагање вијенаца је одржано у Војаковачком Осијеку, устаничкоме мјесту у коме је већ у априлу 1941. године дошло до хапшења и одвођења истакнутих ко-

Спомен обиљежје

муниста и антифашиста у логор Даница, међу којима је најпознатији био ДРАГАН ЦЕТУШИЋ. Усташки злочинци у свим тим покољима иза себе су оставили више стотина убијених – а једна од најмлађих жртава била је 9-годишња дјевојчица хрватске националности. У сусједном Војаковцу у којем су такођер положени вијенци на централном споменику, исписано је око 160 имена и презимена убијених Срба и малог броја Жидова те Хрвата из више мјеста тадашње војаковачке општине. Ова два, некоћ највећа српска села, након рата никад нису више демографски обновљена.

■ З. В.

‘Круна’ из Семартона

Ради се о куд-у који окупуља припаднике српске мањине у Румунији и који је трећи пут гостовао у Барањи

НА ОВОГОДИШЊИМ ‘Ивањданским сусретима’ у Белом Манастиру учествовао је и куд ‘Круна’ из Српског Семартона у Румунији и то му је било треће гостовање у Барањи и Хрватској.

— С куд-ом ‘Круна’ повезао ме пријатељ чија је кћерка играла донедавно у нашем Фолклорном ансамблу ‘Чувари традиције барањских Срба’. Први пут ‘Круна’ нам је била гост у новембру 2019. године на прослави Светог Архангела Михаила, славе Вијећа српске националне мањине у Белом Манастиру. Отада развијамо прија-

‘Круна’ у Белом Манастиру

тељске односе два фолклорна друштва. Наш Фолклорни ансамбл гостовао је у код њих у Румунији већ два пута. Прешле, 2022. године, у договору с госпоњом Весном Струца-Чолаковић, на првим ‘Ивањданским сусретима’ одржаним 8. и 9. јула, наша два друштва су се побратимила како би наше пријатељство добило још чвршће оквире. Мало нас је претходна ковид-пошаст омела да остваримо и друге заједничке активности. Сад се припремамо за поновни одлазак у Румунију на међународни фестивал фолклора који ће се одржати 12. августа у Српском Семартону – каже Светлана Жарковић, председница Фолклорног ансамбла, председница актуелна замјеница беломанастирског градоначелника из српске квоте и организаторица ‘Ивањданских сусрета’.

Куд ‘Круна’ из Српског Семартона основан је 2009. Село припада Општини Улбеч у Тимишском округу у Румунији и има око 900 становника, од тога је око 50 посто Срба. Удаљено је 30 км од Темишвара и 20 км од румунско-српске границе. Име није добио по владарској круни, него по Круни Паункић, мајци ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА (1739. или 1742. – 1811), која је рођена и сахрањена у том селу. Њој у спомен семартонска омладина је 1905. године подигла мермерну пирамиду на којој стоји уклесано: ‘Круни, матери незаборављеног Србина Доситеја Обрадовића’.

Куд дјелује при Савезу Срба у Румунији, који га подржава финансијски и морално и без чије помоћи не би могао опстати. Током досадашњих 14 година постојања, куд ‘Круна’ учествовао је на фестивалима фолклора ревијалног карактера у Румунији, Србији, Републици Српској и Хрватској. Ове године куд је учествовао и на конкурс – фестивалу ‘Шкриња са миразом’ у Темишвару.

Круна броји 50 активних чланова, подијељених у више група, који вриједно и с пуно полета вјежбају српску пјесму и игру и тако доприносе очувању српске традиције и културе на подручју Румуније. На свом репертоару има пет сплетова игара: игре из Баната, Срема, Лесковца, Шумадије и Беле Паланке, а у Белом Манастиру на вечери фолклора у склопу ‘Ивањданских сусрета’ 8. јула ове године представио се ‘Сплетом игара из Баната’ и ‘Сплетом игара из Шумадије’. Председник друштва је проф. Јоца Бугарски, умјетнички руководилац је Весна Струца-Чолаковић, а кореографи су Весна и Себастијан Струца-Чолаковић.

■ Јован Недић

Stogodnjak (696)

28. 7. – 4. 8. 1923: krakovi špijunske afere Androlić-Avdagić šire se po cijeloj državi, ali – osim Italije – zahvaćaju i Austriju i Mađarsku. Vojne i civilne vlasti u Beogradu otkrile su veliku krađu povjerljivih dokumenata, među kojima i raspored trupa u slučaju mobilizacije. Sumnja se da je te povjerljive dokumente ukrao iz vojnog ministarstva Petar Šobota (26) iz Bijeljine, polaznik podoficirske škole, i predao ih mađarskom obavještajnom centru u Segedinu. Šobota je pod lažnim imenom odsjeo u beogradskom Grand hotelu, ali ga je policija uspjela identificirati i uhapsiti. Dugo je poricao, ali je konačno priznao da je doista bio u dosluhu s mađarskom obavještajnom služбом која mu je za svaki ukrađeni povjerljivi akt plaćala po 10.000 dinara. Izjavio je također da on osobno nije krao te dokumente, već je u ministarstvu imao svoga čovjeka – nekoga Veljka Lazarevića – kojem su bili dostupni ključevi trezora s tajnim papirima. Na Šobotov nagovor Lazarević je krao te papire i dostavljao mu ih.

* sve važnije novine u državi donose vijest da je ‘u uze osječkog sudbenog stola dotjerano devetnaest članova zloglasne razbojničke čete harambaše Jove Stanisavljevića-Čaruge koja još od 1918. godine harači, pali, pljačka i ubija po Slavoniji, naročito po našičkom, đakovačkom, požeškom, slatinskom i brodskom kotaru...’ Navodi se da među uhapšenima nema samo Čaruge kojem je u posljednji čas uspjelo umaći potjeri, ali su zato policiji pali u ruke mnogi najbliži Čarugini suradnici, među kojima i 26-godišnji Mladen Simić, za kojega se tvrdi da je i prokazao imena i skrovišta razbojničke družine. Među uhapšenima je i šest žena, starih između 21. i 25 godina. Novine podsjećaju da se Čaruga za vrijeme rata odmetnuo u ‘zeleni kader’ i da je, ‘zajedno sa zastavnikom Božom Matijevićem, na Krndiji osnovao razbojničku četу u koju su primali vojne bjegunce i skitnice, prozvanši je kolom gorskih tića. Širom Krndije družina podigla nekoliko logora koji su bili posve vojnički, opasani šančevima i žicom. U tim su logorima razbojnici krili oružje, municiju, odjeću, obuću, a nerijetko i opljačkanu robu i novac...’, pišu uz ostalo novine.

* radnici koji kopaju šljunak u zagrebačkoj Koturaškoj ulici pronašli su na dubini od jednog metra – tri ljudska kostura. Po sudu liječnika kosti bi mogle biti stare oko 30 godina. Dva kostura pripadaju odraslim osobama, a jedan djetetu ili ženi slabije tjelesne građe. Kraj kostura nije nađen nikakav dokaz da su tijela sahranjena po uobičajenim pravilima, pa policija vjeruje da je riječ o strašnom zločinu koji počinjen prije 30 godina.

* katastrofalni požar poharao je dijelove beogradske Velike pijace. Izgorjelo je više od 80 baraka Očajni i goloruki vlasnici baraka – malo toga su uspjeli spasiti. Prema prvim procjenama šteta je veća od dva milijuna dinara.

■ Đorđe Ličina

U škarama politike

Uoči druge sjednice Anketnog odbora na kojoj je trebalo precizirati koje će 'činjenice i okolnosti' vezane za masovna ubojstva u oš Vladislav Ribnikar i selima kraj Mladenovca njegovi članovi preispitati, obitelji ubijenih zatražile su da se rad odbora do daljnega odgodi

Dio opozicije koji već treći mjesec organizira vikend prosvjede 'Srbija protiv nasilja' muku muči kako da održi njihovu energiju do jeseni kada se nada da će opet postati masovni i poslužiti joj kao uvertira u pobjedu na sljedećim izborima. Važnu ulogu u održavanju prosvjedničke vatre u vrijeme godišnjih odmora trebao je odigrati parlamentarni Anketni odbor koji je osnovan kako bi 'utvrdio sve činjenice i okolnosti koje su dovele do masovnih ubojstava' u Osnovnoj školi Vladislav Ribnikar i selima kraj Mladenovca.

Osnivanje Anketnog odbora bio je i jedan od zahtjeva prosvjeda. No i prije njegova osnivanja roditelji ubijene djece u beogradskoj školi javno su molili da se parlamentar-

no 'anketiranje' odgodi dok se ne privede kraju pravosudni krivični postupak. Unatoč njihovoj molbi Anketni odbor je osnovan uvjerljivom dvotrećinskom većinom udruženih glasova zastupnika parlamentarne većina i opozicije. Za njegovu predsjednicu na konstituirajućoj sjednici izabrana je šefica najvećeg opozicijskog zastupničkog kluba (ĐILASOVOG SSP-a) MARINIKA TEPIĆ, unatoč protivljenju desnih opozicijskih stranaka u parlamentu.

Roditelji ubijenih učenika ovaj su put otišli korak dalje. Njihovi odvjetnici verbalnu su molbu pretočili u pismo u kojem su Narodnoj skupštini Srbije potanko objasnili zašto traže da se rad Anketnog odbora zaustavi do okončanja pravosudnog procesa. Pismo je u parlament stiglo uoči druge sjednice Anketnog od-

bora na kojoj je trebalo precizirati koje će sve 'ČINJENICE I OKOLNOSTI' njegovi članovi preispitati u zadanom roku od 30 dana i koga će sve u lancu državne i društvene odgovornosti pozvati da im položi račune o svojem radu kako bi se utvrdilo jesu li ili nisu sukrivci za masovne zločine. Opozicijski članovi Odbora pritom su uvjeravali javnost da će dokazati da je 'sistem zakazao', odnosno da će utvrditi odgovornost nadležnih državnih institucija, pojedinih medija i političkih aktera za nesprječavanje zločina i kreiranje okolnosti u kojima je nasilje u Srbiji eksplodiralo.

Odmah nakon što su dobili pismo predsjednik Narodne skupštine VLADIMIR ORLIĆ i zastupnički klubovi parlamentarne većine objavili su da će uvažiti molbu roditelja ubijenih učenika i do daljnega odgoditi rad Anketnog odbora, odnosno da neće sudjelovati u njegovom radu. Razočarani oporbeni članovi Odbora došli su na zakazanu sjednicu, ali je nisu održali u okrnjenom sastavu, već su na konferenciji za novinare poručili da je predsjednik parlamenta 'Orlić pravnim nasiljem u petak na osnovu obaveštenja neke grupe poslanika odlučio da blokira rad Odbora. I tako su molbu roditelja iz oš Vladislav Ribnikar koji su tražili da se Anketni odbor ne bavi onim čime će se baviti sudski proces grubo zloupotrebili da bi suspendovali kompletan rad Odbora.' Predsjednica Odbora Marinika Tepić dodala je da je već ranije 'jasno rekla da sigurno nećemo ići protiv volje roditelja ubijene dece iako verujemo da je i njima nažalost stvorena konfuzija oko toga šta je nadležnost sudskih procesa i onoga čime se bavi Anketni odbor'.

Sadržaj pisma koje su u ime roditelja dostavili njihovi odvjetnici, međutim, ne ukazuje da je ono plod konfuzije koju su vladajući navodno stvorili oko rada Anketnog odbora. Roditelji i njihovi odvjetnici ponajprije ukazuju da 's obzirom da Više javno tužilaštvo u Beogradu uz pomoć Ministarstva unutrašnjih poslova povodom prikupljanja dokaza i podizanja optužnice protiv odgovornih lica u ovom trenutku aktivno sprovodi istragu, članovi porodica i njihovi advokati smatraju da je u ovom trenutku nepotrebno i štetno mešanje Anketnog odbora u istragu'. Potom dodaju: 'Zbog toga apeluju na Narodnu skupštinu i sve narodne poslanike da zastanu sa bilo kakvim postupanjem i radnjama Anketnog odbora dok se ne okonča krivični postupak pred tužilaštvom i sudom, posebno imajući u vidu veoma osjetljivu fazu u kojoj se ovaj postupak nalazi i mogućnost da dokazi u eventualnom budućem sudskom postupku budu ugroženi.'

Osim parlamentu, pismo je dostavljeno i Vladi Srbije te Vrhovnom javnom tužiteljstvu, Visokom savjetu tužiteljstva i Vrhovnom sudu Srbije s molbom da 'preduzmu radnje kojim će zaštititi rad tužilaštava i sudova te očuvati samostalnost i nezavisnost postupaka od zadiranja i ugrožavanja istrage i svih okolnosti kojima može biti dovedeno u pitanje pravično i zakonito suđenje'. Roditelji i njihovi odvjetnici uvjereni su 'da bi moglo doći do situacije da se pred Anketnim odborom razmatraju dokumenti, izjave, isprave ili da se saslušavaju svedoci, pre nego što ova lica budu ispitana ili dokazi izvedeni pred sudom'. Stoga 'podsećaju i da podela vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku ima uporište u Ustavu Srbije sa izričitom potvrdom o nezavisnosti sudske vlasti te da je utvrđivanje istine i pravde povodom ovih masovnih ubistava upravo u nadležnosti tužilaštava i sudova kao grane prava, obuhvaćene sudskom vlašću'. Inače, roditelji i njihovi odvjetnici podržavaju rad Anketnog odbora, ali tek nakon okončanja pravosudnog procesa.

Marinika Tepić na sastanku Anketnog odbora (Foto: Amir Hamzagić/ATAImages/PIXSELL)

Iako se pojedini detalji iz pravosudne istrage svako malo probijaju do medija i javnosti, malo tko izvan kruga onih koji su neposredno involvirani u pravosudni proces zna dokle su istražne radnje stigle, koga će sve zahvatiti i tko će se sve pred sudom morati pojaviti i u kojoj ulozi. Opozicijski članovi Anketnog odbora ipak tvrde da njegovim radom 'neće ugroziti dva sudska procesa za masovna ubistva'. Marinika Tepić tvrdi da 'pravni zastupnici roditelja svakako znaju da se okrivljenima, oštećenima i svedocima bavi isključivo sud', ali odmah dodaje i da je 'naš cilj da ispitamo sve ostalo čime se sudski procesi neće baviti, društvenom i političkom odgovornošću. To je, recimo, pitanje: zašto i čijom odlukom je zamenica tužioca NATAŠA DUBAK ranije odustala od krivičnog gonjenja ubice iz Mladenovca još 2020. kada je napao službeno lice? Kako da bez odgovora na ovo pitanje ne zaključimo da je ubica mogao biti sprečen da izvrši masakr 4. maja u Malom Orašju i Duboni, da je tužilaštvo radilo svoj posao i kaznilo ga ranije, na vreme?! Ili ko je iz Višeg javnog tužilaštva u Beogradu odobrio načelniku beogradske policije VESELINU MILIĆU da javno pokaže spisak sa planom ubistava u školi sa imenima dece-meta koja su pukom srećom preživela.'

Tepić i drugi opozicijski članovi Odbora nisu otkrili koga bi sve pozvali da im položi račune, ali već iz onoga što su najavili jasno je da ne bi mogli izbjeći preklapanje s pravosudnim procesom. Predsjednica Odbora, primjerice, najavljuje da je 'cilj Odbora da utvrdi i to da li je naša policija spremna ne samo da hapsi ovakve ubice, nego i da ih spreči, ako znamo da su se obojica ubica predala sama. Naravno i pitanja iz oblasti prosvetnih ustanova, same škole, da li je tačno da se nije adekvatno reagovalo na vidljive znakove neobičajenog ponašanja maloletnog ubice iz škole, o čemu je javnost takođe obavještena. I da li je uopšte društvo spremno za početak nove školske godine za 40 dana, bez odgovora na ova i mnoga druga pitanja.'

Već najava da bi Odbor utvrđivao odgovornost pojedinih tužitelja i sudaca ne samo da se petlja u pravosudni postupak o svibanjskim masovnim ubojstvima, nego i derogira ne tako davno usvojene zakonske odredbe prema kojima o izboru i sankcioniranju sudaca i tužitelja iasključivo odlučuju Visoki savjeti sudstva i tužiteljstva, a ne kao svih preteklih godina parlamentarni zastupnici. Iz svega zapravo proizlazi da bi oporbeni članovi Anketnog odbora i preko leđa onih čija se individualna odgovornost vjerojatno propituje u pravosudnom postupku koji traje svim silama nastojali dokazati i utvrditi kolektivnu i zapovjednu odgovornost vlasti VUČIČEVIH naprednjaka i njihovih koalicijskih partnera za svibanjske masovne zločine.

Pritom se ne osvrću ni na riječi odvjetnika BOŽE PRELEVIĆA, koji zastupa dio obitelji žrtava, ali je i jedan od češćih govornika na prosvjedima 'Srbija protiv nasilja'. Prelević uporno ponavlja da se obitelji žrtava 'plaše banalizacije u parlamentu u kojem sve služi za međusobne optužbe i nadgornjavanje'. Tvrđi i da su svi odvjetnici koji zastupaju obitelji žrtava uvjereni da bi Anketni odbor 'mogao značajno da ugrozi tužilačku istragu'. Zato zaključuje: 'Ta tragedija je toliko velika da ne možete sve da pretvorite u stranačko dokazivanje. S druge strane, mislimo da je za rešenja koja bi trebala ovde da budu predložena potreban ozbiljan multidisciplinarni tim koji bi obuhvatio i psihologe, pedagoge, razne stručnjake. Pravda se utvrđuje na sudu, a ne na sednicama skupštinskog Anketnog odbora.' Na kraju dodaje: 'Nemam ništa protiv da Anketni odbor zauzima stav, ali se bojim da će ga, šta god da bude, partijska većina preglasati i da ćemo imati cirkus u medijima.' ■

Klevetom po novinarstvu

Narodna skupština RS-a je unatoč protivljenju struke, javnosti i međunarodne zajednice usvojila izmjene Kaznenog zakona i ponovno kriminalizirala klevetu u tom entitetu Bosne i Hercegovine. Kazne su do 3.000 eura, a na sudu mogu završiti i svi izvan Republike Srpske

ODLUKA o ponovnom uvođenju klevete kao krivičnog djela izazvala je kontroverze i burne reakcije u medijskoj zajednici. Novinari i aktivisti su mjesecima upozoravali na potencijalne negativne posljedice po slobodu mišljenja i novinarstvo Republici Srpskoj. U znak protesta, novinari su čak iz rezignacije napustili javne rasprave koje su prethodile donošenju ovih izmjena. Izmjene je inicirao MILORAD DODIK, predsjednik Republike Srpske i lider Saveza nezavisnih socijaldemokrata (SNSD). Uprkos kontroverzama, konačni prijedlog zakona prihvaćen je u Skupštini Republike Srpske 23. marta, a uz neznatne izmjene usvojen je 20. jula. Tako se u jednom dijelu Bosne i Hercegovine kleveta ponovno smatra krivičnim djelom, 20 godina nakon što je dekriminalizirana.

Ministar pravde Republike Srpske MILOŠ BUKEJLOVIĆ rekao je, obrazlažući prijedlog zakona, da je dekriminalizacija klevete dovela do toga da ne postoji krivičnopravna zaštita za klevete. 'Iznošenje neistina i izlaganje poruzi je prevršilo svaku normu društveno prihvatljivog ponašanja. Sloboda izražavanja je ograničena drugim pravima i ne smije se zloupotrebjavati. Čast i ugled ne mogu se staviti na niže mjesto na ljestvici u odnosu na bilo koje drugo zagarantovano pravo', rekao je Bukejlović.

U početnim nacrtima zakona, novčane kazne za klevetu su bile značajno više, dosežući čak 60.000 eura, s tim što su u konačnom prijedlogu zakona kazne značajno snižene na najviših 3000 eura. Pored toga, predviđene su veće novčane kazne za slučajeve kada se kleveta širi putem medija, uključujući i društvene mreže, ili kada se iznese na javnim skupovima. Reakcije medijske zajednice nisu izostale, a najavljeni su zahtjevi za ocjenu ustavnosti usvojenog Zakona. To pitanje ostaje u fokusu javnosti, budući da postoji zabrinutost kako bi takve zakonske izmjene mogle ograničiti slobodu izražavanja i novinarskog izvještavanja u RS-u. Očekuje se daljnji razvoj situacije kako se zakon bude primjenjivao, a sudski postupci protiv osoba optuženih za klevetu

Dodik na konferenciji za novinare, protiv kojih je inicirao promjene zakona (Foto: Armin Durgut/PIXSELL)

pružit će dodatne uvide u implikacije ove pravne promjene na slobodu govora i novinarsku djelatnost u ovom dijelu Bosne i Hercegovine.

'Ni izvan teritorije Republike Srpske nema mira, nema sigurnog zaklona od krivičnog gonjenja za klevetnički sadržaj', objasnila je banjalučka odvjetnica JOVANA KISIN ZAGAJAC, govoreći o posljedicama kriminalizacije klevete u ovom entitetu.

Izmjene Krivičnog zakona Republike Srpske, koje je Narodna skupština ovog entiteta usvojila 20. jula, postavile su jasnu poruku – bilo tko, pa i stanovnici Federacije Bosne i Hercegovine (BiH) ili druge države, koji iznesu klevetnički sadržaj i zateknu se na teritoriji Republike Srpske, suočit će se s mogućnošću krivičnog gonjenja. Kritičari ovih izmjena zakona se slažu da nije problem u visini odštetnog zahtjeva, već u samoj činjenici da će optuženi biti krivično gonjeni, što opet ostavlja puno prostora za tumačenje, otvarajući mogućnost donošenja restriktiv-

nih mjera tijekom istrage, poput zabrane napuštanja zemlje, pritvora ili zadržavanja u policijskoj stanici. To dalje znači da vođenje krivičnog postupka može dovesti do suspenzije s radnog mjesta ili čak otežati optuženima mogućnost konkuriranja za buduće radne pozicije. U svakom slučaju će najteže posljedice osjetiti novinari, koji su prava meta ovih zakonskih promjena, dok će političari koji uživaju imunitet ostati pošteđeni sankcijama.

To sve znači da će, ukoliko ovakav set zakona stupi na snagu, predmeti klevete pasti u ruke Okružnog javnog tužiteljstva u Banjoj Luci, koje će temeljem krivične prijave, preuzeti gonjenje, saslušavanje osumnjičenih, prikupljanje dokaza, provođenje istrage i eventualno podizanje optužnice. Ovim promjenama će svaka osoba osumnjičena za

klevetu postati predmet krivičnog progona, bez obzira radi li se o građanima Republike Srpske, Federacije BiH, Brčko Distrikta, ili pak stranim državljanima. Svi oni, a naročito ovi potonji, ne moraju biti niti obaviješteni o tome da se protiv njih eventualno vodi krivični postupak, što opet znači da mogu biti uhapšeni već prilikom ulaska u Bosnu i Hercegovinu, na teritoriju pod nadležnošću MUP-a RS-a. Nadalje, budući da ministarstva unutarnjih poslova Federacije BiH i Republike Srpske imaju dobru historiju suradnje i međusobne pomoći u krivičnim predmetima u svim oblastima, realno je očekivati da će i u ovom slučaju MUP RS-a tražiti pomoć od kolega iz Federacije, koji bi onda trebali postupati po eventualnim zahtjevima za hapšenje.

I prije nego što je ovakav retrogradni zakon izglasan, odnosno još otkako ga je predsjednik RS-a Milorad Dodik predložio, nisu posustajale reakcije predstavnika medija, nevladinih organizacija i međunarodne zajednice. Iz ambasade Sjedinjenih Američkih Država u BiH je poručeno kako su 'oni koji su uveli i podržali ovaj represivni zakon pomjerali Republiku Srpsku korak dalje na putu ka autoritarizmu', dodajući da ovo 'nedemokratsko zakonodavstvo služi samo u korist nastojanja vladajuće koalicije da konsoliduje vlast i izbjegne odgovornost i šteti interesima onih koji žive u Republici Srpskoj'. Skupa su reagirale Ujedinjene nacije u BiH, Misija OESS-a u BiH, Ured Vijeća Evrope u Sarajevu i Evropska unija u BiH. U zajedničkom saopćenju navode kako je kriminalizacija klevete protivna međunarodnim obavezama BiH u oblasti ljudskih prava, te nije u skladu sa evropskim putem BiH niti sa 14 ključnih prioriteta iz Mišljenja Evropske komisije, a posebno ključnim prioritetom 11 o povoljnom okruženju za civilno društvo i ključnim prioritetom 12 o slobodi izražavanja. 'Tamo gdje postoje krivični zakoni o kleveti, oni rizikuju da budu zloupotrebjeni protiv novinara, branitelja ljudskih prava i drugih aktera civilnog društva za obavljanje svoje legitimne uloge da istražuju i informišu javnost o pitanjima od javnog interesa, što je od suštinskog značaja za funkcionisanje svakog demokratskog društva', navodi se u zajedničkoj izjavi ovih organizacija.

Transparency International u BiH saopćio je kako je usvajanjem izmjena Krivičnog zakonika vlast u RS ušla u fazu otvorene represije nad građanima i svrstala se u red najgorih autoritarnih režima u ovom dijelu svijeta. Svi građani će trpiti posljedice vraćanja klevete u sistem krivičnog pravosuđa, jer će vlast preko podobnih tužilaca imati mogućnost da progoni sve ljude koji iznose bilo kakvu kritiku na društvenim mrežama ili na drugom javnom mjestu, poručuju iz TIBiH. Posebno se naglašava da se svi, bez obzira na istinitost navoda koje mediji i pojedinci iznose, mogu suočiti sa mjerama koje sa sobom nose krivični postupak, a koje smo imali priliku da gledamo proteklih godina kroz brojne pravosudne farse i političke obračune posredstvom tužilaštava.

SINIŠA VUKELIĆ, predsjednik Kluba novinara Banja Luka, smatra kako su poslanici vladajuće koalicije u RS-u glasali protiv svojih građana: 'Ovo je zaista sramotan dan za Republiku Srpsku i sramotan dan za Narodnu skupštinu koja je ovako sraman zakon izglasala i pored protivljenja i novinarskih udruženja, brojnih domaćih i svjetskih organizacija. Usprotivili su se svim demokratskim standardima, svim osnovnim ljudskim pravima o kojima smo govorili proteklih sedam mjeseci'. Ipak, on naglašava kako novinarska zajednica neće odustati od borbe.

Ukoliko prethodno kompletna ne završi iza rešetaka. ■

Kamatni pržun

Između 2020. i 2023. ispod granice siromaštva od 3,65 dolara dnevno završilo je dodatnih 165 milijuna ljudi, a svi žive u siromašnim zemljama. Pritom prosječna siromašna država danas troši 2,3 puta više novca na servisiranje kamata nego na socijalnu pomoć

Niz globalnih ekonomskih šokova koji su se događali tijekom posljednje tri godine, uključujući pandemiju, nove ratove i pogoršanje klimatske krize, gurnuli su u siromaštvo diljem svijeta još 165 milijuna ljudi. Zabilježeno je to u nedavno objavljenom izvještaju UN-ovog Programa za razvoj (UNDP), koji se međutim ne bavi tek katastrofalnim statistikama o uvijek rastućim ekonomskim nejednakostima, nego ih stavlja u izravnu korelaciju s dugovima koje siromašne zemlje imaju prema međunarodnim financijskim institucijama, a zbog kojih one nisu u stanju financirati temeljne socijalne usluge za ublažavanje posljedica siromaštva. U izvještaju naslovljenom 'Ljudski trošak nedjelovanja: Siromaštvo, socijalna zaštita i servisiranje dugova 2020–2023' navodi se tako da 'u posljednjih deset godina servisiranje dugova kontinuirano konzumira sve veći i veći udio javnih prihoda i potrošnje u ekonomijama u razvoju', čime se tim zemljama sve više uskraćuje mogućnost investiranja u zdravstvo, obrazovanje i socijalne usluge.

Tijekom posljednjeg desetljeća, navodi se u izvještaju, u kontinuiranom je porastu i udio javne potrošnje koji ekonomije u razvoju moraju trošiti na plaćanje kamata na

kredite. Podaci tako pokazuju da prosječna siromašna država (*low-income country*, LIC) danas na plaćanje kamata troši dvostruko ili čak trostruko više novca nego što je to slučaj u bogatim zemljama (*high income country*, HIC).

Dok je 2011. godine prosječna LIC država na plaćanje kamata trošila prosječno 3,8 posto prihoda i 4,8 posto državne potrošnje, deset godina kasnije ti su udjeli iznosili 11, odnosno 11,3 posto. Kada su u pitanju 52 dugovima najopterećenije siromašne države, tamo je prosječni udio prihoda koji se troši na plaćanje kamata 12,3 posto.

Isti trend bilježi se i u državama nižih srednjih prihoda (*lower-middle income countries*, LMIC), no zato je u bogatim državama trend suprotan; tamo je udio javnog novca koji se troši na plaćanje kamata sve manji, pa je prije deset godina iznosio sedam posto državnih prihoda, a danas 4,6 posto.

Statistike koje se odnose na posljednju dekadu pokazuju kontinuirani trend porasta cijene zaduživanja, koji je započeo prije izbijanja pandemije Covida-19, kada je dodatno porastao. To ukazuje da će se trend nastaviti i u idućim godinama 'zahvaljujući već postojećem raširenom stresu izazvanom zaduženosti i sve većim rastom kamata', zaključuju autori UNDP-ovo izvještaja.

Uzorak od 125 siromašnih i srednje bogatih zemalja pokazuje da čak 46 država danas na plaćanje kamata troši najmanje deset posto državnih prihoda (dok je u periodu od 2011. do 2013. takvih država bilo 28), a za četiri države taj udio čini čak 35 posto prihoda, dok su ih u istom periodu prije deset godina bile dvije. Sveukupno, 25 zemalja u razvoju danas na servisiranje vanjskog duga troši više od jedne petine ukupnih prihoda, što je najveći broj od 2000. godine.

U 'normalnim' vremenima, navodi se u izvještaju, države su uglavnom sposobne otplaćivati dugove bez značajnijih porasta cijena. No s obzirom na to da su nakon pandemije kamate oštro rasle, čak i države koje se nisu dodatno zaduživale teže otplaćuju ranije podignute kredite. Za neke od njih kamate su tako visoke da se kredite ne isplati reprogramirati, što znači da su te države prisiljene i glavnice isplaćivati sredstvima iz državnih prihoda. Time se dodatno iscrpljuju ionako oskudni resursi namijenjeni drugim vrstama potrošnje, prije svega zdravstvu i obrazovanju.

Prosječna siromašna država danas troši 2,3 puta više novca na servisiranje kamata nego na socijalnu pomoć, 1,4 puta više nego na ulaganja u zdravstvo i 60 posto više nego na

obrazovanje. Pritom u 48 takvih država živi 3,3 milijarde ljudi, što je 40 posto svjetskog stanovništva. Prosječna bogata država, s druge strane, na zdravstvo troši četiri puta više, a na obrazovanje tri puta više nego na plaćanje kamata na kredite.

Između 2020. i 2023. godine uslijed te 'polikrize' – kombinacije pandemije, rata u Ukrajini i ekstremnog porasta životnih troškova – ispod granice siromaštva od 3,65 dolara dnevno završilo je dodatnih 165 milijuna ljudi, a svih tih 165 milijuna ljudi živi u siromašnim zemljama. S druge strane, kada se prag siromaštva podigne na 6,85 dolara dnevno, u srednje bogatim i bogatim zemljama bilježi se trend smanjenja broja siromašnih, što ukazuje na sve veći ekonomski jaz između dijela svijeta koji se obično naziva globalnim jugom i bogatog globalnog sjevera.

Utjecaj te 'polikrize' ne ogleda se samo u porastu monetarnog siromaštva nego i u drugim aspektima dobrobiti ljudi, pa je sada i prvi put zabilježen pad takozvanog Indeksa ljudskog razvoja dvije godine zaredom, čime je napredak koji je u tom smislu bio postignut u prethodnih pet godina u potpunosti anuliran.

Prema projekcijama, kumulativni efekt polikrize nastavit će se i nakon 2023., a u zemljama koje su njome pogođene projicirani pad prihoda najsiromašnije polovice stanovništva iznositi će do kraja godine 5,6 posto. Do kraja 2023. godine najsiromašnijih deset posto svjetskog stanovništva bit će jedina demografska skupina koja neće dosegnuti razinu *per capita* prihoda kakvu je imala prije izbijanja pandemije Covida-19. Suprotno tome, pad prihoda u državama viših srednjih prihoda od završetka pandemije kontinuirano se smanjuje, a u njima su već sada prihodi veći u odnosu na predpandemijsku razinu.

Procjene o porastu siromaštva pritom ne uzimaju u obzir stanovništvo koje se uspjelo održati iznad granice siromaštva od 2,15 dolara po danu zahvaljujući državnoj pomoći u formi direktnih transfera gotovine. Procjenjuje se da bi bez toga u kategoriju siromašnih potpalo još 20 milijuna ljudi diljem svijeta. Takve mjere za smanjenje siromaštva također imaju tek kratkoročan efekt s obzirom na to da njihovu implementaciju otežava ili potpuno onemogućava upravo velika opterećenost država dugovima.

Konačno, istraživači UNDP-a izračunali su da bi godišnji trošak 'izvlačenja' tih 165 milijuna ljudi iz siromaštva iznosio 14,24 milijarde dolara, što je samo 0,009 posto globalnog bruto društvenog proizvoda. To je ujedno, na godišnjoj razini, i manje od jedan posto servisiranja ukupnog vanjskog duga svih siromašnih zemalja i onih srednje bogatih (koji je 2022. godine iznosio 379 milijardi dolara). Štoviše, simulacije pokazuju i da je ukupni vanjski dug ovih država dvostruko veći od iznosa koji bi bio potreban za totalno iskorjenjivanje siromaštva mjerenog granicom od 2,15 dolara dnevno.

No u odsustvu mogućnosti restrukturiranja dugova, zemlje u razvoju nemaju fiskalnog prostora za implementaciju mjera za ublažavanje siromaštva, što znači da će se negativne posljedice ove polikrize u najsiromašnijim zemljama i dalje akumulirati, zaključuju istraživači, i stoga predlažu da se, u cilju smanjenja siromaštva, 'dužnička pauza' učini 'sistemskim dijelom međunarodne financijske arhitekture'. Drugim riječima, UNDP kao jedino rješenje za zaustavljanje rasta siromaštva izazvanog recentnim krizama vidi (privremenu) obustavu plaćanja kredita koje siromašne države duguju međunarodnim financijskim institucijama. ■

Milijuni djece u Indiji prisiljeni su raditi da bi se prehranili (Foto: Vijay Pandey/dpa/PIXSELL)

Ljudskost pored zida

Atmosfera nelagode i straha oko metalnog zida na granici Poljske prema Bjelorusiji već je normalizovana. No migranti i dalje nalaze način da se kreću, a stanovnici obližnjih mjesta način da im pomognu, premda im to može donijeti sankcije. Na granici Poljske prema Ukrajini situacija je drugačija – zida nema, a izbjeglice dobivaju redovnu pomoć

NEASFALTIRANI put kroz idilično selo Opaka Duża vodi između velikih bašta sa drvenim kućama na kojima je ručno naslikano šareno cvijeće. Ljudi ispred kuća ili na putu nema, ali po lavežu nekoliko pasa iz dvorišta može se pretpostaviti da tu neko ipak boravi, barem povremeno. Na kraju sela put se račva u dva pravca. Lijevo vodi do sljedećeg sela, dok je puteljak na desnoj strani ograničen željeznom ogradom visokom pet i po metara, sa bodljikavom žicom na vrhu, nadziran kamerama i senzorima. Iza jednog niza ograde, koja se proteže duž guste šume, još je jedan, a onda bjeloruska granica.

Ovaj zid, koji se proteže duž dvjestotinjak kilometara na istoku Poljske i ide kroz prašumu i nacionalni park, brzo vam iz memorije izbriše idilično selo kroz koje ste upravo prošli, dok vam pogled ostaje prikovan na metalne rešetke, kamere i žice. Stajati ispred ove ružne grdosije je zastrašujuće. Iako je

vreo ljetni dan, u blizini zida je neka čudna hladnoća i jeza, tama. Zrak kao ispunjen nelagodnom koja otežava normalno disanje. Ukoliko se zadržite u okolini ograde, vojna policija će se brzo ukazati, a ako zidu pridete na 15 metara, naplatit će vam kaznu koja može ići i do sto eura.

Zid je izgrađen 2021. godine, otkada granicu između Poljske i Bjelorusije ili, kako vlasti u Varšavi kažu, 'istočnu granicu EU-a', čuva oko 5.000 vojnih i oko 500 graničnih policajaca. Jako prisustvo policije je primjetno svuda u ovom dijelu Poljske, naročito na putevima i prilazima šumi. Atmosfera nelagode i straha oko zida već je normalizovana u ovoj zemlji, kao i nizu drugih članica EU-a gdje postoje zidovi na granicama. Uprkos svemu, ljudi i dalje nalaze način da se kreću i prelaze zidove, vođeni snažnom željom za životom.

Nakon pada Berlinskog zida do danas u Europi je podignuto više od 2.000 kilometara zidova i ograda na granicama. Sam šengenski prostor okružen je sa 19 zidova i

žičanih ograda. Većina je podignuta nakon 2015., kada je na europski kontinent istovremeno došlo više od milion ljudi koji su bježali od rata u Siriji. Prema procjenama Transnacionalnog instituta, organizacije sa sjedištem u Amsterdamu, članice EU-a troše oko milijardu eura godišnje na jačanje granica, a budžeti se svake godine povećavaju. Novac ide uglavnom ka nekoliko velikih kompanija, uključujući Thales, Leonardo i Airbus koje proizvode opremu koja se koristi na granicama – žice, ograde, dronove, helikoptere; zapravo fortifikaciju koja predstavlja multimilionski biznis za sve koji su uključeni. Vlade pravdaju izgradnju zidova namjerom da zaustave masovne migracije i borbom protiv terorizma. Organizacije, institucije i pojedinci koje se bave zaštitom ljudskih prava ukazuju na statističke podatke prema kojima zidovi ne zaustavljaju mi-

Zid na istoku Poljske dug je dvjestotinjak kilometara i ide kroz prašumu i nacionalni park

gracije, ali povećavaju prisustvo krijumčara i cijenu koju ljudi moraju platiti da bi prešli granice, kao i opasnosti kojima su izloženi. Organizacije koje se bave zaštitom okoliša upozoravaju kako zidovi i ograde nanose štetu biljnom i životinjskom svijetu, pa tako i ljudima. Najbolje to znaju migranti, ali i oni koji žive u područjima oko zidova, uključujući sela u istočnoj Poljskoj.

Zid se prostire kroz jednu od dvije preostale prašume u Europi, u kojoj još uvijek žive bizoni i brojne zaštićene biljne i životinjske vrste. Posvuda su gusta šuma, močvare, jezera i rijeke, a stanovništvo ovog kraja tradicionalno živi od turizma i zemlje. No od 2021. turista je sve manje.

— Niko ne želi doći da se odmara okružen vojskom, dok ga nadziru dronovi – kaže nam A., aktivistkinja iz samoorganizovane grupe Granica, koja od 2021. sa prijateljima svaki dan odlazi u šume tragajući za ljudima koji prelaze granicu i kojima je potreba pomoć.

Kažu da uspije stotinjak ljudi dnevno. Teren je težak, naročito zimi, kada se temperatura u ovom dijelu Poljske spuštaju ispod minus 20. Pomoć je više nego potrebna, ali ju je teško pružiti u takvim uslovima. Sami aktivisti djeluju u poluilegali, zbog čega A. moli da ne koristimo njeno ime. Ona je nekad bila uposlenica Nacionalnog parka. Danas nema posla jer nema ni turista.

— Svi odlaze iz ovog dijela Poljske. Nemamo od čega živjeti, a pritom gledamo kako sve oko nas umire – kaže i dodaje kako vjeruje da vlasti imaju namjeru cijelo područje pretvoriti u vojnu zonu i da se zbog toga ne trude zaustaviti masovne migracije lokalnog stanovništva.

Puno više pažnje pridaju zaustavljanju migracija iz pravca Bjelorusije tvrdeći da na taj način brane EU od LUKAŠENKA, kojem pripisuju instrumentalizaciju migracija kao odgovor na sankcije.

U blizini zida je i selo Bohoniki, jedno od par preostalih mjesta u kojima žive Tatari, njih oko sto. U selu su i mala džamija sagrađena u 19. stoljeću i mezaristan (groblje) u kojem je sahranjeno sedam osoba čija su tijela aktivisti pronašli u obližnjim šumama i koje su uspjeli identifikovati. Uglavnom su to osobe iz Iraka i Sirije koje su putovale sa članovima porodica ili sa prijateljima koji su uspjeli preći i koji su pomogli u traženju tijela i pri identifikaciji.

PIOTR CZABAN je lokalni aktivista i novinar koji od 2021. pomaže u pronalasku i sahranjivanju migranata. Do te godine Piotr je

radio za nacionalnu TV stanicu, a danas ima svoj YouTube kanal i fokusira se na izvještavanje o ekologiji i ljudskim pravima, uključujući migracije, teme za koje često nema mjesta u poljskim medijima. Istovremeno, treću godinu odlazi svakodnevno u šume oko granice kraj koje živi, noseći pomoć ljudima koji uspiju preći zid. On predvodi grupu aktivista koji pomažu u izvlačenju tijela stradalih i njihovom sahranjivanju. Neki su umrli od povreda zadobivenih pri prelasku, neki od gladi, neki od hladnoće.

U Bohoniki pomažu mještani i lokalni imam koji je dio seoskog groblja odredio za sahranjivanje migranata. Na sahrane dođu Piotr i seljani, 'da ih ispratimo kao ljude', kaže nam. Ako nisu muslimani, sahranjivanje je često vrlo težak proces koji otežavaju lokalne vlasti. Piotr priča o slučaju žene iz Etiopije kada se danima borio da dobije grobno mjesto, a nakon toga da postavi obilježje sa imenom i prezimenom.

— To su ljudi. Nisam htio dopustiti da je sahrane kao da nije osoba, bez imena i bez oznake – kaže Piotr sa kojim smo se sreli u neposrednoj blizini šume.

Mještani u Bohoniki ne ustručavaju se pomagati migrantima i uglavnom nemaju problema. Zaštićeni su statusom manjine u Poljskoj, u kojoj ima tek par stotina muslimana, uglavnom Tatara.

Mnogo teže je mještanima sela Michałowo. Zbog neposlušnosti prema vlastima, koja se ogleda u nesebičnoj pomoći migrantima, vlasti u Varšavi nametnule su im niz sankcija tokom protekle dvije godine. Od sankcija i prijatniji jača je savjest i solidarnost oko 3.000 stanovnika Michałowa, kaže gradonačelnik MAREK NAZARKO.

— Ovo je malo mjesto i svi sve znaju. Mi smo skupa odlučili da nam je važnije pomoći ljudima nego bilo šta drugo – dodaje.

Svi mještani Michałowa su 2021. godine odlučili otvoriti svoje domove i cijelo selo za migrante. Brigu o njima su preuzeli sami, a odnedavno im pomažu i manje privatne fondacije koje im omogućavaju da pomažu dvjema sirijskim porodicama. Pomagali su i jednoj porodici iz Afganistana, no oni su odlukom centralnih vlasti nedavno protjerani iz Poljske. U selu je i nekoliko stotina izbjeglica iz Ukrajine za koje centralna vlast plaća smještaj i svu potrebnu pomoć. Za ostale takva vrsta pomoći ne postoji.

Uprkos prijatnjama i problemima sa vlastima, mještani Michałowa odlučili su 2021. da drže upaljena zelena svjetla ispred kuća kao znak migrantima da ovdje mogu dobiti pomoć.

Uprkos problemima sa vlastima, mještani Michałowa odlučili su da drže upaljena zelena svjetla ispred kuća kao znak migrantima da mogu dobiti pomoć. Godine 2021. stajali su pred odlukom da li će pomagati ljudima ili će ući u historiju kao nove Jedwabne

— Mi smo 2021. godine stajali pred odlukom da li ćemo pomagati ljudima ili ćemo ući u historiju kao nove Jedwabne – kaže gradonačelnik, podsjećajući na masovno ubistvo nekoliko stotina Jevreja koje su 1941. počinili njihovi susjedi u gradu Jedwabne.

— Odlučili smo da će naši potomci drugačije pričati o nama i da ćemo pomoći onome kome treba.

Gradonačelnik kaže da mu je šokantna činjenica da vlasti uporno ne tretiraju isto ljude iz Ukrajine i ostale od kojih neki također bježe od ratova ili drugih teškoća. Svjestan je da dio odgovornosti za takav odnos ležu na EU-u i njenim institucijama, dok naglašava da lokalnim ljudima migranti iz bilo koje zemlje ne smetaju. Hvali se i da je ovo selo tokom stoljeća uspjelo zadržati različitosti i da su među rijetkima u Poljskoj gdje zajedno žive Jevreji, Poljaci te Ukrajinci i Bjelorusi koji su se doseljavali u prošlosti.

Na granici Poljske prema Ukrajini situacija je drastično drugačija. Ovdje nema zida, a pomoć koju dobivaju izbjeglice, koje i dalje pristižu iz ratnog područja susjedne zemlje, podržana je od centralnih vlasti i niza organizacija. Na željezničkoj stanici, sa koje svakodnevno odlaze i dolaze vozovi iz i za Ukrajinu, prisutne su brojne međunarodne organizacije koje Ukrajincima dijele vodu, hranu i ostalo. Vlasti su organizovale i dežurne punktove gdje pružaju medicinsku i druge vrste pomoći. Od početka rata u Ukrajini kroz Przemysl je prošlo nekoliko miliona ljudi iz Ukrajine.

— Mislim da možemo zaista biti ponosni na to kako je naš grad pomogao izbjeglicama iz Ukrajine – s pravom kaže JACEK PANIW, zadužen za koordinaciju pomoći ispred gradskih vlasti.

Način na koji je organizovana pomoć, u uslovima koji su bili teški, lako bi mogao biti praksa i na istoku, gdje je znatno manje ljudi. No vlasti to ne podržavaju. Paniw naglašava da pomoć bez oklijevanja pružaju svima koji pristižu iz pravca Ukrajine, negirajući rasiističke incidente koji su se dešavali na samom početku rata, ali nisu prestali ni danas, prema ljudima koji dolaze iz ratom zahvaćenih zona, ali nisu bijeli, uključujući Rome te osobe iz Azije i Afrike koje su živjele u Ukrajini. Kaže da svakog dana kroz grad prođe nekoliko stotina ljudi iz Ukrajine, onih koji napuštaju zemlju ili onih koji idu nazad.

NA željezničkoj stanici zatičemo red od nekoliko stotina ljudi koji čekaju voz za Ukrajinu. Uglavnom žena. Zaposlenici UNHCR-a i ostalih organizacija koji su na stanici često su Ukrajinci, koji i sami putuju na ovoj relaciji. U drugom dijelu grada je detencijski centar u kojem su smještene osobe koje uspiju preći granicu i zatražiti azil. Preciznih podataka o tome koliko je osoba u šest centara u Poljskoj nema, jer granična policija koja ih nadzire nema obavezu da prikaže ukupan broj. Dio centara je otvorenog tipa, a dio su praktično zatvori. Ured ombudsmena u Poljskoj tvrdi da je u januaru ove godine u detenciji bilo 1.349 osoba, uključujući 468 djece. Koliko neko ostaje u detenciji zavisi od mjesta do mjesta, ali generalno je taj period od 52 dana do 17 mjeseci.

Gotovo sve osobe koje bivaju pronađene pri prelasku granice, ako ih graničari prisilno ne vrte u Bjelorusiju, bivaju upućene u postojeće centre. Oni čiji azilantski zahtjev uđe u proceduru premještaju se u otvorene centre, dok ostali borave u detenciji do deportacije. Od 2015. naovamo Poljska je legalizovala praksu prisilnog vraćanja ljudi sa granica, dok graničari imaju moć da odluče čiji zahtjev za azil može ili ne može biti prihvaćen. Graničari predlažu detenciju, o

Čekanje voza za Ukrajinu (gore).
Groblje u selu Bohoniki gdje su sahranjeni migranti (dolje)

kojoj odlučuje sud, te nadziru detencijske centre. Iz njih dolaze informacije o nasilju i raznim vrstama zlostavljanja. Osobe koje se nalaze u ovim centrima, koji su neuslovni za bilo kakav boravak, imaju ograničen pristup advokatima, nemaju internet ili bilo koju drugu mogućnost komunikacije sa vanjskim svijetom, osim ombudsmena i rijetkih nevladinih organizacija koje imaju dozvolu pristupa. Prema tvrdnjama ombudsmena, osobe u detenciji često nisu svjesne svojih prava, niti im je poznat status u kojem se nalaze, niti koliko dugo će ostati u detenciji. Uz to, svi su obavezni platiti boravak u detenciji. Vlasti se uglavnom trude da vrte sve osobe koje uspiju ući u zemlju, izuzev ljudi iz Sirije, Afganistana i Jemena koje zbog međunarodnih pravila ne smiju deportovati.

Kao i u većem dijelu EU-a, pitanje migracija je svakodnevni dio političke debate, naročito u periodu pred izbore koji su u Poljskoj zakazani za ovu jesen. Zajedno sa Mađarskom,

Poljska se trenutno pokušava suprotstaviti odrednicama novog Pakta o migracijama koji zastupa Europska komisija. Naime, Poljska i Mađarska odbijaju prihvatiti podjelu odgovornosti za migrante koji ulaze u EU, tvrdeći da su dosta učinili prihvatom miliona Ukrajinaca. Pakt nalaže da zemlje koje odbijaju biti dio zajedničkog odgovora na migracije moraju plaćati 20.000 eura po osobi čiji relokaciju odbiju. Poljska konzervativna vlast najavila je mogućnost referenduma vezanog za relokaciju azilantata. Prema trenutnim najavama, referendum bi se mogao desiti isti dan kada i generalni izbori.

Istovremeno, vlasti uz pomoć lojalnih medija ne prestaju širiti propagandu mržnje prema migrantima. Predizborna kampanja za ovogodišnje izbore, koja je već u toku, ne razlikuje se nimalo od prošle – dominira jezik mržnje kojim se koristi kako ultradesnica koja je na vlasti, tako i kandidati centra koje predvodi DONALD TUSK, nekadašnji predsjednik Europskog vijeća i bivši premijer Poljske. Mnogi Tuska vide kao jedinu mogućnost za smjenu postojeće vlasti, ali tek rijetki vide mogućnost za drastične promjene kada je riječ o politici prema migrantima.

Istovremeno, gradonačelnik Michałowa, kao i brojni aktivisti u Poljskoj i nevladin sektor insistiraju na tome da odgovor vlasti na dolazak ljudi iz drugih zemalja – bili oni iz Ukrajine, Sirije, Iraka ili Kube – mora biti jednak. Podsjećaju i da sve više Poljaka napušta zemlju i da cijela područja, naročito na istoku, prema Bjelorusiji, ostaju pusta. Vlasti na to nemaju odgovor, izuzev represivnih mjera i prijatniji svima koji se ne slažu sa njihovom politikom. ■

Piotr Czaban

INTERNACIONALA

Nejednakosti u znanosti

Nedavna istraživanja ukazuju na to da su u znanstvenom polju diljem svijeta nezvorni govornici engleskog jezika i žene uvelike neravnopravni

BIOLOGINJI VALERIJ RAMÍREZ CASTAÑEDI materinji je jezik španjolski. Kada je počela raditi u znanstvenom sektoru, brzo je shvatila da je engleski jezik sveprisutan i da će joj studiozan rad ići sporo i teško. Ramírez Castañeda jedna je od brojnih znanstvenica koja ima taj problem, pa ga je počela i istraživati. Članica je međunarodna grupe od 11 autora koji su početkom jula u časopisu PLOS Biology objavili studiju koja prezentira kako sve nagrabuse znanstvenici kojima engleski nije materinji jezik. Bilo da se radi o čitanju i učenju, objavljivanju radova ili posjećivanju konferencija, ti su znanstvenici i znanstvenice u lošijem položaju od izvornih govornika engleskog. U usporedbi s izvornim govornicima engleskog im je potrebno dvostruko više vremena za čitanje znanstvenih radova. Što se objava u tiskanim publikacijama tiče, pokazalo se da je 2,6 veća vjerojatnost da će njihovi radovi biti odbijeni i 12 puta veća vjerojatnost da će samo zbog jezičnih grešaka biti zatražena revizija rada. Gotovo polovica govornika kojima engleski nije izvorni jezik odlučila je ne sudjelovati na međunarodnim konferencijama, a jedna trećina odustala je od usmene prezentacije jer nisu bili sigurni u komunikacijske vještine na engleskom.

Osim što dodatan jezični rad nije honoriran, povećani napor posvećeni jezičnom snalaženju lako mogu dovesti do smanjenja mogućnosti napretka, a vremenom i do potpunog izgurivanja iz znanstvenog sektora. U istraživanju se navodi da je taj efekt izraženiji u siromašnijim zemljama – razina prihoda jezičnim dodaje i nove barijere. Primjerice, u Japanu je dosta uobičajeno da znanstvenici koriste profesionalne usluge za uređivanje radova na engleskom jer za to imaju sredstva, dok u Kolumbiji mnogi znanstvenici često si ne mogu priuštiti korištenje takvih usluga. Koautori istraživanja Ramírez Castañeda i TATSUYO AMANO podcrtavaju da engleski nije

materinji jezik za 95 posto svjetske populacije, a globalnih je izazova mnogo, od klimatske krize do siromaštva. Morali bi pokušati uključiti znanstvenike i znanstvenice diljem svijeta u rješavanje ovih problema, napominju istraživači. 'Različiti smo mislioci na različitim jezicima, a to znači različite načine promatranja, znanja o prirodi i razumijevanja svijeta, što također znači i da donosimo različita rješenja. Očuvanje jezika i raznolikosti jezika važno je za očuvanje biološke raznolikosti, zaključuje Ramírez Castañeda.

Dodatni prilog o krivim Drinama znanstvenog sektora nedavno je objavljena knjiga 'Pravičnost za žene u znanosti: uklanjanje sistemskih prepreka napretku' čiji su autori CASSIDY R. SUGIMOTO i VINCENT LARIVIÈRE. Radi se o prvoj opsežnoj empirijskoj analizi rodnog jaza u znanosti, iz koje proizlazi da se ženama sustavno uskraćuju glavne valute znanstvenih zasluga: objavljivanje i citiranje. Nalazi istraživanja pokazuju da je malo vjerovatno da će žene dobiti vodeće pozicije u (sve učestalijim) grupnim istraživačkim pothvatima. Kada se takvi znanstveni radovi objave, muškarci su pozicionirani kao ključni suradnici, a žene potisnute na manje vidljive tehničke uloge. Iako je rodna neravnopravnost prisutna posvuda, postoje značajne razlike po zemljama. Primjerice, kad je u pitanju udio autorica u objavljenim znanstvenim radovima Japan ima niže stope od Kine (17 posto naprema 26 posto), dok su Kina i Njemačka u istoj ravni. Pritom su sve tri zemlje niže od svjetskog prosjeka koji iznosi 31 posto. Istraživanje koje su napravili Sugimoto i Larivière ipak se čini dosta empirijski ograničeno, nedostaje mu kontekstualizacije, bavljenja temeljnim mehanizmima neravnopravnosti i uvezivanja društvenih silnica. Inače, o spomenutom istraživanju u široj je javnosti pisao časopis Nature. Osnovan je 1869. godine, a na glavno uredničko mjesto časopisa prva je žena stupila 2018. godine. O prvom istraživanju je, nakon objave u stručnom časopisu, pisao magazin Science. Osnovan je 1880., još nije dočekao glavnu urednicu svih svojih izdanja. Kao i 98 posto publikacija u znanosti, i Science i Nature izdaju se na engleskom.

■ Ivana Perić

Marketinška ruka pravde

USVOJOJ kući na Žabljaku je 24. jula uhapšen VESELIN VELJOVIĆ, jedan od ključnih ljudi crnogorskog bezbjednosnog sektora zadnjih decenija. Bivši – u dva navrata – direktor Uprave policije Crne Gore, komandir Centra bezbednosti u Plevljama, komandant Specijalne antiterorističke jedinice, bivši – opet u dva navrata – savjetnik za bezbjednost predsjednika MILA ĐUKANOVIĆA i bivši sekretar Vijeća za nacionalnu bezbjednost uhapšen je nakon što je Specijalno državno tužilaštvo Crne Gore protiv njega podnijelo krivičnu prijavu zbog sumnje

da je zajedno sa MUJOM NIKOČEVIĆEM te ALEKSANDROM i NIKOLOM MRKIĆEM počinio krivično djelo stvaranja kriminalne organizacije, zloupotrebe službenog položaja i krijumčarenja. Za Nikočevića se sumnja da je pripadnik takozvanog 'škaljarskog klana', dok se Aleksandra Mrkića dovodilo u vezu sa švercom duvana. Veljović je osumnjičen da je – i to u vrijeme dok je bio Đukanovićev savjetnik – informacije o švercu cigareta odavao Aleksandru Mrkiću za kojim policija još traga. Veljović je već bio hapšen, i to nakon demonstracija na Cetinju protiv ustoličenja mitropolita SPC JOANIKIJA, pod sumnjom da je izvršio napad na policajca gurajući se sa kordonom policije. Predsjednik crnogorske vlade u tehničkom mandatu DRITAN ABAZOVIĆ uputio je čestitke nadležnima povodom hapšenja te poručio da je 'ruka pravde konačno stigla i do Veselina Veljovića.' Oglasio se i predsjednik JAKOV MILATOVIĆ koji je dao podršku pravosudnim institucijama u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije.

'Nažalost, čini mi se da i ovo posljednje hapšenje govori o tome, uz presumpciju nevinosti, kakvi su ljudi u prethodnom periodu vršili značajno visoke funkcije u Crnoj Gori', kazao je Milatović te dodao da su upravo oni koji su trebali da se 'bore protiv kriminala i korupcije izgleda često bili glavni dio organizovanog kriminala i korupcije'. Sad je veliko pitanje koliko daleko će istraga ići, odnosno da li je ovo početak obračuna sa kadrovima Mila Đukanovića. Urednik portala normalizuj.me BRANO MANDIĆ se pita 'može li politički iznurena država Crna Gora biti jača od uslovno rečeno 'duboke države' koja je građana decenijama. — Po meni, tanki su izgledi da se pravosnažno stigne do vrhova te strukture, tako da se moramo zadovoljavati malim koracima – ističe on, napominjući da se nešto ipak dešava i podsjeća da je prije godinu je uhapšena bivša predsjednica Vrhovnog suda VESNA MEDENICA.

Mandić, međutim, smatra da država nema kapaciteta za ozbiljan obračun s kriminalom. Ukazuje na to da 'sva ta hapšenja ponekad liče na jednu veliku marketinšku kampanju. Puno je bliceva, mnogo SKY prepiski i dojava, ali cijeli proces ne djeluje transparentno'. Navodi i da su ovakva pitanja uvijek i stvar politike, a to u Crnoj Gori 'obično znači palu stvar'.

■ Dejan Kožul

Davor Džalto, teolog, umjetnik i profesor na Univerzitetu u Stockholmu / Foto: Ivana Todorović

KRATKO I JASNO

Švedski problemi i tepih

U Stockholmu je u dva navrata javno spaljen Kuran, a nekoliko zahtjeva za sličan performans policija je odbila. Sve se događa u kontekstu pristupanja Švedske NATO-u, a počelo je kada je Turska najavila da će pristupanje blokirati dok Švedska ne pristane izručiti kurdske 'teroriste'. Koji su motivi ovih događaja i tko stoji iza njih?

Teško je reći da li je ovde reč o pojedincima koji to čine iz ličnih motiva, ili o nekoj sistematičnijoj i većoj organizaciji. Kontekst nije samo planirano pristupanje NATO savezu, već i porast tenzija u društvu na relaciji imigrantske populacije i desno orijentisanih etničkih Švedana i političkih partija kojima su ti segmenti populacije skloni, zatim uspon desnice koja sada ima vlast, izgledi da će doći do još veće radikalizacije i pad životnog standarda za najveći broj građana.

Zbog najave novih spaljivanja Irak je izbacio švedskog ambasadora, a ugroženi su i diplomatski odnosi s Iranom i Libanom. Čini se da obje strane instrumentaliziraju događaj u političke svrhe?

Tradicionalna religija je jedan od najčešće korištenih instrumenata u političke svrhe. Nisu u pitanju samo većinski muslimanske zemlje, to vidimo i u Evropi, a isto je naročito i tradicionalno prisutno u 'sekularnoj' Americi. Sukob je i ovde između načina na koji se politički interesi artikulišu u sferi tradicionalne i takozvane 'sekularne' religioznosti. (Post) protestantske zemlje u Evropi su, i pored pada interesovanja za odlazak u tradicionalne crkve, izuzetno sekularno religiozne, sa veoma visokim stepenom društvene kohezivnosti kada je u pitanju lokalno stanovništvo.

Švedska vlada je najavila da će s ciljem 'zaštite nacionalne sigurnosti' razmotriti zakonske promjene koje se tiču slobode govora. Je li ovo ispravan način adresiranja problema islamofobije?

Švedska se suočava sa mnogo problema, a moj je utisak da se najveći broj gura pod tepih, bez želje da se njihovoj artikulaciji i rešavanju pristupi na odgovoran i ozbiljan način. Islamofobija i migrantofobija jesu prisutne, ali treba dodati i društveno raslojavanje, diskriminaciju i porast nasilja. Sloboda misli i govora, kako to često biva, jeste zaštićena sve dok se ne koristi. Ali ovo pitanje se dugoročno ne rešava zakonima, problem je gradnja kulture senzitivnosti za druge i drugačije, a u Švedskoj se o tome jako malo zna.

■ Tena Erceg

I u najrazvijenijim zemljama poput Njemačke ženama se sustavno uskraćuju zasluge (Foto: Sylvia Gollner/MeđUni Graz/Wikimedia Commons)

Neizvjesno u Španjolskoj

Jasnog pobjednika izbora nema, no aktualni socijaldemokratski premijer Sánchez bliži je formiranju vlasti. Sve ovisi o katalonskim i baskijskim strankama

Čekaju ga teški pregovori – Pedro Sánchez (Foto: Sopa Images/Sipa USA)

Ako bismo tražili jasnog pobjednika parlamentarnih izbora u Španjolskoj održanih 23. jula, teško da bismo ga pronašli. Opozicijska konzervativna postfrankistička Narodna stranka (PP) osvojila je najveći broj glasova, 33 posto, odnosno 136 od ukupno 350 mjesta u donjem domu parlamenta. Ujedno je i poboljšala svoj rezultat za više od 12 posto ukupnog broja glasova u odnosu na prošle izbore iz novembra 2019. godine te osvojila većinu u 15 od 19 španjolskih 'autonomnih zajednica', odnosno zemalja i pokrajina. Nije pobijedila samo u Estremaduri i Navari, kao ni u Baskiji i Kataloniji u kojima ionako nije imala šanse. To je impresivan rezultat, no pobjeda nad vladajućom Socijalističkom radničkom par-

tijom Španjolske (PSOE) skromnija je nego što se očekivalo i nego što su najavljivali rezultati nedavnih regionalnih izbora. Osim toga, matematička pobjeda ne znači ništa bez mogućnosti formiranja vlade, od čega je PP trenutno vrlo daleko. Jedva nešto bliže su glavni konkurenti iz PSOE. Stranka premijera PEDRA SÁNCHEZA OSVOJILA JE nešto manje od 32 posto glasova i 122 mandata.

Sve ovisi o manjim igračima, odnosno strankama koje su osvojile preostalu četvrtinu mandata. Dvije preostale nacionalne stranke, odnosno koalicije osvojile su podjednak broj glasova – oko 12 posto – i približno podjednak broj mandata. S desne strane tu je Vox, nastao 2013. odvajanjem ekstremno desne frakcije PP-a. U ideološkom smislu to je klasična stranka ekstremne desnice, koja se oslanja na provokaciju, rogoboreći protiv feminizma, LGBT prava i ljudi druge boje kože

i vjere. Tu su i glasna obrana tradicije frankizma, kao i žestoki španjolski nacionalizam, usmjeren osobito protiv prava Katalonaca, Baska i Galježana. Međutim, iako je desnica ukupno dobila značajan broj glasova, sam Vox je doživio poraz. U odnosu na prethodne izbore stranka je prošla lošije za niti tri posto glasova, ali preračunato u mandate to znači 33 ili čak 19 zastupnika manje. S lijeve strane je koalicija Sumar (što se može prevesti kao 'Zajedno'), koja je osvojila 31 mandat. Nju vodi komunistkinja i dosadašnja ministrica rada YOLANDA DÍAZ, a okuplja velik broj stranaka sa socijalističkog i zelenog spektra, uključujući i Podemos, četvrtu najveću stranku na prošlim izborima. Iako je Podemos u prošlom mandatu bio na vlasti zajedno sa PSOE-om, a Vox je na regionalnoj razini redovni partner PP-a, i među ovim strankama ima trzavica. No ni jedna od tih opcija (savez PP-a i Voxa ili PSOE-a i Sumara) nema dovoljno mandata da samostalno formira vlast.

Stoga ključeve vlasti drže stranke koje predstavljaju manje nacije ili regije unutar Španjolske. Njihovih sedam lista ukupno je osvojilo 28 mandata. Katalonska republikanska ljevica (ERC) i Ujedinjena Baskija (Euskal Herria Bildu) već su ranije surađivale sa PSOE i Podemosom, na liniji zajedničkog lijevog opredjeljenja, iako se snažno ne slažu oko nacionalnih pitanja. Obje stranke su načelno podržale ostanak Sáncheza na vlasti, no ovoga puta to neće biti dovoljno za većinu. Ljevičarska vlada trebala bi tražiti pristanak i centrističkih stranaka Zajedno za Kataloniju (Junts) te Baskijske nacionalističke stranke (BNV). Junts je osobito težak partner. Stranku je osnovao bivši katalonski predsjednik CARLES PUIGDEMONT, koji se nalazi u Belgiji, a španjolske ga vlasti progone zbog organiziranja referenduma o nezavisnosti Katalonije 2017. godine. Junts traži novi referendum o neovisnosti i puštanje iz zatvora katalonskih političkih zatvorenika. Premijer Sánchez pak ne želi izgledati previše popustljiv prema zahtjevima iz Katalonije i Baskije. Lider PP-a ALBERTO NÚÑEZ FEIJÓO već ga prokazuje kao 'pomagača separatista'. No i Feijóo treba zagrabiti u taj bazen, zbog čega je tražio razgovor s rukovodstvom baskijskog BNV-a. Ono ga je kategorički odbilo i time praktički pokopalo njegove premijerske ambicije. Za potvrdu španjolske vlade u parlamentu nije potrebna potpora većine zastupnika, dovoljno je samo da većina ne bude protiv. Za sada je aktualni premijer bliže tom scenariju, no pitanje je daleko od riješenog.

■ Nikola Vukobratović

Hun Sen (Foto: wro/Wikimedia Commons)

zicija prema službenim rezultatima osvojila pet mandata. Rezultat ne čudi, s obzirom da je zabranjeno sudjelovanje stranci Svjetlost svijete koja predstavlja jedinu suvislu opoziciju u zemlji sa 16,7 milijuna stanovnika. Također, Sen je zakonskim posljedicama prijetio građanima koji unište glasačke listiće. Opozicijskom vodi SAMU RAINSYU – koji je u egzilu – zbog pozivanja na takav oblik protesta zabranjeno je natjecanje za bilo koju funkciju tijekom narednih 25 godina, dok je drugi opozicijski lider KEM SOKHA u ožujku osuđen na 27 godina zatvora zbog navodnog plana rušenja vlasti. Dva dana nakon izbora, Sen je najavio da premijersku poziciju prepušta svome sinu HUNU MANETU, inače generalu i zapovjedniku Kraljevske kambodžanske vojske.

Nekadašnji pripadnik Crvenih kmera, Sen vodi Kambodžu još od 1985. te je nakon 38 godina vladar najduže na vlasti u čitavoj Aziji. Kao vojni zapovjednik srednjeg ranga, Sen tijekom kambodžansko-vijetnamskog rata 1977. godine prelazi na vijetnamsku stranu, a 1979. sa samo 26 godina postaje ministar vanjskih poslova Narodne republike Kampučije koju su instalirale okupacijske vijetnamske vlasti. Šest godina kasnije postaje i nominalni šef države. U ratu s oružanim grupama koje su pružale otpor okupaciji te od posljedica gladi umrle su stotine tisuća ljudi. Krajem osamdesetih Vijetnam se povukao iz zemlje te je pod okriljem Ujedinjenih naroda provedena tranzicija. Službeno, uspostavljena je višestranačka demokracija, a nakon što se u zemlju vratio izgnani kralj NORODOM SIHANOUK Kambodža je 1993. postala parlamentarna monarhija. Sve je to vrijeme Sen uspio ostati na vrhu. Vladao je željeznom šakom, protivnike eliminirao, a opozicijske stranke zabranjivao. Pod njegovim vodstvom zemlja se primakla Peking. Režim je profitirao od kineskih ulaganja i infrastrukturnih projekata, a nedavno otvaranje kineske pomorske baze almirala je Washington. Istovremeno, iako je od 2010. do 2020. stopa siromaštva službeno prepolovljena – s 33,8 na 17,8 posto – tri četvrtine populacije i dalje živi s manje od tri dolara dnevno. Prema Transparency Internationalu, korupcija je u Aziji prisutnija jedino u Mjanmaru i Sjevernoj Koreji. Senovo nasljeđe su i raširena trgovina ljudima, seksualno ropstvo i pranje novca. Tranziciju na Senovog 45-godišnjeg sina komentatori uspoređuju s dinastijskim sustavom obitelji KIM u Sjevernoj Koreji. Iako je nasljednik Hun Manet obrazovan u Sjedinjenim Državama i Velikoj Britaniji, analitičari smatraju da nema realnih reformskih ambicija – te ističu da njegov otac namjerava i dalje vladati iz sjene.

■ Jerko Bakotin

PERSONA NON CROATA

Foto: Wikimedia Commons

Britanski matematičar, kriptanalitičar i otac računarstva ALAN TURING zapamćen je i po presudnoj ulozi u dešifriranju njemačkih kodiranih poruka, zahvaljujući čemu su zapadni saveznici pobijedili u važnim bitkama Drugog svjetskog rata. No 1952. godine Turing je osuđen zbog homoseksualne veze, a potom i kemijski kastriran. Ovih je dana pokrenuta inicijativa da se Turingu na londonskom Trgu Trafalgar podigne spomenik. Organizacija Fighting with pride, koja zagovara prava LGBTQ+ vojnika, saopćila je da je zbog seksualne orijentacije Turing za života izuzetno patio, iako su njegova postignuća promijenila svijet'.

■ J. B.

Kambodža: tranzicija u isto

UNEDJELJU 23. srpnja u Kambodži su održani praktički jednopartijski izbori. Kambodžanska narodna partija (CPP) višedesetljetnog diktatora i premijera HUNA SENA osvojila je 82 posto glasova i 120 mjesta u parlamentu, dok je rojalistička opo-

Internacionalni prvak u humanizmu

‘Kako ja mogu biti nacionalist, ako sam prvak svijeta!’ rekao je svojedobno Mate Parlov i ovom jednostavnom konstatacijom ispisao višetomnu i preobilnu autobiografiju, ali je u isti mah i odlio spomenik čistom humanizmu i destiliranom kozmopolitizmu

O BNOĆ, ma koja ura da je bila, i ma koje godišnje doba, nono moj ANĐELKO budio se unaprijed navijenim žveljarinom i dizao se iz kočete za u kužini gledati izravne prijenose boksačkih mečeva. Kako su se te sportske manifestacije održavale pretežito na američkom tlu, trenutak meča padao je nama na Braču u gluho doba noći, prisposobivo onom vremenu u kojem, negdje u Slavoniji, TADIJANOVIĆEVA mati – ‘bijelo platno tka’... Nije bilo sruza boksačkih velikana koji su se prenosili u nas na televiziji, a da se moj nono ne bi probudio, digao i gledao. Ma koliko da je to trajalo, i, ma koliko da je bilo prethodnih borbi na čije gledanje bi nas prisiljavali marketinški stručnjaci i medijski manipulatori – varajući nas o stvarnom trenutku početka meča naše gore lista – nono je bio spreman zavaliti se na otoman i poput noćobdije na stražarnici budno odgledati sportski program ove sorte.

I tako se dogodilo što? I tako se dogodilo to da sam se zaljubio u boks... Jerbo bih se i ja bio probudio svaki put kad u kamari nonota i none tmicu tihe noći, pa tako i moj mirni san, resko presiječe živčano-metalni zvuk starinske budilice. Iako smo spavali u odvojenim sobama, vrata na njima cijelu su noć ostajala otvorena. A katkad bih se prenuo i od onoga oštrog plastičnog kratkog zvuka, kad bi nono stisnuo prekidač od lampe na kantunalu: ako mu je po noći priprlo, mjehur ako bi mu se prepunio, pa ga je valjalo isprazniti u vrčinu što je za ovu nakanu vaz-

da dežurala u hodniku. (Sobe su bile na katu, a zahod u prizemlju, ili na kraju dvora, iz čega se i jest razvio ‘institut vrčine’ u otočkim mjestima!)

Zadnje u čemu smo nono i ja uživali po ovom pitanju, bili su mečevi ŽELJKA MAVROVIĆA, čudesnoga boksača s nadimkom Šaka sa Srednjaka i s prepoznatljivom panferskom irokezom na sljemenu tjemena, kao kresta na glavi pivca. Često smo i popiždivali nono i ja, jerbo, Mavrović je znao protivnika nokautirati već nakon nekoliko sekundi ili minuta, pa je ispadalo da smo se ustajali usred noći zaništa: za kratko vrijeme gledati Mavrovića, ili dugo čekati te njegove haiku-mečeve, motreći dosadne borbe početnika ili takmičarâ kudikamo niže klase.

A boksač MATE PARLOV bio je dio nonotovih neprospavanih noći i prije mojih sjećanja, prije naših zajedničkih bdijenja...

Mate Parlov bio je omiljeno nonotovo lice s televizije. Nažalost, kroz maglu ga pamtim, ali su mi i sada čiste slike u glavi što ih je, pričom, u meni bio nacrtao nono moj Anđelko. Mate Parlov bio je omiljeno lice mnogih, poglavito onih koji su opčinjeni više sportskim pristupom, negoli rezultatom. Ali, gdje je sportskoga pristupa, tu je i rezultata. Ovaj boksač nad svim boksačima preminuo je prije točno 15 godina umoren grubom neizlječivom bolešću, 29. srpnja 2008., a da je poživio, svoj bi (tek) 75. rodendan proslavio

Meč Mate Parlova i Johnnyja Griffina, 1975. (Foto: Wikipedija)

najesen, 16. studenoga. Rođen je u Splitu, 1948. godine.

Kuriozitetu radi, Mate Parlov i OLIVER DRAGOJEVIĆ preminuli su na isti dan u ušću srpnja. Oliver je ‘partija’ prije pola decenije, točno na 10. obljetnicu Matine smrti...

Neće bit slučajno što Mate Parlov korijen podrijetla loze prezimena zabija duboko dolje baš u Imotskoj krajini, tom toposu gdje se miješa ne morskav već zemljana (nacionalna) boćatost, gdje na istom mjestu stoljećima prebivaju i Hrvati i Srbi, gdje se podižu i katoličke crkve i pravoslavni hramovi, čestitaju jedni drugima Božice i Vaskrse, blagdane i slave; gdje se podjednako čita i piše latinicom i ćirilicom, i, gdje se hrvatske obitelji miješaju sa srpskim familijama stvarajući zajednička ognjišta i dimnjake, skupa podižući djecu u kojima teče sad već boćata krv majke Srpkinje i oca Hrvata, ili obrnuto... Neće bit slučajnim ni što je krošnju za svoje obiteljsko gnijezdo Mate Parlov razvio i odnjegovao baš u Puli, u Istri, gdje je doista dokazani, a ne hinjeni, teritorij i mentalitet koji ne glumi internacionalnu toleranciju i sveopću međuljudsku trpeljivost i suradnju, nego zrakom punih pluća i srcem punim krvlju živi i propagira najviše vrijednosti uljudenog svijeta. Tamo je multikulturalnost normalna, bilingvalnost dobrodošla, pa dvojezične ploče nikome ne smetaju. (Neću rabiti termin *suživot*, tu ružnu i netočnu riječ, koja rogobatno svojom tobožnjom falšom dobrotom i uvelike farizejskim licemjerjem ništi svaki oblik prirod-noga humanizma i snošljivosti što je zdravoj čeljadi esencijalno imanentan.)

I, jesmo li se trebali čuditi kad je – izgrađen i sazidan od svih ovih kulturoloških facada i duhovnih čestica – Mate Parlov onomad na istodobno i provokativno i prirodno postavljeno novinarsko pitanje svečano bio odbrusio: ‘Kako ja mogu biti nacionalist, ako sam prvak svijeta!’ Ovom jednostavnom konstatacijom Mate je ispisao višetomnu i preobilnu autobiografiju, ali je u isti mah i odlio spomenik čistom humanizmu i destiliranom kozmopolitizmu...

Daleko bi nas odvele priče o veličanstvenim pobjedama boksera Mate Parlova, znatiželjnicima je s dva klika dostupna taksonomija te nevidene rijeke uspjehâ koja i dandanas teče svesvjetskim almanasima i ljetopisima; ali, neka bude rečeno ono što je i Mati možda bilo najdraže: pobjeda nad argentinskim artiljercem MIGUELOM ANGELOM CUELLOM, 7. siječnja 1978., kad je osvojio jednu od titula

svjetskog prvaka u poluteškoj kategoriji, poslavši Argentinca ‘u krpe’ nokautom u devetoj rundi. U Münchenu je 1972. bio olimpijski prvak osvojivši zlato, a u Madridu – što je Mati svakako bilo milo – 1971. godine postao je prvak Europe u amaterskoj kategoriji, koju je smatrao težom od one profesionalne. Ni prije ni poslije Mate nije se do danas rodio boksač koji je u istoj kategoriji bio olimpijski, svjetski i europski amaterski prvak, te svjetski i europski profesionalni šampion. I prije preminuća, proglašen je najboljim hrvatskim sportašem xx. stoljeća.

Mate Parlov bio je i magistar ekonomije, ali ga to nije priječilo da u svojem baru konobari i, umjesto luksuza, da uživa u druženju s mušterijama i ispičaturama, sportašima i kulturnjacima. S onom svojom nekoć ubojitom ljevicom podjednako je služio čaše s pićem i čikare s kavom, kao i prelistavao pjesničke zbirke, s naglaskom na A. B. ŠIMIĆA i TINA UJEVIĆA, začinjavca i njegovog zavičajca. Umjesto čakulanja o sportu, Mate je bližnjima i namjernicima radije naizust deklamirao poeziju, koja nije bila samo ona ispisana iz pera antologijskih hrvatskih pjesnika, već je on rado prelazio granice i s jedne i s druge, i s treće i četvrte strane: pronoseći ljepotu stihova ili filozofskih misli i iz orijentalne i okcidentalne literature, ali i južne helenističke i borealne germanske književnosti.

U Puli je, na korak od njegovog legendarnog *caffè* ‘Mate’, na Giardiniju, postavljen i brončani spomenik Parlovu, famozni rad MARIJE UJEVIĆ GALETOVIĆ, koji je, o *sancta simplicitas*, u oku čoravoga promatrača izazvao sablazan. Da to nije Mate, da je to onaj kip Augusta Šenoe iz Zagreba na kantunu Vlaške ulice?! A gesta kojom ga je Marija dlanom pomilovala, zaoblila i obgrlila, plemenita je kiparska vještina koja nije svakome dana. Kao što i ne vide svi što imaju oba oka, tobože, zdrava.

Kad se sagleda odozdo dogore i slijeva nadesno životna sportska i ljudska putanja što ju je bio opisao Mate Parlov, jasno je kako njome potvrđuje sveukupnost humanizma uljudbe fortificiranu s elementima olimpizma u kojima se, kao presudna, živo izdvajaju načela sudjelovanja s jedne, odnosno jednakosti među narodima i rasama s druge strane. Parlovljev svjetovni humanizam avers je na civilizacijskoj medalji na kojoj je revers ljudski sakralni ekumenizam. Tko razumije tu duhovnu dimenziju, duhovnu dimenziju koja nije (nužno) religiozna, taj shvaća datost po kojoj se boksu tepa kao plemenitoj vještini. ■

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Američka kuga u selu Grabu

PIŠE Sinan Gudžević

Prošle godine je Idriz, u prisustvu veterinarskog inspektora, načinio lomaču od dvadeset košnica u koje se ukotio bacil kuge nazvane američkom. Gledao sam s prozora svoje sobe kako plamen ždere skupe košnice i ramove. Za koji dan će uslijediti nova lomača, za trinaest Idrizovih i Feridinih košnica

BAREM dvije godine u mjesecu julu svašta mi je u Grabu prolazilo kroz glavu: te ne umijem da gledam dobro, te nisu mi oči što su bile, te su mi se možda odviknule od rojeva, te ovo te ono. Jer nekada, u ovome istom Grabu, ne samo u djetinjstvu, kad me niko nije molio da gledam ima li pčele koja se iz košnice *pustila* i preselila na drvo, vidao sam ih i kad se nisam trudio da ih vidim. Prosto tako, ideš i čuješ iznad sebe znani zuj, pogledaš, a roj se oklembesio sa grane, nekad kao grozd, nekad kao ogromna brada. Onda zovneš nekoga starijega, on dođe sa trmkom pletarom, malo namazanom iznutra medom, stavi je ispod roja i dok on ili ona nešto mrmrlja, grozd ili brada se preseli u košnicu. Moja majka je znala kako da sa drveta pokupi pčelu, govorila joj je, kao da se moli: 'Kupi roj, blaga, kupirojblaga!'

Ali *blaga* u pčelarnicima mojih rođaka u Grabu više ne kupi roja. Dvoje od njih troje su na ovoj slici, IDRIZ i FERIDA. Treći je EDIN, pčelarnici su im udaljeni ni trista metara jedan od drugoga. Moji rođaci pčelari žive u Novom Pazaru, u pravilu izlaze u selo petkom, u dan ili dva oposole oko pčela, pa se vrate u grad. Grab je selo svedeno na jednu kuću s troje stanovnika, a košnica sad ima više nego kad je stanovnika bilo dvije stotine. Da ne bude zabune, troje stalnih stanovnika sela nisu pčelari, pčelari ne žive u selu. A rođaci pčelari su me zamolili, budući da sam cijeli mjesec juli u Grabu, da dvaput dnevno pogledam u krošnje vočki u pčelinjaku i oko njega. To meni nije nikakav napor, blizu kuće mi je, a u djetinjstvo me vraća uzbuđenje da ću vidjeti staru pčelu kako je prepustila stan novoj, pa se, dok se ne skući, zakrpila za neku granu. Te evo, da ponovim, treću godinu kako u julu mjesecu nadzirem barem dvaput dnevno da li se koja pčela pustila. Gledam, gvirim, zurim, i svi ti glagoli, blenem u krošnje okolnih šljiva, jabuka i bagremova, i drugog drveća, prijepodne i u kasno popodne. Postupak bi bio ovaj: pčela se pustila, zovem Idriza ili Edina, obaviješteni sjeda u auto i što prije stiže da pčelu udomi. Ali, evo već treću godinu nikakve od mene blagovijesti.

Hodio sam, ophodio, pohodio, ni na jedan roj nisam naišao. Svašta mi se, kažem, počelo i nastavilo rojiti po glavi. Jer sam, kako da kažem, rastao i među rojevima pčela. Iako moja kuća nije bila baš pčelarska, nije bilo ljeta da barem desetak puta ne bih vidio kako roj visi sa grane ili kako viri iz šuplje bukve ili trešnje.

Djetinjstvo mi je obilježila jedna nezaboravna zgoda sa pčelom, priča se i danas. SAVO PAVIĆEVIĆ prodao ILJAZU NUHOVIĆU pčelu koja je živjela u šupljem deblu trešnje u Savovoj livadi. Trešnja je imala šupljinu oko pola metra ukруг, a četiri metra uvis. U času kad Savo prodaje pčelu, ni on ni Iljaz ne zna ju u kakvoj stambenoj zgradi pčela živi. To će otkriti Iljaz kad dođe da pčelu uzme. A imao je šta naći: pčela nije napuštala prostranu duplju, u njoj se razmnožavala, saće je raslo i slagalo se na spratove i katove. Duplja je bila puna meda, Iljaz je morao trešnju oboriti motornom pilom, i to je počeo od korijena.

Pčelari Idriz i Ferida Gudžević s rukama na poklopcima svojih košnica zaraženih američkom kugom

Kad je deblo palo, potekao je iz njega potok meda. Pričalo se da je iz trešnje izvadio tovar i po meda. Ostala je riječ da Iljaz u med nije upala sjekira nego motorna pila.

Idriz Gudžević i njegova supruga Ferida, djevojački ZAHOVIĆ, prije četiri godine pokupili su sedam i po tovara meda. Isto i SMAJO. Činilo se da je Grab toga ljeta imao više meda nego mlijeka. Ferida i Idriz tada su imali 45 košnica đerzonki, brižljivo opremljenih, brižljivo čišćenih. Pčele iz njihova pčelinjaka su zujale kao u djetinjstvu, kao one vuvuzele u Južnoj Africi što su zujale na stadionima.

ALI se već sljedeće godine taj predak zaustavio. Idriz je mislio, pčela je to, mora malo i ona predahtnuti. Predah je bio čudnovat, svega tri su se pustile. Ista stvar je bila i kod Smaja, kod njegovih pčela je i počelo. Smaju je stvar bila sumnjiva, pa se požalio veterinarskoj inspekciji u Pazaru. Tamo mu je rečeno da pogleda kakva je boja pčelinjih larvi, i ako bude sivkasta ili tamnosmeđa, da odsječe po uzorak i donese. Tako je učinio, uzorke je poslao u Kraljevo, odande je javljeno da su pčelinje larve zaražene američkom kugom. Stvar je ponovio i Idriz. Kuga i u njegovim košnicama. Ta kuga ne pogađa odraslu pčelu, pogađa samo pčelinju larvu i ubija je. Uzročnik je bakterija nazvana *Pae-nibacillus larvae*, a zarazna je samo kao spora. Ona u pčelinjem leglu ubija podmladak, te sprečava nastavak života zajednici. Košnice zahvaćene američkom kugom ne razmnožavaju se, samo se zdrave pčele množe i puštaju. Američka kuga je iz Šumadije došla na Goliju. Odraslim pčelama kuga ne čini ništa, ako se ne računa okrutna posljedica da im ne da da se razmnožavaju, to jest da se puštaju.

One tri Idrizove pčele što su se pustile, dakle, bile su zdrave. No su bile i posljednje. Onda su uslijedile mjere. Spaljivanje zaraženih košnica. Košnice prazne, pčele odumrle, jer se nisu razmnožavale. Pčela živi četrdesetak dana, ako se ne množi, ako se ne pušta, umire. Prošle godine je Idriz, u prisustvu veterinarskog inspektora, načinio

lomaču od dvadeset košnica u koje se ukotio bacil kuge nazvane američkom. Gledao sam s prozora svoje sobe kako plamen ždere skupe košnice i ramove. Za koji dan će uslijediti nova lomača, za trinaest Idrizovih i Feridinih košnica. Prije neki dan sam vidio te košnice, složene jednu na drugu, obojene u plavo, u žuto, u crveno. Sve su košnice đerzonke, one sa pokretnim okvirima za med, izum genijalnog Poljaka s njemačkom školom JANA DZIERŻONA, koji ju je smislio tako da se pčelinja zajednica ne mora ubijati da bi se iz nje uzeo med. Sad još trinaest njegovih izuma u mom rodnom selu čeka na dolazak inspektora iz Pazara, pa da se pod njima potpali lomača i načini zapisnik.

Isto čeka i Edinove košnice. Njegov otac Smajo, posvećen i posve zdrav pčelar, umro je prije dvije godine od virusa corona, za sedam dana bolovanja. Njegove pčele se gase sporije, ali im spasa nema. Vakcina ne postoji, svijetu prijete nestanak pčele, onoga stvorenja koje je ARISTOTEL nazvao *zoon politikon*, a PLINIJE državotvornim bićem naviknutim na skupštinu i savjet. Ministarstvo Srbije za poljoprivredu nadoknađuje pčelarima štetu, ali je naknada sve tanja kako se kuga širi.

Američka kuga u golijskim i podgolijskim selima podsjeća me na epidemiju velikog kašlja u istom kraju prije ravno 70 godina. Ona je u nekoliko mjeseci odnijela preko devedesetero djece, odrasle nije pogađala. I ljudi su je nazvali *kuga*. Riječ u ovom kraju ima dugouzlazni akcent na prvom slogu, *kúga*. Tako i ovu kugu naglašavaju moji rođaci, čije je pčele ona pogodila. Kuga pedestih godina odnijela je i moga brata jednojajčanog blizanca. Ja sam pretekao, a bolovao sam dugo, zbog toga sam prohodao i progovorio sa kašnjenjem od skoro tri godine. Dobro, imam dosta svjedoka za to da sam oba zostatka debelo nadoknađio, a oni koji me znaju bolje mogu potvrditi da za štetu naknadu dobio nisam. ■

VANJA JURANIĆ

Femicid i obiteljsko nasilje su teme koje se tiču svih nas

Nastojala sam postići balans između angažiranog i autorskog filma. Koscenaristica Elma Tataragić i ja puno smo razgovarale na koji način prikazati patrijarhalan, mačo svijet u kojem živimo, a da istovremeno ne upadnemo u stereotipe koji generaliziraju prikaz našeg svijeta

FILM 'Samo kad se smijem' dojmljivo prikazuje kako (patrijarhalno) nasilje razara obitelj i duše njezinih članova. Na nedavno održanom Pulsom festivalu, gdje je premijerno prikazan, vrlo je zapažen i nagrađen Zlatnom arenom za najbolju glavnu glumicu (TIHANA LAZOVIĆ). Tim povodom razgovaramo s redateljicom, koscenaristicom i montažerkom filma VANJOM JURANIĆ.

U dosadašnja tri dugometražna filma, dokumentarcu 'Jesam li sretna?' te igranima 'Zagreb Cappuccino' i najnovijem 'Samo kad se smijem', u središte zbivanja stavljate ženske likove. U dokumentarnom filmu to su spremačice u uglednom zagrebačkom hotelu čiji radni život pruža malo razloga za sreću, u igranom prvijencu dvije mondene sredovječne žene na životnim prekretnicama koje uključuju veću ili manju traumu, a u aktualnom ostvarenju mlađa žena i majka čiji se brak

pretvara u pakao, odnosno trauma doseže kulminaciju. Odakle posvećenost upravo takvim likovima i temama?

Likovi u mojim filmovima osim što su ženski, također su marginalizirani, jer se nadam da će film pružiti vidljivost onima čije priče nisu često ispričane. Naravno, lakše mi je uskočiti u žensku perspektivu, ali ne razmišljam o spolu glavnih likova, to valjda dolazi podsvjesno, jer polazim od sebe. Mislim da ženske likove mogu prikazati na slojevitiji način jer mi je poznat pogled iz ženske vizure, kao i ženska introspekcija. Često se pitam odakle nekim autoricama ili autorima hrabrost da pišu iz perspektive suprotnog spola od njihova. Meni bi bio popriličan izazov pisati iz muške perspektive. Možda se u budućnosti odvažim, na kraju emocija ipak nema spol ili rod. Likovi koji završe u mojim filmovima i teme koje me zaokupljaju povezane su s mojom znatizeljnom i ljutnjom. Posebno u slučaju zadnjeg filma 'Samo kad se smijem'.

Slavko Sobin i Tihana Lazović u filmu 'Samo kad se smijem' (Foto: HAVC)

Emotivan poticaj mi je posebno važan, to je kao gorivo koje me motivira da ne posustanem. S obzirom na inspiraciju i temu filma, ljutnja je bila dugo prisutna i bilo mi je teško osloboditi je se, a htjela sam jer nisam željela da se ta negativna emocija prenese na film ili da ga radim kroz ljutnju. Takve stvari se osjete u pisanju i režiji. Negativne emocije su me blokirale i sužavale mi percepciju. Tu mi je puno pomogla i moja koscenaristica ELMA TATARAGIĆ. Kroz razgovore i zajednički rad na scenariju ljutnja se postepeno raspršivala, a perspektiva postajala sve jasnija.

Slavka čeka sjajna karijera

Prilikom premijernog prikazivanja filma u Puli naglasili ste da se on referira na poznati slučaj Ane Magaš (ubojstvo supruga u samoobrani nakon noćnog izlaska), ali nipošto samo na njega. Desetke žena ubili su njihovi aktualni ili nekadašnji partneri; pretpostavljam da je jedna od bitnih motivacija za novi film potreba za svejvršnjim krikom protiv takvog stanja?

U igranom filmu čini se da se teme s notom aktivizma izbjegavaju, jer se može smatrati da bi to smanjilo njegovu umjetničku vrijednost. No nastojala sam postići balans između angažiranog i autorskog filma. Femicid i obiteljsko nasilje su vrlo važne teme koje se tiču svih nas, ali u javnosti im se daje vrlo malo prostora. O tome se piše ili izvješćuje kada situacija već eskalira. Ljudski život je neprocjenjiv, no zanimljiv je podatak da su u zadnjih deset godina 69 žena ubili njihovi intimni partneri, dok su u istom razdoblju ubijena devetorica muškaraca. Kako bismo uistinu promijenili stanje u društvu, važno je kontinuirano podizati

svijest o nasilju i educirati ljude svih uzrasta i društvenih slojeva o tome što zapravo predstavlja nasilje. Ne samo fizičko nego i ekonomsko, verbalno, neverbalno, nasilje koje se smatra normalnim u svakodnevnoj komunikaciji. Teško mijenjamo naučene obrasce ponašanja koje su nam društvo i obitelj nametnuli, no kako bismo stvorili zdraviju sredinu u kojoj ćemo se osjećati sigurnije i podržanije, važno je raditi na razvijanju empatije i suosjećanja te pažljivo preispitati tradicionalne uloge koje vrlo često automatski preuzimamo.

U filmu je jasna težnja za nijansiranjem likova, izbjegavanjem banalnog crno-bijelog kontrastiranja, ali da se pritom ne izgubi oštrica kritike, kako patrijarhalnog konteksta, tako i individualnog psihičkog pomaka konkretnog pojedinca kao uzroka tragedije. Čini mi se da vam je to bila jedna od glavnih niti vodilja pri kreiranju likova i odnosa?

Hvala što ste primijetili našu intenciju. Mislim da se gledatelj kroz nijansirano kreirane likove puno lakše poistovjećuje s njima, jer ih vidi kao stvarne, kompleksne osobe s vlastitim slabostima i vrlinama. Takvi kontraktorni likovi imaju dublje motive i razloge svojih postupaka, što nam omogućuje bolje razumijevanje njihovih unutarnjih sukoba ili strahova. Na taj način mi kao gledatelji bolje razumijemo zašto čine to što čine. Elma i ja puno smo razgovarale o tome na koji način prikazati patrijarhalan, mačo svijet u kojem živimo, a da istovremeno ne upadnemo u stereotipe koji generaliziraju prikaz našeg svijeta.

Proteklih desetak godina Tihana Lazović se u nizu kratkih i dugih igranih filmova

afirmirala kao jedna od ne samo najboljih nego i najhrabrijih naših glumica, a u 'Samo kad se smijem' dala je jednu od svojih najmoćnijih i najpotresnijih uloga. Kakva je bila vaša suradnja?

Tihana je izuzetno hrabra glumica. Srele smo se prije desetak godina na setu SARE HRIBAR, prije nego što je snimila film 'Zvizdan'. Interesiralo ju je na čemu radim. Kada smo krenule razgovarati ne samo o slučaju koji je medijski bio najviše eksponiran, već i o načinu na koji se društvo i institucije odnose prema žrtvi, nismo mogle stati. Nakon našeg razgovora bilo mi je jasno da je Tihana pravi odabir za tu ulogu. Vrlo je studiozna i prisutna. Posvećena je onome što radi, ne samo emotivno ili mentalno, već i fizički. Ponudila sam joj ulogu u ranoj fazi pisanja scenarija, jer mi je bilo važno da bude uključena u proces stvaranja već na početku. Slala sam joj na čitanje neke verzije scenarija i njezini komentari su mi uvelike pomogli u poboljšanju i usavršavanju svake verzije. Fascinirana sam njezinom zrelošću i često ne mogu vjerovati da je između nas 16 godina razlike. U fazi predprodukcije provodile smo svaki dan zajedno, razgovarale o filmu, temi, glumi, pa i zajedno radile audiciju za većinu glumaca za sporedne uloge. Jednom mi je prilikom rekla da se nikada nije tako intenzivno pripremala za neku ulogu. To mi je bilo izuzetno drago čuti.

Odličan je i Slavko Sobin kao podvojeni patrijarhalni suprug, sposoban i za nježnost i za užasne provale nasilja. On je svoje najpoznatije uloge odigrao u komedijskim žanrovima; kako ste prepoznali u njemu tako snažan dramski (i dramatični) potencijal?

Kada smo tražili koproducente, *pitchirala* sam projekt na raznim internacionalnim festivalima s Tihanom u glavnoj ulozi, no njezinog filmskog partnera nikako nisam mogla pronaći. Na premijeri filma 'S one strane' ZRINKA OGRESTE vidjela sam Tihanu i SLAVKA kako se zajedno smijulje i fenomenalno zabavljaju. Bili su u svom svijetu i podsjetili su me na zaljubljeni par koji tek kreće u avanturu bračnog života. Pomislila sam, to je on, nesretni suprug, ha-ha. No s obzirom na loše iskustvo s nekim prijašnjim projektima, nisam željela odmah donijeti odluku da sam pronašla savršenog glumca za ulogu Tihaninog filmskog supruga. Stoga smo održali audiciju s nekolicinom izvanrednih glumaca, ali Tihana i Slavko su mi i vizualno savršeno funkcionirali. Inače, imam naviku za audiciju baš gnjaviti s popriličnim brojem različitih scena, no Slavko je došao potpuno pripremljen i stički je podnio sve moje zahtjeve. Sretna sam da ste prepoznali njegov ogroman glumački potencijal. Mislim da Slavka čeka sjajna karijera.

Elodie u ulozi Mare

Ako je suditi po ovom filmu, čini se da ste rođena redateljica glumaca – osim dvoje glavnih, sjajna je i mala Elodie Paleka u ulozi kćeri; rijetko se u nas susreće tako prirodna dječja gluma. Gdje ste je pronašli?

Hvala, ovo mi je veliki kompliment. Drago mi je što me pitate za ELODIE, jer je cijela filmska ekipa bila oduševljena njome. Ona ima nevjerovatan talent, izuzetno je zrela i inteligentna za svoje godine, zna slušati i nema onu prgavost koju često susrećemo kod mladih ljudi. Elodie je članica dramske grupe Drama plus koju vodi redatelj VINKO RADOVČIĆ u Zadru. Čim smo objavili vijest

Foto: Srećko Niketić/PIXSELL

o audiciji, javio nam se Vinko i predložio Elodie. Snimila je nekoliko scena koje sam tražila i kada smo vidjele snimke, Tihana i ja odmah smo se složile da je ona naša Mara. No kako smo zaista tek počele s audicijom,

Kada smo Tihana Lazović i ja krenule pričati o slučaju Ane Magaš koji je medijski bio najviše eksponiran i o načinu na koji se društvo i institucije odnose prema žrtvi, nismo mogle stati. Nakon našeg razgovora bilo mi je jasno da je ona pravi odabir za tu ulogu

malo nam je bilo nevjerovatno da smo tako brzo pronašle glumicu, pa smo još u nekoliko gradova na obali održale audiciju s ogromnim brojem djevojčica. Bilo je zaista puno talentiranih djevojčica, ali svaku smo uspoređivale s Elodie i komentirale kako je izvrsna i koliko odgovara ulozi na nekoliko različitih razina. Žao mi je što nismo liku Mare dali više prostora, ne zato što mislim da to fali u filmu, nego zato što sam jako zadovoljna kako je Elodie utjelovila lik Mare.

Rijetka je pojava, osobito u nas, da autor ili autorica koji/koja se ne bavi profesionalno montažom samostalno montira vlastite filmove. Karijeru ste započeli kao snimateljica, no više ne snimate svoje filmove, ali zato ih redovno montirate. Kako to?

Da, do sada nisam nikada montirala filmove za druge. Možda to nešto govori o mojoj montažerskoj vještini, odnosno nesposobnosti u vezi iste, nitko me ne zove kao montažerku (smijeh). Snimam sama svoje dokumentarne filmove, jer vrsta dokumentaraca koju radim zahtijeva takav pristup. Nisam od onih redatelja/ica koji se vežu za snimljeni materijal. Kada uđem u montažu, meni naime skoro ništa ne valja. Sve bacam van, pa može doći do drugog problema, da nemam dovoljno materijala. Lako se šaltam iz jedne uloge u drugu i u svakoj fazi izrade filma jednako uživam. Okej, možda ne to

liko u pisanju, jer čini mi se da je to od svih faza najteža.

'Samo kad se smijem' smješten je u Zadar, jedan od pet najvećih hrvatskih gradova koji se, međutim, vrlo rijetko pojavljuje kao (glavni) ambijent naših filmova. Uz to, Tihana Lazović je Zadranka, a i slučaj Ane Magaš, na koji se film djelomično naslanja, zbilo se u Zadru. Zagrepčanka ste, ali čini se da su vam Zadar i njegova atmosfera posebno poticajni?

Oduvijek sam željela snimati u Zadru, jer me grad jako privlači. Ne znam je li to zbog dobrih restorana – šalim se – ali Zadar ima izuzetnu povijest, drugačije svjetlo nego Zagreb i to mu daje posebnu atmosferu. Pored Splita, od svih gradova na obali Zadar mi najviše daje dojam idile. Vjerujem da kada tešku temu smjestimo u okruženje koje se čini savršeno, drama djeluje snažnije i slojevitije. Takvo okruženje nas podsjeća da se nasilje može dogoditi u bilo kojoj sredini i društvenom sloju. Volim kontraste i konstantno propitkivanje antipoda. Kao što se često događa, distanca nam daje perspektivu. To što nisam iz Zadra omogućilo mi je drugačiji kut gledanja na grad u koji uvijek rado dođem. Zadrani koji su gledali film nisu imali zamjerke kako sam prikazala njihov grad. Nadam se da će gledatelji iz Zadra, unatoč temi, osjetiti moju ljubav prema njihovom gradu. ■

PREPORUKE: SERIJE

Silo

(Apple TV+)

IAKO je televerzum krcat distopijskim serijama, rijetko je koji postapokaliptični univerzum tako zastrašujuće efektan kao 'Silo', SF noir koji je autor GRAHAM YOST producirao prema seriji romana HUGHHA HOWEYJA. Radnja je smještena u nedefinirano doba, najmanje 140 godina otkako je površina planete postala nenastanjiva. Toksičnog zraka, ogoljena od vegetacije, Zemlja je lišena svakog života, no ispod površine, u ogromnom podzemnom silosu, generacijama opstaju posljednji ostaci ljudske civilizacije – stratificirano društvo od desetak tisuća ljudi koje funkcionira prema striktnim pravilima, a osnovno je da se povijest prije silosa ne spominje. Monstruozna, prljava

podzemna građevina sastoji se od 144 kata povezana središnjim spiralnim stubištem koje nalikuje strukturi školjke, Fibonaccijevom nizu, a razine joj tvore nesiguran, ali funkcionalan ekosistem ustrojen po uzoru na 'stari' svijet. Gledanje prvih deset epizoda serije slični iskustvu uspona tim stubištem – pomno iscrtan univerzum strogih zakona i destiliranih informacija istovremeno je klaustrofobičan i neobično ekspanzivan, pa svaka nova epizoda donosi novi misterij, ali i otkrića i prevrate. Protagonistkinja Juliette Nichols (REBECCA FERGUSON), mehaničarka koja je nakon godina održavanja generatora u pogonu neočekivano naslijedila titulu šerifa, pokušava riješiti seriju ubojstava, motivirana prvenstveno osobnim gubitkom, no postupno razotkriva širu obmanu kojom upravlja nevidljiva struktura moći. U procesu otkrivanja istine polako guli i slojeve vlastite ranjivosti ukorijenjene traumom iz djetinjstva, koju otkrivamo kroz dobro tempirane *flashbackove*. Svijet silosa – koji je parabola ljudske povijesti kao spirale laži i nasilja, nastanjen je intrigantnim likovima (IAIN GLEN, TIM ROBBINS, HARRIET WALTER) sa svih strana moralnog kompasa – grub je, mračan i nasilan, a kroz atmosferu nabujale tjeskobe s njime se lako isprepleće spektar različitih žanrova, od distopijske SF drame, policijskog krimića i *noir* trilera zavjere do romantične melodrame. Unatoč mnogim neodgovorenim misterijima, prva je nape-ta sezona završila neočekivanim otkrićem koje bi već najavljenju drugu sezonu moglo odvesti u raznim neočekivanim smjerovima.

Justified: City Primeval

(FX)

Ovo je očito plodna godina za producenta Grahama Yosta koji je, osam godina po završetku čuvene serije 'Justified', odlučio vratiti u život saveznog šerifa sa specifičnim kodeksom časti i odnosom prema pravdi. City Primeval, kao i originalna serija, utemeljena je na romanu EL-MOREA LEONARDA, ali o jednom drugom de-

tektivnu, no očito je imalo smisla iščupati kulturni lik Raylana Givensa (TIMOTHY OLYPHANT) iz ruralnog, zavodljivo stiliziranog Kentuckija i premjestiti ga u Detroit u kojem se odvija radnja nove priče. Jer Olyphant se u ulogu tihog i odlučnog šerifa vratio kao da je nikada nije ni napustio, premda nije ostao ondje gdje smo ga ostavili; razvojni luk njegova lika kao da se protegnuo u godinama izbjivanja s ekrana pa se, promijenjen i sazrio, vratio kao otac petnaestogodišnje tinejdžerice Wille, koju igra njegova stvarna kćer VIVIAN OLYPHANT. Nekoć progonjen vlastitom prošlošću i odnosom s ocem odmetnikom, lak na obaraču, Raylan kao da se s ulogom oca smekšao; više nema gorljivu potrebu progoniti svoje protivnike, već samo želi otići s kćerkom na dugo planirano putovanje, no spletom okolnosti upleten je u ubojstvo pokvarenog suca i prisiljen ostati u turobnom gradu. U progonu psihotičnog ubojice Clementa Mansella (BOYD HOLBROOK), koji se i ne trudi prikriti tragove, Raylan se poput nekog anakronizma 19. stoljeća nakalempljuje u gradsku mrežu policajaca, odvjetnika, političara i kriminalaca, dajući seriji stih kauboj-turista u gradu. Osim što je puna duhovitih dijaloga, dinamično režirana i zabavna od prve scena, glavna kvaliteta ovog ljetnog krimića je što istovremeno funkcionira i kao samostalna cjelina koju gledatelj

može pratiti i bez uvida u Raylan predpriču, ali i kao sedma sezona originalne serije koja, doduše, više nije nastanjena propovjednicima i *rednecksima* iz Bible Belta, ali i dalje uključuje mnoštvo živopisnih likova koji i u gradskoj kulisi, u dobroj maniri vesterna, egzistiraju u binarnim opozicijama: kao dobri ili zli ljudi na kušnjama u svijetu legaliteta i kriminala.

Tiny Beautiful Things

(Hulu)

AMERIČKA producentica LIZ TIGELAAR ekranizirala je zanimljivu dramu utemeljenu na knjizi eseja CHERYL STRAYED, autorice koja je u književnom časopisu Rumpus godinama pisala anonimnu kolumnu 'Dear Sugar', odgovarajući na pisma čitatelja koji su joj se obraćali s konkretnim problemima. Sama ta činjenica možda ne bi bila dovoljno zanimljiv materijal za seriju, da se autorica istovremeno nije davila u osobnim problemima i samosažaljenju, oplakujući vlastite loše izbore. Gubitak se kao dominantni motiv proteže čitavom serijom: dok joj se privatni život raspada, protagonistkinja Claire Pierce (KATHRYN HAHN) kroz pisanje odgovora čitateljima roni po svojoj nutрини, evaluirajući vlastitu nepomirenost s emocionalnim gubitkom koji nikad nije preboljela, ali i starenjem i gubitkom prilika da se ostvari kao spisateljica. Iako je takav tip introspekcije bazično težak i sumoran, život se uvijek pobrine da ga razrijeđi dozom humora i sićušnim ljepotama koje pomažu da čovjeka ne poklopi crni val samosažaljenja i da ostane na površini, ili se čak izdigne iznad svoje traume i kajanja.

■ Jelena Svilar

Geir Gulliksen:
Dovoljno dobar za tebe

(s norveškog prevela Anja Majnarić, Fraktura, Zaprešić, 2023.)

PIŠE Dragan Jurak

Norveška
recepturaRoman o sredovječnom piscu
koji prepoznaje emancipacijski
potencijal feminizma

VRIJEME je lista knjiga za plažu. Umjesto uobičajenih ljetnih knjiških preporuka evo jednog skandinavskog paketa. Redom: 'Jutarnja zvijezda' KARL OVE KNAUSGÅRD, 'Max, Mischa & ofenziva Tet' JOHAN HARSTAD, 'Jutro i večer' JON FOSSE, i 'Dovoljno dobar za tebe' GEIR GULLIKSEN. Većina u prijevodu ANJE MAJNARIĆ, sve Norvežani i muškarci. Posljednji u nizu, Knausgårdov frend i urednik, ujedno je i najskorije objavljen. Gulliksenov roman otvara se kupovinom cipela i odijela. Sredovječni pjesnik odijeva novo odijelo, pogleda se u zrcalo i uplaši. Nešto ne valja s kratkim, odrezanim hlačama i Miki Maus cipelama. Ali povratka nema. Crne cipele i kratke hlače sjedaju na bicikl i praćene pogledima kreću na posao. Tako počinje putovanje jednog muškarca u srednjim pedesetima. Geir Gulliksen oblači svog protagonista, Henninga, onako kako se u starim slikovnicama likovi zaogrću papirnatim odijelima, i šalje ga u svijet.

Henning nije čovjek koji bi 'radio' na heteroseksualnim vezama i brakovima. Kada bi veza postala loša, ponašao se 'proaktivno' i koristio svoje pravo da iz nje izađe. Rezultat toga je desetak propalih veza. U suvremenom društvu još ima onih koji ustraju u vezama 'radeći' većinu života na brakovima. Iza Henninga su dva razvoda i dvije kćeri. Zbog toga se ne osjeća ni zadovoljno ni ostvareno. Ali tu dolazi novo odijelo. Na sastanku u marketinškoj agenciji Henning će gej klijenta pogladiti po obrazu. Odakle mu ta ideja? 'Odijelo ju je izazvalo', kaže tajanstveno Gulliksen.

Analizirajući svoje heteroseksualne veze, koje zbog raznoraznih razloga nisu ispunile

njegov osobni potencijal, Henning zaključuje da je možda vrijeme za jednu homoseksualnu. Putovanje započeto vožnjom na biciklu se nastavlja. U marketinškoj agenciji je dobio pedalu zbog seksualnog uznemiravanja, starija kći izrasla je u mladu ženu koja Kurde želi slati kući, a mlada se upućuje da u ocu vidi egoista i 'kulturnog marksista'. Je li sredovječni Martin odgovor na sve te probleme?

Geira Gulliksen predstavljam o paketu s moćnim norveškim muškarcima. No 'Dovoljno dobar za tebe' je roman koji može i samostalno stajati. Ima u tom tekstu i ozbiljne komedije i posve dirljivih emocija. Gulliksen spretno manevrira između kratkih hlača i otuđenih kćeri, ne gubeći iz vida ni famoznog Martina. Obiteljska slika pisca još uvijek je slika heteroseksualca koji nema djecu iz braka ili partnerstvu sa ženom. Takav model i kod nas prevladava. Gulliksenov puzzle mijenja tu sliku. Zapravo, transformira neke tradicionalne obrasce. Henning je, naime, do stanovite mjere feminiziran. 'Feminizam je otvorio tajna vrata u mojoj egzistenciji, izlaz iz svega što je djelovalo tako zatvoreno i unaprijed definirano kad sam bio mlađi... To da žene mogu raditi isto što i muškarci, moralo je značiti i da bi muškarci trebali moći više sličiti ženama. A pogotovo u ljubavi, smatrao sam.'

Henning prepoznaje emancipacijski potencijal feminizma. To je nešto o čemu treba razmisliti. Feminizam ovdje dolazi kao opća vrijednost, ali 'Dovoljno dobar za tebe' nije roman magičnog rješenja. Ne želimo previše odati, ali muškarac koji u kratkim hlačama napreduje na biciklu, sve se više udaljava od svog cilja. I da, nešto je u svemu tome povezano s logikom potrošačkog društva. ■

Duhovit tekst koji transformira tradicionalne obrasce

Arena u znaku žena

Vjerojatno najspornija odluka novog umjetničkog vodstva Pulskog festivala bila je vraćanje dugometražnih dokumentaraca u glavni program. No problem nije bila samo načelno pogrešna odluka, nego i konkretan odabir cjelovečernjeg dokumentarnog filma za nacionalnu konkurenciju

U TJEDNU nakon završetka 70. izdanja Pulskog festivala mogu se trezveno rezimirati učinci novog umjetničkog vodstva, kvaliteta glavnog nacionalnog programa i odluke žirija. Novi umjetnički ravnatelj DANIJEL PEK, prvi producent u povijesti Pule koji samostalno obavlja tu krovnu kreativnu festivalsku funkciju, iza sebe ima dva bitna filma (MARAŠOVIĆEV 'Vis-à-vis' i 'Murina' ANTONETE ALAMAT KUSIJANOVIĆ), a kao svoju desnu ruku, na poziciju izbornika, postavio je filmskog kritičara viskovičevskog raspona angažmana MARIJA KOZINU (izbornik festivala 25fps, umjetnički savjetnik za kratki igrani film u HAVC-u, programski voditelj zagrebačke Kinoteke). Taj je tandem unio niz promjena, od onih nužnih i dobrodošlih do sasvim spornih. Dobro je da su dokinuli praksu prikazivanja svih filmova iz glavnog nacionalnog programa u Areni, odnosno da su odbili tamo projicirati domaće filmove u krajnje nezavidnom drugom, ponoćnom terminu. Istovremeno, time su se stavili u šakaljivu situaciju odlučivanja kojem će filmu uskratiti atrakciju 'najvećeg kino gledališta na svijetu'. Bez preciziranja može se reći da u tom smislu nisu sve njihove odluke bile dobre, ali i malo tko drugi napravio bi optimalan izbor.

Manje sretna odluka bila je da glavna lokacija za (premijerno) prikazivanje hrvatskih filmova izvan Arene bude INK – ideja je valjda bila ta da kazalište ima dobrodošli

starinski glamur, da simbolizira 'visoku kulturu' i tradiciju. Međutim kvaliteta slike, a osobito zvuka u INK-u je slabija nego u modernom kinu Valli, za hrvatske filmove tek rezervnoj lokaciji, a u vezi kina Valli donesena je još jedna čudna odluka: prijašnjih godina filmovi iz najprestižnijeg sporednog (stranog) programa prikazivali su se od 19 sati, kako bi gledatelji stigli na glavnu projekciju u Areni u 21.30, a sada su te projekcije pomaknute na 20 sati, čime je u većini slučajeva posjetiteljima onemogućeno da u istoj večeri odgledaju dva najatraktivnija programa dana. No vjerojatno najspornija odluka bila je vraćanje dugometražnih dokumentaraca u glavni program (plus više-manje nesporno uvrštavanje dugometražnih animiranih filmova, ako ih bude; ove godine to je bio naslov 'Cvrčak i mravica'). Naime, kad god su dokumentarci bili u glavnom programu, pokazalo se da je to nefunkcionalno kod dodjeljivanja nagrada – bili su u nužno podređenom položaju spram igranih filmova jer za većinu nagrada po prirodi stvari (ontologije svog roda) nisu mogli konkurirati. To što Cannes ili Venecija ponekad u svoj glavni program uvrste dugometražni dokumentarac sasvim je druga stvar od konkuriranja dokumentaraca za Zlatne arene u Puli, jer Zlatne arene domača su varijanta Oscara i drugih, prema Oscarima modeliranim nagradama nacionalnih kinematografija u svijetu. Dokumentarci naprosto nemaju što raditi u istoj konkurenciji s igranim filmovima jer bez obzira na njihovo često međusobno preplitanje, su-

štinske rodovske razlike generalno opstaju. No problem 70. Pule nije bila samo načelno pogrešna odluka, nego i konkretan odabir cjelovečernjeg dokumentarnog filma za nacionalnu konkurenciju (drugi dokumentarac u glavnom programu, 'Brod' ELVISA LENIĆA, prikazan je izvan konkurencije). Izabran je, naime, kvalitetom nespornan film 'Veće

Film 'Veće od traume' na festivalsku turneju krenuo je još u proljeće 2022., petnaestak mjeseci prije ovogodišnje Pule. Istovremeno, u glavni program nije primljen podjednako kvalitetan dokumentarac Ivana Ramljaka 'El Shatt – nacrt za utopiju'

od traume' VEDRANE PRIBAČIĆ i MIRTE PULHOVSKI, koji je međutim na svoju festivalsku turneju krenuo još u proljeće 2022., tri i pol mjeseca prije prošlogodišnjeg Pulskog festivala, odnosno 15-ak mjeseci prije ovogodišnjeg. Istovremeno, u glavni program nije primljen aktualni, također angažirani i podjednako kvalitetan dokumentarac uglednog autora IVANA RAMLJAKA 'El Shatt – nacrt za utopiju', možda i zato što nema *in* temu specifično ženskog stradanja i solidarnosti, nego se bavi stradanjem i solidarnošću koji su spolno nediferencirani, i pritom još povezani s partizanskom antifašističkom borbom, a potonja se moguće nekom čini anakronom i stoga nezanimljivom. Paralelno s odabirom 'ženskog' dokumentarca, formiran je, prvi put u povijesti festivala, žiri sastavljen isključivo od žena, što bi do prije nekoliko godina bilo čak pomalo subverzivno, ali danas se ponajprije doima slijeđenjem naputaka

političke korektnosti. Taj je žiri nagrade raspodijelio bolje od ijednog pulskog žirija u zadnjih otprilike 25 godina, no s krunskim izuzetkom – glavnu nagradu, Veliku zlatnu arenu za najbolji film, dodijelio je ni više ni manje nego upravo dokumentarcu 'Više od traume'. Time je, na opće iznenađenje, zakinuo jedan od najiznimnijih hrvatskih igranih filmova zadnjih desetljeća, velikog favorita, 'Sigurno mjesto' JURJA LEROTIĆA, i to na festivalu koji je, sviđalo se to nekome ili ne, izvorno, primarno i dominantno festival (dugog) igranog filma.

Od premijerno prikazanih filmova koji nisu spomenuti u osvrtu iz prošlog broja, najsnažniji dojam ostavio je 'Samo kad se smijem' VANJE JURANIĆ. Drugi autoričin dugi igrani metar, ambijentiran u Zadar, labavo je oslonjen na poznati slučaj ANE MAGAŠ, a glavna kvaliteta glumačke su mu izvedbe. TIHANA LAZOVIĆ kao traumatizirana mlada supruga još jednom potvrđuje da je jedna od ne samo najboljih nego i najhrabrijih hrvatskih glumica, a SLAVKO SOBIN kao njezin ambigvitetni suprug, koji varira od brutalnog zlostavljača do čovjeka slomljena grizodušjem, zabilježio je vjerojatno najbolji nastup još od glavne uloge u deset godina starom kratkom filmu JOSIPA LUKIĆA 'Marmelada'. Film ima nekih dramaturških grešaka, ali i dvije-tri doista moćne, mučne scene s kakvima se u našoj kinematografiji rijetko susrećemo i kojima Juranić, zajedno s krasno neposrednim otvarajućim prizorima, ali i skrivenim biserom – kratkim, a izuzetnim ambijentalnim kadrom vrhova stambenih zgrada, pokazuje nepatvoren redateljski nerv.

'Smrt djevojčice sa žigicama' adaptacija je najbolje knjige rane faze opusa ZORANA FERIĆA, istoimena romana kojem nije dorastao autor senzibiliteta GORANA KULENOVIĆA, tvorca proizvoda za široku publiku poput TV-serije 'Crno-bijeli svijet' i slabijeg filma 'Pjevajte nešto ljubavno'. Stoga je ova adaptacija tek korektno ostvarenje manje oslonjeno na poetiku Ferića, a više na one neambicioznije skandinavске krimi-serije. Hvaljeni, međunarodno uspješni 'Pelikan' debitanta FILIPA HERAKOVIĆA griješi u ubacivanju pučkog humora u sofisticirani kontekst art-filma, naposljetku opterećen hipersimbolizmom, dok je 'Escort', nažalost oproštajni film LUKASA NOLE, zanimljivo promašeni hibrid poetika BRIANA DE PALME, grčkog čudnog vala te naposljetku GASPARA NOÉA i *trash undergrounda*. Za autora Nolina kalibra to je zasigurno bolje nego da je polučio bezlično korektan mainstream uradak. ■

Ovogodišnji dobitnici
Zlatnih arena (Foto: Srećko Niketić/PIXSELL)

Hollywoodski proleter

Govoreći o dramatičnim promjenama u filmskoj industriji koje je donio streaming, glumica Drescher je zagovaranje postepenih promjena radnih uvjeta usporedila s premještanjem namještaja po Titanicu. 'Mi smo radništvo, zahtijevamo da nas se poštuje i da se naš doprinos cijeni'

KADA je nekih tjedan dana prije pisanja ovog teksta Netflix objavio svoje financijsko izvješće za drugi kvartal 2023. godine, većina radnica i radnika u audiovizualnom sektoru – koji se, kao i glazbenice i glazbenici, bore za egzistenciju u eri *streaminga* – morala se osjetiti pomalo ludom, a vjerojatno i bijesnom. Kako je izvjestio portal NPR, vrijednost Netflixovih dionica se otprilike udvostručila u odnosu na prošlu godinu, dok ukupni prihodi iznose 8,2 milijarde dolara. Uz povećanje broja korisnika u istom razdoblju za 5,9 milijuna (ukupno 238,4 milijuna), internetski gigant očekuje ubrzanje rasta prihoda u drugoj polovici godine, nakon što je uveo mjere protiv dijeljenja lozinki. Navedeni su podaci objavljeni u jeku jednog od najvećih štrajkova u povijesti filmske i televizijske industrije u SAD-u. Kako prenosi više medija, prvi put od šezdesetih godina u štrajku su se zajedno našli i scenaristi i glumci koje, između ostalog, povezuje borba za pravednijom raspodjelom prihoda digitalnih platformi i regulacijom upotrebe umjetne inteligencije u audiovizualnoj proizvodnji. Eskalaciju borbe za radnička prava poveo je Američki savez scenarista (WGA), koji je početkom svibnja donio odluku o stupanju u

štrajk nakon što Savez filmskih i televizijskih producenata (AMPTP), koji okuplja velike studije, televizijske kuće i internetske gigante, nije ponudio adekvatno rješenje njihovih problema. U pregovorima koji su vođeni oko novog temeljnog ugovora, scenaristi su nastojali ublažiti posljedice rastuće prekarizacije vlastitog rada, njegove transformacije u tzv. *gig economy*, zahtijevajući obavezne kvote za pošljavanje na televizijskim produkcijama, definirane vremenske okvire ugovora, kao i bolje financijske uvjete. Riječ je, ukratko, o pitanjima koja su strukturno srodna onima s kojima se suočavaju platformski radnici u drugim, manje prestižnim djelatnostima poput prijevoza i dostave.

Mjesec dana nakon što su scenaristi stupili u štrajk, započeli su i pregovori između AMPTP-a i Udruženja filmskih glumaca – Američke federacije televizijskih i radijskih umjetnika (SAG-AFTRA), koja okuplja oko 160.000 glumaca, voditelja, spikera i drugih izvodača, uključujući i najveće hollywoodske zvijezde. Nekoliko dana ranije, članstvo SAG-AFTRA-e odlučilo je s 98 posto glasova za da će slijediti primjer svojih kolega scenarista ako do kraja lipnja ne bude postignut dogovor oko novog temeljnog ugovora, dajući time snažnu poruku da su radnice i radnici ujedinjeni u borbi

protiv eksploatacije. Sindikat glumaca tim je povodom u priopćenju dodao kako će 'bez transformativne promjene ugovora uskoro postati nemoguće raditi, odnosno graditi karijeru u postojećim uvjetima', prenio je Los Angeles Times.

Premda su predstavnici studija i platformi izražavali dobru volju pristupajući pregovorima, do dogovora očekivano nije došlo, a SAG-AFTRA sredinom srpnja objavio je da i glumci stupaju u štrajk, nakon što su pretihodnih tjedana davali podršku i protestirali zajedno sa scenaristima. Na siromaštvo te dobre volje kada ju se prevede u konkretne ustupke ukazao je SAG-AFTRA u saopćenju koje je objavljeno 17. srpnja, u kojem su jasno pobrojani zahtjevi glumaca i AMPTP-ovi protuprijedlozi.

Objava pod naslovom 'Borimo se za preživljavanje naše profesije' započinje vrlo direktnim opisom stanja u audiovizualnoj industriji u SAD-u: 'Evo jednostavne istine: borimo se protiv sistema u kojem su oni koji upravljaju medijskim konglomeratima od više milijardi dolara *nagrađivani* zbog eksploatacije radnika'. AMPTP se potom proziva zbog prioritiziranja dioničara i Wall Streeta umjesto dobrobiti onih na čijem radu industrija počiva, kao i zbog očitog izostanka namjere

da se uistinu adresiraju ključni problemi radništva u filmu i televiziji.

Neki od zahtjeva oko kojih, prema SAG-AFTRA-i, nije postignut dogovor su: povećanje plaće članica i članova sindikata za 11 posto, čime bi im se omogućilo financijsko hvatanje koraka s inflacijom; zaštita od neregulirane eksploatacije vlastitog lika putem digitalne tehnologije i umjetne inteligencije; uvođenje modela participacije glumaca u prihodima od *streaminga*, s obzirom na to da su prihodi od televizijskih tantijema drastično pali; povećanje doprinosa za zdravstveno i mirovinsko osiguranje; omogućivanja rada na drugim projektima u pauzama između sezona televizijskih serija; kompenzacija troškova snimanja izvan boravišta.

Iz sindikata navode kako su nakon četiri tjedna pregovora uvaženi tek najosnovniji uvjeti, poput zaštite reproduktivnog zdravlja u radu u državama s ograničenim pristupom zdravstvenim uslugama, konzultacijskih procesa kako bi se izbjegla rasistička i seksistička šminka kada je riječ o kaskaderima/kamate adekvatnih sigurnosnih uvjeta u radu sa životinjama. Međutim, rješavanje ključnih egzistencijalnih pitanja i dalje nije na vidiku.

Premda širu javnost nedvojbeno okupiraju multimilijunski ugovori najvećih hollywoodskih zvijezda, stvarnost većine radnica i radnika u filmskoj i televizijskoj industriji je vrlo daleko od takvih uvjeta. Kako, primjerice, izgledaju tantijemi u doba *streaminga* pokazuju čak i iskustva razmjerno etabliranih imena poput glumice EMME MYLES, koja je od pojavljivanja u 54 epizode glasovite Netflixove serije 'Orange is the New Black' ove godine zaradila pukih 20 dolara, kako je rekla New Yorkeru. Imajući takve iznose u vidu, ne čudi da su štrajkaši dodatnu motivaciju pronašli u aroganciji glavešina najvećih filmskih korporacija, poput Disneyjevog izvršnog direktora BOBA IGERA. Govoreći za CNBC na konferenciji investicijske tvrtke Allen & Company u Sun Valleyju, gdje se svake godine na časkanju okupljaju milijarderi i politička elita, Iger je izjavio kako je situacija s radničkim nezadovoljstvom 'vrlo uznemirujuća' te da u slučaju glumaca 'postoji razina očekivanja koja nije realna. Oni pojačavaju set izazova s kojima se ovaj posao već suočava i koji je, iskreno, vrlo štetan.' Njegove izjave očekivano su naišle na oštre kritike brojnih radnika u filmskoj industriji. Kako je prenio Guardian, na velikom prosvjednom skupu koji je održan na njujorškom Times Squareu, glumac BRYAN CRANSTON poručio je Igeru i produkcijskim kućama: 'Nećemo vam dozvoliti da nam oduzmete pravo na rad i pristojan život. U konačnici, i najvažnije, nećemo vam dozvoliti da nam oduzmete naše dostojanstvo!'

Na istom su se skupu mogle čuti i poruke o važnosti sindikalnog organiziranja te o široj relevantnosti glumačkih zahtjeva, što je u skladu sa rastom sindikalizma u kulturnom sektoru u SAD-u, o kojem smo na primjeru borbe zaposlenika muzeja Whitney u New Yorku već pisali početkom godine. Objavljujući početak štrajka, predsjednica SAG-AFTRA-e, glumica FRAN DRESCHER istaknula je kako su problemi članstva sindikata isti oni problemima s kojima se suočavaju radnice i radnici u drugim sektorima. Govoreći o dramatičnosti promjena u filmskoj industriji koje je donio *streaming*, Drescher je zagovarane postepene promjene radnih uvjeta usporedila s premještanjem namještaja po Titanicu. 'Mi smo radništvo, stojimo ponosni i zahtijevamo da nas se poštuje i da se naš doprinos cijeni. Vi trebate podijeliti bogatstvo jer vi ne možete postojati bez nas', zaključila je. Dok se to ne dogodi, paraliza dobrog dijela filmske i televizijske proizvodnje se nastavlja, uz posljedice koje će ubrzo prestati prikrivati privremeni medijski spektakl ljetnih blockbustera kojem svjedočimo ovih dana. ■

Američka federacija televizijskih i radijskih umjetnika priključila se štrajku scenarista i glumaca (Foto: Janine i Jim Eden/Wikimedia Commons)

TV RAŠETANJE

Genij koji
je igrao za raj

PIŠE Boris Rašeta

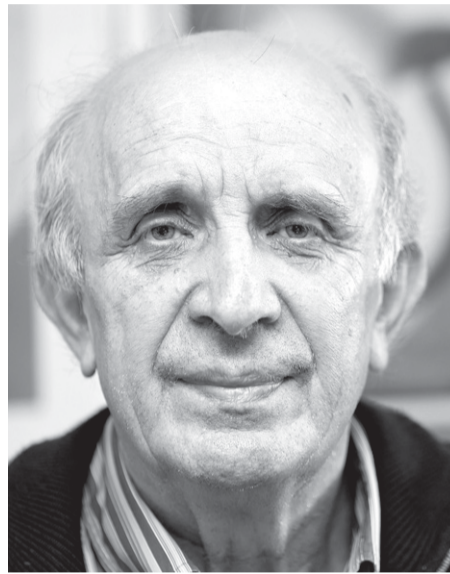
O Miri Liliću sve se zna: objavio je, tresući se od treme, smrt druga Tita. Živio je za gledatelje, ali nije zanemarivao ni taktiku. Bio je jedan od osnivača Nove TV, direktor Croatia Recordsa, TV producent, boem, čovjek koji je vodio velike sustave, a nije ogriješio dušu svoju. Nije sudjelovao u progону nepodobnih onda kad je to bilo popularno

RTL Danas,
15. srpnja, 19:00

Posred kišnog lita, susvita, holivudski glumci prosvjeduju! U povorci vidimo HARRISONA FORDA, SUSAN SARANDON i druga slavna lica koja bismo očekivali svuda samo ne u štrajku. O čemu se, dovruga, radi kad se i multimi-lijunaši bune? Tvornica snova probudila se preobražena u kukca? Bogme je. Pandemija i streaming platforme srušile su cijenu rada, a umjetna inteligencija počela je zamjenjivati radnike u sve većoj mjeri. Štrajk su počeli scenaristi, a pridružili su im se svi ostali. To je prehrambeni lanac. Ništa se ne može snimati, jer bez pisaca nemate scenarija, bez glumaca nemate likove na ekranu, a onda ni ljudi koji žive od popratnih poslova, poput cateringa, pranja kostima, šminkera, frizera nemaju što raditi... Sve, cijeli grad živi od televizijske industrije. Kad su se i glumci odlučili priključiti piscima nastao je potpuni krah jer je dosad još bilo malo mjesta za neke makinacije, ali sad će naprosto sve stati', objasnio je za RTL GORAN VIŠNJIĆ, naš čovjek na terenu. U dva sindikata okupljeno je 160 tisuća glumaca. To je golem broj. Hollywood je, inače, stotinu godina bio najmoćnije američko oružje – jače od svih nosača aviona. 'Američki san' bio je ključni izvozni proizvod toga grada, a onda su došli svemirci, čudovišta, mehanički lavovi, ljude su zamijenili roboti, umjetna inteligencija prirodnu i eto ti zvijezda u nevolji. Možda bi bilo vrijeme da Bijela kuća počne podržavati borbu za socijalna prava, čini se da je nešto trulo i u državi američanskoj.

RTL Direkt,
18. srpnja, 22:15

U stara, zaboravljena normalna vremena svi smo bili selektori, prije dvije-tri godine u novom normalnom svi smo postali epidemiolozi, a sad ćemo morati specijalizirati klimatologiju. Ovo je, čitamo, najhladnije ljeto našeg odsadašnjeg života, sva buduća bit će toplija. Majka Zemlja pretvara se u pećnicu. Iz novog nenormalnog više nikad nećemo izaći. To je epohalna promjena. Ostavite svaku nadu vi koji skijate. 'Ovo je doba godine kada se Zagreb kuha na 35 C', piše na Facebooku MARIO MARINIĆ, pa nastavlja: 'Mnogi kažu 'ljeto je, tako je uvijek bilo'. Malo morgen. Sjećam se dobro da nikada (osim u zadnjih deset godina) nije tako bilo, no kako je sjećanje varljivo otišao sam u arhivu Večernjeg lista i pogledao kakve su temperature u ovo doba godine bile u Zagrebu od 1970. do 1990. U tih 20 godina dnevna temperatura bila je između 18 i 28 stupnjeva. Samo dvaput malo više – 31 C i 32 C', kaže Mario i dodaje: 'Te 1977. u Zagrebu je na današnji dan temperatura bila 24 stupnjeva Celzijeva.' Direkt je povodom nadolazeće nepogode ugostio čudnu ticu, 'lovca na oluje' BRUNU FANTULINA, koji je to od svoje četrnaeste godine. Za to zanimanje dosad nismo čuli, pohvala urednici, a 'lovac' nam je objasnio kako izgleda njegova opsesija. On 'hvata' nadolazeće oluje, ide im ususret pa

Lansirao je i 'Santa Barbaru'
– Miroslav Lilić (Foto: Igor Kralj/PIXSELL)

ih slika. To je meteo-safari, da tako kažemo. Požalio se kako u utorak i srijedu nije ulovio nijednu oluju premda je otišao do Celja, pa je onoj zagrebačkoj odlučio postaviti sačekušu. Opisao je kako izgledaju superćeljske oluje. "One su drugačije po tome što imaju nevjerojatnu strukturu oblaka, apokaliptično izgledaju. Takva struktura oblaka, superćeljske, gotovo svakodnevno donose tornada u Americi u svibnju i lipnju. Ovdje su tornada rjeđa, ali se mogu dogoditi i nisu strana pojava. Pogotovo u susjednoj Srbiji i Mađarskoj. Superćeljska je najopasniji tip oluje i ako se nađete na njezinoj putanji, nije dobro za vas", rekao je. Sutradan je oluja došla do njega i do nas, nikakve zamke nije trebalo postavljati.

Novi dan, N1,
21. srpnja, 8:00

RADIMIR ČAČIĆ obično govori tako da ga ceo svet razume, pa ćemo prenijeti nekoliko njegovih misli iz Novog dana. On smatra da MILANOVIĆ nije sazvao sjednicu Sabora zato što je mogao, nego zato što je morao. 'U ovoj aferi je deset ili više milijuna eura prešlo od građana u privatne džepove, što je iznos koji gotovo u potpunosti pokriva gotovo sve zahtjeve pravosudnih djelatnika za plaće do kraja godine', rekao je Čačić. 'Oni govore da su postigli uštede, kao da nama nešto daju. To je tako podcjenjivački za bilo koga tko išta zna o tom biznisu. Radi se o hrvatskom prirodnom dobru, o hrvatskom plinu. Po zakonu o kriznim situacijama može se to regulirati, taj zakon je i upotrijebljen. Za taj hrvatski plin ukupni troškovi za Inu ne prelaze jedan euro, a Vlada je donijela uredbu da se on kupuje po 47 eura', objasnio je. 'Model je postavljen tako da se to može činiti. Pritom se svi prave blesavi, a svi sve znaju. To je zločin. Da, svi sve znaju! Ključni ljudi koji su postavljeni da štite interes građana Hrvatske, primarno u HEP-u koji je početak i kraj priče, nakon toga Plinacro, HROTE i HERA – svi sve znaju! Neki igraju svoje igre namjerno jer žele završiti rat s nekima unutar HDZ-a. To

su frakcije. Šef uprave HEP-a FRANE BARBARIĆ je s jedne strane, s druge je ministar gospodarstva DAVOR FILIPOVIĆ', kazao je Čačić, dodajući da je šef HEP-a od početka alter ego ANDREJA PLENKOVIĆA, njegov 'namjesnik u HEP-u'. Smatra da je Filipović postavljen za ministra baš zato što je politički slab. 'Ako je znao, sigurno je rekao Plenkoviću', istaknuo je Čačić, koji tvrdi da bi Hrvatska mogla imati skladišta za 60 posto svih svojih plinskih potreba, pa kupovati plin ljeti kad je cijena najniža. 'To se nije napravilo, a moglo se', rekao je i dodao: 'Prvi sloj odgovornosti nije sporan, HEP je početak i kraj, o tome nema spora. Ako je informacija došla do ministra, to je novi ministar, potpuno ovisan o Plenkoviću, on bi se istog trenutka javio premijeru. Lako je utvrditi je li ta informacija došla do njega. Ako je došla, automatski odlazi i ministar, o tome nema spora, a ako je o tome obavijestio premijera, a ovaj dozvolio da se cijela priča odigrava na naš račun, Plenković snosi odgovornost. On i ovako snosi odgovornost.'

In memoriam:
Miroslav Lilić
(1944. – 2023.)

Što reći kad umre legenda – ako legende ikad umiru? O MIRI LILIĆU sve se zna: objavio je, tresući se od treme, smrt druga TITA – jedinu vijest koja do danas nije dobila definitivnu potvrdu. Proslavio je i sebe i onu mrkvu koja je osamdesetih tako silno poskupjela da ju je postavio ispred sebe, usred kadra, u glavni TV Dnevnik. Onda kao i danas dnevnicu nisu bili rađeni za publiku, nego za Ce-ka, ali on je živio za gledatelje. Bio je genij u odgonetavanju masovnog ukusa. Gledateljstvo je bilo oduševljeno, a mrkva je ušla u anale našeg TV novinarstva. Lansirao je i 'Santa Barbaru'. Igrao je za raj, ali nije zanemarivao ni taktiku. Bio je jedan od osnivača Nove TV, direktor Croatia Recordsa, TV producent, zabavljač, boem, akter najduže odiseje kroz naše lokale, od Šalate do Skadarlije, veseljak, čovjek koji je rezao kravate, vodio velike sustave, a nije ogriješio dušu svoju. Nije sudjelovao u progону nepodobnih onda kad je to bilo popularno. Izračunao je da je godišnje u restorane odlazio 300 puta pa je tako – statistika je rađena prije 15 godina – bio na 14 tisuća večera na kojima je popio 28.000 litara vina, što uz 70.000 litara mineralne 'daje oko sto tisuća litara gemišta'. Da nije toliko lumpao bio još bi poživio, reći će neki, ali on je mislio obrnuto – da nije bilo tako, davno bi otišao... 'Kada bih i mogao, ne bih u svom životu ništa mijenjao', napisao je. 'Godinama sam pobjeđivao svoje strahove. Strah od samoće, strah od smrti nestajao je u dugoj, tamnoj noći koja je, zahvaljujući prijateljima, druženju, poslu, ljubavi, hrani, piću, glazbi, strasti, prevarama, glumi, politici, veselju, postajala svijetlom poput zore', zabilježio je. 'Cijela moja životna filozofija glasi: družite se, ljudi! Volite se, svađajte se, vodite ljubav – radite što god – samo se družite.' ■

A black and white photograph capturing the interior of a bus. The perspective is from the back of the bus looking towards the front. Passengers are seated on both sides, many holding and reading newspapers. The newspaper on the left has the headline "Eurose transfo" and "čka". The newspaper on the right has the headline "NOVOS HUBOČ" and "Sretna obnova". A person is standing near the front door. Sunlight streams in from the windows, creating strong shadows on the floor. The bus has a modern interior with overhead handrails and vertical poles.

**PETAK
PETAK**